

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

*На пошану пам'яті
Григорія Євменовича Левченка*

**ЛЕВЧЕНКО ГРИГОРІЙ ЄВМЕНОВИЧ – ВЧИТЕЛЬ,
НАУКОВЕЦЬ, НЕОРДИНАРНА ОСОБИСТІТЬ**

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Київ
2014

УДК
ББК

Рекомендовано до друку вченою радою Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Протокол № __ від _____ 2014 р.

Левченко Григорій Євменович – вчитель, науковець, неординарна особистість : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Павленко Т. С., Покусова О. С. ; наук. ред. Рогова П. І., Заліток Л. М. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О. ; літ. ред. Деревянко Т. М.] – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – 176 с.

Упорядники

Павленко Т. С., зав. відділу науково-документного забезпечення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Покусова О. С., зав. сектору обслуговування відділу науково-документного забезпечення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Науковий редактор:

Рогова П. І., канд. іст. наук, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Заліток Л. М., канд. пед. наук, заст. директора з наукової роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Бібліографічний редактор

Пономаренко Л. О., заст. директора з науково-бібліотечної роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Літературний редактор

Деревянко Т. М., мол. наук. співробітник науково-редакційного відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Рецензенти:

Корець М. С., доктор пед. наук, професор, директор Інженерно-педагогічного інституту НПУ ім. М. П. Драгоманова

Тименко В. П., доктор пед. наук, професор, учений секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України

Біобібліографічний покажчик підготовлено на пошану пам'яті Григорія Євменовича Левченка (10.04.1952 – 08.04.2010) – кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника, заслуженого діяча науки і техніки України, провідного наукового співробітника лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості Інституту педагогіки НАПН України.

У покажчику представлено бібліографію праць ученого: автореферат дисертації, науково-методичні розробки, навчально-методичні посібники, програми, статті в довідкових виданнях, збірниках наукових праць і періодичних виданнях, а також публікації про його науково-педагогічну діяльність.

Видання адресовано вченим, докторантам, аспірантам, викладачам вищих навчальних закладів, учителям, студентам і всім, хто цікавиться питаннями трудового навчання, виховання й профорієнтації, підготовки молодого покоління до життя та трудової діяльності.

© Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, 2014

ЗМІСТ

<i>Від упорядників</i>	4
До портретної галереї науковців інституту педагогіки напн україни: левченко григорій євменович (1952–2010)	9
<i>Розділ I. Література про життєвий і творчий шлях Г. Є. Левченка</i>	15
<i>Розділ II. Хронологічний показчик праць Г. Є. Левченка</i>	17
<i>Розділ III. Наукова школа вченого</i>	38
<i>Розділ IV. Г. Є. Левченко – офіційний опонент на захисті дисертацій, представлених на здобуття наукового ступеня кандидата наук</i>	60
<i>Розділ V. Фотолітопис</i>	63
Допоміжний апарат	74
Іменний показчик	74
Абетковий показчик назв праць Г. Є. Левченка	77
<i>Додаток 1</i> Вибрані твори Григорія Євменовича Левченка	86
Продуктивна праця учнів у процесі трудового навчання	86
Докорінне поліпшення трудового виховання і навчання, запровадження загальної професійної підготовки молоді	95
Осуществление общетрудовой подготовки школьников в условиях соединения трудового обучения с производительным трудом	107
Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах профілізації старшої школи	108
Визначення і структура педагогічної категорії «Трудове виховання»	120
В. О. Сухомлинський про трудове навчання й виховання	129
Вимоги до складання навчальних програм освітньої галузі «Технологія» для профільної підготовки учнів загальноосвітніх закладів	138
Інтелектуальна власність людини – проблема сьогодення в становленні ринкових відносин в Україні	145
<i>Додаток 2</i> Спогади про життя та діяльність Григорія Євменовича Левченка	153
Світлий образ Григорія Євменовича	Ошибка! Закладка не определена.
Григорій – інтелектуал, друг і просто людина	Ошибка! Закладка не определена.
Спогади про учня, порадирика, друга	158
Ювіляру Г. Є. Левченку присвячується: вірш	160
Учений і педагог від Бога	162
В Європейській освітній простір – інтегруємость	167

ВІД УПОРЯДНИКІВ

Важливим напрямом діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) є науково-інформаційне забезпечення інноваційного розвитку педагогічної науки, освіти і практики, поширення передового досвіду діяльності навчальних закладів країни, сприяння впровадженню наукових розробок для підвищення професійного рівня педагогічних та науково-педагогічних кадрів, учнівської й студентської молоді. З цією метою в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2001 р. започатковано підготовку інформаційних видань про життя й діяльність видатних вітчизняних і зарубіжних педагогів минулого й сучасності, які надсилаються до національних, державних і провідних галузевих книгозбірень мережі освітянських бібліотек. В електронному вигляді ці видання доступні користувачам через web-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.dnpb.gov.ua>) у розділі «Науково-інформаційна діяльність» та в Науково-педагогічній електронній бібліотеці.

Біобібліографічний покажчик підготовлено на пошану пам'яті Григорія Євменовича Левченка (10.04.1952 – 08.04.2010) – кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника, заслуженого діяча науки і техніки України, провідного наукового співробітника лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості Інституту педагогіки НАПН України.

У виданні представлено науковий доробок ученого, який налічує понад 250 друкованих праць, опублікованих упродовж 1981–2014 рр. Крім того, до нього ввійшла література про життєвий шлях і наукові досягнення педагога, а також наукова школа Г. Є. Левченка та фотолітопис.

Григорій Євменович Левченко впродовж тривалого часу успішно очолював відділ трудового навчання, виховання і профорієнтації НДІ педагогіки УРСР та лабораторію трудової підготовки і політехнічної творчості вищезазначеного інституту, що була створена на базі відділу.

Він зробив чималий внесок у реформування національної освіти з урахуванням нових державно-політичних реалій. Його ідеї лягли в основу

створення трьох концепцій, освітнього стандарту, колективної монографії та 250 наукових праць.

Григорій Євменович увійшов до кола ключових фахівців, які розробляли навчально-методичне забезпечення трудового навчання з технічних видів праці. Він брав участь у створенні 5 підручників для учнів 5–9 класів, 15 навчальних посібників, 18 методичних рекомендацій, 30 навчальних програм із різних аспектів трудової підготовки, 6 робочих зошитів тощо. Під керівництвом ученого підготовлено та успішно захищено 10 кандидатських дисертацій.

Діяльність Г. Є. Левченка відіграла важливу роль у зміцненні позицій трудового навчання як одного з основних компонентів загальноосвітньої підготовки молоді в утвердженні найцінніших національних педагогічних традицій.

Серед його численних наукових розвідок є праці історико-педагогічного спрямування, а саме: «В. О. Сухомлинський про трудове навчання і виховання» (1981), «Використання спадщини А. С. Макаренка під час організації суспільно-корисної, продуктивної праці школярів» (1988), «Про історію трудової підготовки учнів на Херсонщині» (2007), «Гернистий шлях до висот педагогічної науки» та ін.

Науково-педагогічну діяльність Григорія Євменовича Левченка розкрито в ґрунтовній статті доктора педагогічних наук, професора, ученого секретаря Інституту педагогіки НАПН України **Л. Д. Березівської** та доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри виробничо-інформаційних технологій та безпеки життєдіяльності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка **А. Ю. Цини** «**До портретної галереї науковців Інституту педагогіки НАПН України: Левченко Григорій Євменович (1952–2010)**». У покажчику подано також статті **Бібік Н. М.** – доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена НАПН України, головного наукового співробітника лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України; кандидата педагогічних наук, професора, провідного наукового співробітника лабораторії сімейного виховання Інституту

проблем виховання НАПН України **В. Г. Постового**, учениці Григорія Євменовича **Л. В. Старовойт** – старшого викладача кафедри мистецької підготовки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського **«Учитель – це покликання душі, з яким людина народжується»** та стаття **В. М. Мадзігона** – доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена НАПН України, радника директора Інституту обдарованої дитини НАПН України **«Спогади про учня, радника, друга»**.

Структуру покажчика розроблено з дотриманням рекомендацій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського **«Биобиблиографический указатель: рекомендации по составлению и оформлению»** (1988), які залишаються актуальними та чинними і з врахуванням досвіду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо створення біобібліографічних покажчиків.

Основний зміст видання розкрито в п'ятьох розділах. Бібліографічні записи розділів I, II, III, IV і V мають суцільну нумерацію.

У розділі I **«Література про життєвий і творчий шлях Г. Є. Левченка»** вміщено публікації про життєвий шлях та наукові досягнення вченого. Матеріал згруповано й подано в хронологічному порядку – за прямою хронологією з виділенням років видання, а в межах року – в алфавітному порядку за прізвищами авторів і назвами документів.

Розділ II **«Хронологічний покажчик праць Г. Є. Левченка»** містить бібліографічні описи праць, зокрема: концепцій, освітнього стандарту, монографій, підручників, методичних посібників і рекомендацій, програм, автореферат дисертації, статей, надрукованих у наукових збірниках, матеріалах наукових конференцій та публікацій у фахових періодичних виданнях тощо, написаних як одноосібно, так і у співавторстві українською, російською мовами. Матеріал згруповано й розміщено в хронологічному порядку – за прямою хронологією з виділенням років видання, а в межах року – за видами документів:

– книги, методичні посібники й рекомендації;

- статті та інші матеріали із збірників наукових праць, матеріалів конференцій і фахових періодичних виданнях тощо;
- рецензії (з позначкою „*Рец.*:”);
- видання, де науковець є упорядником (з позначкою „*Упоряд.*:”);
- праці за редакцією науковця (з позначкою „*Ред.*:”), у підготовці яких він брав участь як науковий або відповідальний редактор, голова або член редколегії;

Документи одного виду згруповано за зведеною російсько-українською абеткою.

Розділ III «**Наукова школа вченого**» складається з бібліографічних записів авторефератів кандидатських дисертацій, науковим керівником яких був Г. Є. Левченко. Документи розміщено в алфавітному порядку за прізвищами авторів. Вміщено відомості про об’єкт, предмет, мету, гіпотезу досліджень, наукову новизну, практичне значення та основні результати наукового пошуку.

Розділ IV «**Г. Є. Левченко – офіційний опонент на захисті дисертацій, представлених на здобуття наукового ступеня кандидата наук**» складається з бібліографічних описів авторефератів дисертацій на здобуття вченого ступеня кандидата наук, офіційним опонентом під час захисту яких був Г. Є. Левченко. Розміщення документів у розділі здійснено в алфавітному порядку за прізвищами авторів.

Розділ V містить **фотолітопис**. До нього ввійшли світлини, які відображають життєвий і творчий шлях науковця, зокрема його участь у вчених радах, конференціях, семінарах та фото з домашнього архіву.

Видання має два додатки: *Додаток 1*. Вибрані твори Григорія Євменовича Левченка та *Додаток 2*. Спогади про життя та діяльність Григорія Євменовича Левченка.

Допоміжний апарат біобібліографічного посібника представлено:

- іменним покажчиком, в якому наведено прізвища співавторів, упорядників, редакторів, авторів рецензій та інших осіб, відомості про котрих є в бібліографічних записах;

- абетковим покажчиком назв праць Г. Є. Левченка, який містить посилання на номери бібліографічних записів розділу «Хронологічний покажчик праць Г. Є. Левченка»;
- статтею від упорядників.

Бібліографічний опис і скорочення слів здійснено згідно з чинними державними стандартами. Для підготовки покажчика було використано фонди, традиційні та електронні каталоги Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України та інших національних та державних бібліотек України. Більшість публікацій, що ввійшли до бібліографічного посібника, було переглянуто *de visu*.

Покажчик адресовано вченим, докторантам, аспірантам, викладачам вищих навчальних закладів, учителям, студентам і всім, хто цікавиться питаннями трудового навчання, виховання й профорієнтації, підготовки молодого покоління до життя й трудової діяльності.

ДО ПОРТРЕТНОЇ ГАЛЕРЕЇ
НАУКОВЦІВ ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ:
ЛЕВЧЕНКО ГРИГОРІЙ ЄВМЕНОВИЧ (1952–2010)

Учений і педагог Григорій Євменович Левченко пішов від нас у розквіті творчих сил, два роки не доживши до свого 60-літнього ювілею. У нашій пам'яті він назавжди залишиться досвідченим науковцем, мудрим педагогом, чуйною й доброзичливою людиною.

Коротко зупинимось на основних віхах життєвого шляху вченого. Народився Григорій Євменович 10 квітня 1952 року в с. Тхорині на Житомирщині. Здобувши восьмирічну загальну освіту, у 1967 р. вступив до Коростишівського педагогічного училища (спеціальність «учитель трудового навчання 4–8 класів»). Після закінчення з відзнакою училища в 1971 р. продовжив навчання в Київському державному педагогічному інституті імені М. Горького на фізико-математичному факультеті (група загальнотехнічних дисциплін).

У 1976 році молодий учитель трудового навчання одержав направлення на роботу в Боярську середню школу № 2 Києво-Святошинського району Київської області. Не виключено, що саме вдалий старт педагогічної діяльності в школі дав перший відчутний імпульс для усвідомлення Григорієм Євменовичем фундаментальних педагогічних проблем трудової підготовки молоді. Він відразу завоював авторитет серед досвідчених колег і в 1977 р. обійняв посаду методиста Республіканського навчально-методичного кабінету трудового навчання і профорієнтації Міністерства освіти УРСР.

У 1978 р. Г. Є. Левченко вступив до аспірантури Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, де досліджував проблему залучення школярів до суспільно корисної, продуктивної праці. 1982 р. успішно захистив під керівництвом академіка НАПН України В. М. Мадзігона кандидатську дисертацію на тему «Трудове виховання учнів 4–8 класів у процесі виробничої праці». У центрі наукових інтересів Г. Є. Левченка були дослідження питань

залучення школярів до суспільно корисної, продуктивної праці, що було започатковано в його дисертаційному дослідженні.

Органічне поєднання організаторських здібностей і таланту дослідника не могло залишитися непоміченим, особливо, коли в країні набирала темпу перебудова. У 1983 р. Г. Є. Левченко очолив відділ трудового навчання, виховання і профорієнтації НДІ педагогіки УРСР. На базі цього відділу була створена лабораторія трудової підготовки і політехнічної творчості. Ідея застосування продуктивної праці як дієвого засобу виховання учнів успішно втілювалася впродовж 16 років в очолюваній ним лабораторії. Під мудрим керівництвом науковця працювали найавторитетніші вчені-педагоги в галузі трудової підготовки школярів: Д. М. Тарнопольський, В. З. Моцак, М. П. Тименко та ін. Пліч-о-пліч з однодумцями (В. М. Мадзігоном, Д. О. Тхоржевським, В. К. Сидоренком, М. С. Корцем) Г. Є. Левченко проводив грандіозну роботу, що мала на меті зробити трудове навчання учнів максимально ефективним, органічним елементом підготовки молодого покоління до життя й трудової діяльності.

Як і в інших сферах життя суспільства, перебудова в галузі освіти була досить непростим, внутрішньо суперечливим процесом. Керівники різного рангу повинні були мати неабияку мужність, соціальну відповідальність і мудрість, щоб не допустити розвалу галузі, а навпаки, рухатися вперед. У ці роки Григорій Євменович виявився на висоті. За його дієвої участі були розроблені й видані підручники та навчальні посібники з трудового навчання і технічних видів праці для учнів 5–9 класів. Діяльність Г. Є. Левченка відіграла важливу роль у зміцненні позицій трудового навчання як одного з основних компонентів загальноосвітньої підготовки молоді, в утвердженні найцінніших національних педагогічних традицій.

Високий професіоналізм, компетентність і, безперечно, найвищі людські якості уможливили продовження успішної кар'єри Григорія Євменовича на посаді вченого секретаря апарату Президії Національної академії педагогічних наук України.

Г. Є. Левченко зробив чималий внесок у реформування національної освіти з урахуванням нових державно-політичних реалій. Розробка сучасних освітніх стандартів другого покоління, спрямована на створення якісно нової школи, не має іншої альтернативи в організації трудової підготовки учнів, ніж як на засадах поєднання технологічної освіти з суспільно корисною працею учнів, що дасть змогу підвищити ефективність трудової підготовки учнів до самостійного життя й праці. Для вирішення цього завдання необхідно правильно організувати трудову діяльність школярів, використовуючи різноманітний зміст і форми організації праці учнів залежно від регіональних особливостей і виробничого оточення шкіл, матеріальної бази майстерень.

Усвідомлення сучасними вчителями ролі й місця суспільно корисної праці учнів різного віку зумовлює необхідність пошуку та обґрунтування з погляду педагогічної науки осучаснених форм і шляхів підготовки школярів до самостійної трудової діяльності. Тому сьогодні особливої актуальності набувають слова Г. Є. Левченка про те, що введення продуктивної праці учнів в освітній процес потребує встановлення порядку й умов для її організації.

Однією з таких умов було укріплення зв'язків шкіл із підприємствами в регіонах, що робить продуктивну працю дієвим засобом реалізації завдань навчання та виховання. Досягти більшого педагогічного ефекту, на думку Григорія Євменовича, можна завдяки предметній суспільно корисній діяльності школярів в урочний і позаурочний час, у школі й поза школою. Він вважав, що змінити на краще ставлення учнів до вивчення основ наук може лише застосування набутих знань і вмінь учнів у конкретній трудовій діяльності. До таких видів діяльності, за його словами, належать роботи з самообслуговування, шефська робота, природоохоронна діяльність. Саме вони сьогодні мають велике значення у формуванні моральних якостей учнів, сприяють їх соціально-економічній освіті.

Водночас Г. Є. Левченко зазначав, що не можна обмежуватися тільки суспільно корисними видами трудової діяльності, оскільки лише продуктивна праця дає можливість учневі відчувати особливості матеріального виробництва. Продуктивну працю він визначав як педагогічно доцільну й економічно

виправдану, суспільно необхідну діяльність, яка за змістом відповідає розумовому та фізичному розвитку учнів, спрямовується на розвиток особистості, відповідає логіці організації праці в різних галузях виробництва.

Разом із учнями-аспірантами Григорієм Євменовичем були розроблені ідеї здійснення сумісної діяльності шкіл і виробництв з організації продуктивної праці школярів, обґрунтовані об'єкти, види суспільно корисної праці учнів, норми фізичних навантажень й оплати праці школярів, планування та обліку їхньої трудової діяльності, контролю якості праці.

Упровадження в процес сучасної трудової підготовки ідей Г. Є. Левченка з трудового виховання учнів дасть змогу надати трудовій діяльності школярів по-справжньому суспільно корисної та продуктивної спрямованості.

Г. Є. Левченко ввійшов до кола ключових фахівців, які розробляли навчально-методичне забезпечення трудового навчання з технічних видів праці. Під його безпосереднім керівництвом було створено понад 30 навчальних програм із різних аспектів трудової підготовки, 18 методичних рекомендацій, 15 навчальних посібників, 5 підручників, 6 робочих зошитів тощо. Закладена в цьому навчально-методичному забезпеченні для вчителів трудового навчання ідея трудового виховання під час продуктивної праці стала тією основою, яка й сьогодні відіграє ключову роль у зміцненні позицій трудового навчання як одного з основних компонентів загальноосвітньої підготовки учнівської молоді, закріплюючи найцінніші національні традиції. Григорію Євменовичу вдалося чимало зробити для покращення такого своєрідного, але дуже необхідного шкільного предмета як трудове навчання, зокрема його ідеї лягли в основу створення трьох концепцій, освітнього стандарту й колективної монографії. Він автор більш як 250 наукових праць.

Цікаво, що серед численних наукових розвідок Г. Є. Левченка є праці історико-педагогічного спрямування, а саме: «В. О. Сухомлинський про трудове навчання і виховання» (1981), «Використання спадщини А. С. Макаренка під час організації суспільно корисної, продуктивної праці школярів» (1988), «В. О. Сухомлинський про розвиток пізнавальної активності учнів» (1988), «Н. К. Крупська про наступність у навчанні» (1989), «Розвиток

принципів трудового виховання В. Сухомлинського в сучасній школі» (1997), «Про історію трудової підготовки учнів на Херсонщині» (2007), «Тернистий шлях до висот педагогічної науки (до 70-річчя В. М. Мадзігона)» та ін. Аналіз цих праць свідчить про велике поцінування вченим історико-педагогічної науки, бо вона вказує на витоки сучасних змін та дає змогу прогнозувати вектори подальшого розвитку освіти.

На жаль, ще більше Григорій Євменович зробити не встиг... Його починання підхопили, підтримують і продовжують однодумці, соратники, учні. Під керівництвом ученого підготовлено й успішно захищено понад 10 кандидатських дисертацій. Г. Є. Левченко нагороджений нагрудним знаком «Відмінник народної освіти» (1986), Подякою Кабінету Міністрів України (2002), нагрудним знаком «А. С. Макаренко» (2005), 14 травня 2004 р. Указом Президента України йому присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України».

Треба згадати й про людські якості Григорія Євменовича. Він був чудовим співрозмовником, уважним і дотепним, люблячим чоловіком, батьком двох дітей. Так, Надія Григорівна, наслідуючи тата, стала науковцем, нині працює старшим науковим співробітником в Інституті педагогіки. Син, Тарас Григорович, є надійною опорою сім'ї.

Як бачимо, Григорій Євменович прожив коротке, але насичене й багатогранне життя завдяки таким особистим якостям, як вірність своєму покликанню, скромність, надзвичайна людяність та увага до навколишніх, бажання допомогати кожному й повсякчас. Підсумовуючи, зазначимо, що Г. Є. Левченко залишив багатогранну наукову спадщину, яка, на нашу думку, потребує глибокого вивчення й чекає на свого дослідника.

Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, учений секретар Інституту педагогіки НАПН України

А. Ю. Цина, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри виробничо-інформаційних технологій та безпеки життєдіяльності Полтавського національного

РОЗДІЛ І
ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ Г. Є. ЛЕВЧЕНКА

2002

1. **Вісті з ВАК України** // Труд. підгот. в закл. освіти. – 2002. – № 3. – 3-я с. обкл.

Г. Є. Левченка затвердили в складі спеціалізованої вченої ради К 26.053.05 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальностей: 13.00.02 – теорія і методика трудового навчання; 13.00.02 – теорія і методика навчання креслення.

2003

2. **Дремуха А. В європейський освітній простір – інтегруємось** / Алла Дремуха // Освіта. – 2003. – 22–29 жовт. (№ 48). – С. 8.

Про участь Григорія Левченка в Першій міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку трудового навчання в європейському освітньому просторі».

2010

3. **Антонюк Н. Учений і педагог від Бога** // Н. Антонюк / Коростиш. газ. – 2010. – 6 квіт. – С. 4.

Стаття присвячена Григорію Євменовичу Левченку – відомому вченому, кандидату педагогічних наук, старшому науковому співробітнику, ученому секретарю апарату Президії Національної академії педагогічних наук України (1999–2010 рр.), заслуженому працівнику освіти України. У розквіті творчих сил, сповнений нових планів і задумів, він пішов у вічність, залишивши у вдячній пам'яті всіх, хто його знав, оповиті сумом і гіркотою втрати, світлі спогади про себе – Людину, Вченого, Наставника, Друга.

4. **Ткаченко Л. Людина щирої душі** / Лідія Ткаченко // Освіта. – 2010. – 5–12 трав. (№ 22–23). – С. 11.

Стаття написана на пошану пам'яті Григорія Євменовича Левченка, котрий буде жити в найкращих спогадах його учнів-наступників, дітей, у науці, яка акумулювала його доробок.

2011

5. **Слово про друга, вчителя, батька** // Труд. підгот. в закл. освіти. – 2011. – № 5. – С. 47–48.

Спогади друзів, колег, рідних про коротке, але надзвичайно насичене і багатогранне життя Григорія Євменовича Левченка. Учений гідно прожив його, будучи вірним своєму покликанню, скромним, надзвичайно людяним та уважним до навколишніх.

6. **Кузьменко В. В. Вірний покликанню** / В. В. Кузьменко, Н. В. Слюсаренко // Освіта. – 2011. – 6–13 квіт. (№ 18). – С. 14.

Напередодні роковин пам'яті Григорія Євменовича Левченка його колеги та друзі пригадують і висловлюють теплі слова на адресу цього справжнього товариша, талановитого педагога, науковця, справжнього товариша, щирої й відданої своїй справі людини.

2012

7. **Цина А. Біля витоків трудового виховання** / А. Цина // Пед. газ. – 2012. – Трав. (№ 5). – С. 7.

В Інституті педагогіки НАПН України відбувся круглий стіл, присвячений шануванню світлої пам'яті відомого вченого-педагога Григорія Євменовича Левченка.

2013

8. **Коляновська М. З добра та любові** / М. Коляновська // Пед. газ. – 2013. – Жовт. (№ 10). – С. 8.

Презентація книги спогадів «З добра та любові...», яка присвячена пам'яті видатного вченого, заслуженого працівника освіти України, ученого секретаря апарату Президії НАПН України Григорія Євменовича Левченка.

9. **Мальований Ю. Великий життєлюб** / Ю. Мальований // Пед. газ. – 2013. – Жовт. (№ 10). – С. 8.

Презентація книги спогадів «З добра та любові...», пронизаної світлом невідомої любові до талановитого науковця, дбайливого вихователя молодих дослідників, умілого керівника, люблячого батька й чоловіка, великого життєлюбця – Григорія Євменовича Левченка.

РОЗДІЛ II
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ПРАЦЬ Г. Є. ЛЕВЧЕНКА

1980

10. **Трудове виховання підлітків у продуктивній праці** // Формування особистості в навчально-виховному процесі: метод. рек. / за ред. С. У. Гончаренка. – Київ, 1980. – С. 210–214.

1981

11. **В. О. Сухомлинський про трудове навчання і виховання** / Василенко В. А., Левченко Г. Є. // Методика трудового навчання: респ. наук.-метод. зб. / М-во освіти УРСР, Наук.-дослід. ін-т педагогіки УРСР. – Київ: Рад. шк., 1981. – Вип. 14. – С. 16–24.
12. **Визначення і структура педагогічної категорії «Трудове виховання»** // Методика трудового навчання: респ. наук.-метод. зб. / М-во освіти УРСР, Наук.-дослід. ін-т педагогіки УРСР. – Київ: Рад. шк., 1981. – Вип. 14. – С. 8–16.
13. **Самоуправление в ЛТО** / В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко // Шк. и пр-во. – 1981. – № 5. – С. 51.

1982

14. **Трудовое воспитание учащихся IV–VIII классов в процессе производительного труда**: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Левченко Григорий Евменович; НИИ педагогики УССР. – Киев, 1982. – 202 л. – Библиогр.: л. 169–186.
15. **Розвиток технічної творчості учнів 4–8 класів** / Г. Є. Левченко, О. П. Іващенко // Трудове навчання в школі: зб. ст. / упоряд. М. Є. Тименко. – Київ: Рад. шк., 1984. – С. 42–46.
16. **Характеристика критеріїв оцінки трудової вихованості учнів** // Методика трудового навчання: респ. наук.-метод. зб. / М-во освіти УРСР, Наук.-дослід. ін-т педагогіки УРСР. – Київ: Рад. шк., 1982. – Вип. 15. – С. 57–66.
17. **Упоряд.: Обладнання навчальних майстерень у загальноосвітніх школах**: метод. рек. / уклад.: В. М. Мадзигон, В. Л. Цесельський, Г. Є. Левченко. – Київ: НДІП УРСР, 1982. – 36 с.
18. **Ред.: Методика трудового навчання**: респ. наук.-метод. зб. / М-во освіти

УРСР, Наук.-дослід. ін-т педагогіки УРСР.; [редкол.: Андріяшин В. І., Брага М. А. ... Левченко Г. Є. (відп. секр.) та ін.]. – Київ : Рад. шк., 1982. – Вип. 15. – 71 с.

1983

19. **Праця і естетика** / О. П. Іващенко, Г. Є. Левченко // Рад. шк. – 1983. – № 4. – С. 85–87.
20. **Технічна творчість школярів** : [список літ.] / О. П. Іващенко, Г. Є. Левченко // Рад. шк. – 1983. – № 4. – С. 87.

1984

21. **Обладнання кімнати для уроків трудового навчання 1–3 класів та організація трудової діяльності учнів** : метод. рек. / М-во освіти УРСР, Наук.-дослід. ін-т педагогіки Укр. РСР, Респ. учб.-метод. каб. вихов. роботи ; [В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко, В. Л. Цесельський та ін.]. – Київ : [б. в.], 1984. – 40 с.
22. **Докорінне поліпшення трудового виховання і навчання, запровадження загальної професійної підготовки молоді** / Г. Є. Левченко, В. М. Мадзігон // Рад. шк. – 1984. – № 11. – С. 74-78. – Бібліогр.: с. 78.
23. **Проблеми трудового навчання і виховання учнів** / В. Т. Маматов, Г. Є. Левченко // Рад. шк. – 1984. – № 8. – С. 50–53.
24. **Розвиток технічної творчості учнів IV–VIII класів** / Г. Є. Левченко, О. П. Іващенко // Трудове навчання в школі : зб. ст. / упоряд. М. П. Тименко. – Київ : Рад. шк., 1984. – С. 42–46.

1985

25. **Трудове навчання** : [програми для 1–3 кл.] // Програми середньої загальноосвітньої школи. 1–3 класи / М-во освіти УРСР, Упр. шк. – К. : Рад. шк., 1985. – С. 102–128.
26. **Поліпшувати трудову підготовку школярів** / В. Т. Маматов, Г. Є. Левченко // Рад. шк. – 1985. – № 6. – С. 35–41.
27. **Роль производительного труда в деле воспитания молодежи в духе мира** / Д. В. Сингаевский, Г. Е. Левченко, В. Л. Цесельский // Воспитание учащейся молодежи в духе мира и новое политическое мышление»: материалы

международ. науч. конф., г. Ровно, 19–22 сент., 1990 г. – Ровно, 1990. – С. 178.

28. **Як навчати праці** / В. Мадзігон, Г. Левченко // Рад. освіта. – 1985. – 25 січ. (№ 8). – С. 2.

1986

29. **Програма трудового обучения учащихся 5–7 классов** / Г. Е. Левченко, Е. П. Гнеденко, Г. А. Кондратюк [и др.]. – Київ : Рад. шк., 1986. – 150 с.

30. **Трудове навчання** : [прогр. для 1–4 кл.] // Програми середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи / М-во освіти УРСР, Голов. упр. шк. ; [Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ : Рад. шк., 1986. – С. 102–139.

31. **Продуктивна праця учнів у процесі трудового навчання** / Г. Є. Левченко, Д. В. Сингаївський, В. І. Урусський // Рад. шк. – 1986. – № 7. – С. 58–61.

1987

32. **Трудове навчання** : навч. посіб. для 4 кл. / В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко, А. І. Воловиченко [та ін.]. – 2-ге вид. – Київ : Рад. шк., 1987. – 208 с.

33. **Організація технічної творчої продуктивної діяльності учнів V–VII класів** / Г. Є. Левченко, І. С. Волощук // Рад. шк. – 1987. – № 8. – С. 45–47.

34. **Творчі задачі з розв'язанням технічних суперечностей як засіб формування в учнів інтересу до трудового навчання** / Г. Є. Левченко, З. Д. Дробчак, З. М. Якубовський // Методика трудового навчання : респ. наук.-метод. зб. – Київ : Рад. шк., 1987. – Вип. 18. – С. 108–111.

35. **Трудове навчання, виховання, перспективи та умови переходу до загальної професійної освіти молоді** / Г. Є. Левченко, М. П. Тименко // Рад. шк. – 1987. – № 12. – С. 75–79.

36. **Фрезерование по копиру** / Г. Е. Левченко, Н. К. Паламарчук // Шк. и пр-во. – 1987. – № 5. – С. 25.

37. **Упоряд.**: **Организация общественно полезного, производительного труда учащихся 2–7 классов общеобразовательной школы** : метод. письмо / сост.: Г. Е. Левченко, В. Н. Мадзигон, В. Т. Маматов [и др.]. – Киев : Рад. шк., 1987. – 40 с.

38. **Ред.**: **Методика трудового навчання** : респ. наук.-метод. зб. / М-во освіти

УРСР, Наук.-дослід. ін-т педагогіки УРСР ; [редкол.: Андріяшин В. І., Антонов Т. М. ... Левченко Г. Є. (заст. відп. ред.) та ін.]. – К. : Рад. шк., 1987. – Вип. 18. – 128 с.

1988

39. **Програми середньої загальноосвітньої школи. Трудове навчання. 5–7 кл.** / М-во освіти УРСР ; [Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ : Рад. шк., 1988. – 144 с.
40. **Электротехнические работы в 4–5 классах (5–6 классах по новой структуре школы)** : метод. рек. / В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко, В. Л. Цесельский [и др.]. – Киев : [б. и.], 1988. – 83 с.
41. **Электротехнические работы в 5–6 классах** : метод. рек. / Н. И. Боринец, В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко [и др.]. – Киев : [б. и.], 1988. – 31 с.
42. **В. А. Сухомлинский о развитии познавательной активности учащихся** / Н. С. Антонюк, Г. Е. Левченко // В. А. Сухомлинский – выдающийся педагог-новатор : тезисы обл. межвуз. науч.-практ. конф. Ровен. гос. пед. ин-т им. Д. З. Мануильского. – Ровно, 1988. – С. 77–78.

1989

43. **Трудовое обучение** : учеб. пособие для 5 кл. сред. шк. / [В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко, А. И. Воловиченко и др.]. – Киев : Рад. шк., 1989. – 192 с.
44. **Трудовое обучение** : учеб. пособие для 6 кл. сред. шк. / [В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко, А. И. Воловиченко и др.] ; ред. Р. С. Деловая. – Киев : Рад. шк., 1989. – 191 с.
45. **Трудове навчання** : [програми для 1–4 кл.] // Програми середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи / М-во нар. освіти УРСР, Голов. навч.-метод. упр. заг. серед. освіти ; [Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ. : Рад. шк., 1989. – С. 134–176.
46. **Осуществление общетрудовой подготовки в условиях соединения трудового обучения с производительным трудом** / Д. В. Сингаевский, Г. Е. Левченко, В. Л. Цесельский // Формирование технико-технологических, экономических и экологических знаний и умений учащихся в процессе трудовой подготовки : тезисы докладов и сообщений облас. науч.-практ. сем., 28–30 марта 1989 г. / Ровен. облас. ин-т усовершенствования учителей, Облас.

упр. союза науч.-инженер. общ-ва СССР [и др.]. – Ровно, 1989. – С. 33–34.

1990

47. **Сільськогосподарська праця в 4-му класі** : метод. рек. / М-во нар. освіти УРСР, Респ. навч.-метод. каб. проф. підгот. і труд. навчання, Наук.-дослід. ін-т педагогіки УРСР ; [уклад.: Г. Є. Левченко, В. З. Моцак, Н. А. Пустовіт, А. Ю. Цина]. – Київ : [б. в.], 1990. – 40 с.
48. **Трудове навчання** : навч. посіб. для 6 кл. серед. шк. / В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко, А. І. Воловиченко [та ін.]. – Київ : Освіта, 1990. – 191 с.
49. **Трудовое обучение** : учеб. пособие для 7 кл. сред. общеобразоват. шк. / В. Н. Мадзигон, А. И. Воловиченко, Г. Е. Левченко [и др.]. – Киев : Рад. шк., 1990. – 207 с.
50. **Основи дизайну в 2 класі** / Л. В. Загайкевич, Г. Є. Левченко, І. С. Волощук // Почат. шк. – 1990. – № 1. – С. 44–49.
51. **Цінуй хлібину змалку** // Рад. освіта. – 1990. – 6 квіт. (№ 27). – С. 2.

1991

52. **Трудове навчання** : навч. посіб. для 7 кл. серед. загальноосвіт. шк. / В. М. Мадзігон, А. І. Воловиченко, Г. Є. Левченко [та ін.]. – Київ : Рад. шк., 1991. – 207 с.
53. **Трудовое обучение** : учеб. пособие для 5 кл. сред. шк. / [В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко, А. И. Воловиченко и др.]. – 2-е изд. – Киев : Рад. шк., 1991. – 192 с.
54. **Трудовое обучение** : учеб. пособие для 6 кл. сред. шк. / [В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко, А. И. Воловиченко и др.]. – 2-е изд. – Киев : Рад. шк., 1991. – 191 с.
55. **Курс «Основы рационализаторской и изобретательской работы» на факультетах ОТД** / М. В. Вачевский, Р. В. Магера, Г. Е. Левченко // Шк. и пр-во. – 1991. – № 9. – С. 75–77.
56. **Основні напрямки організаційно-педагогічної діяльності першого Наркома освіти радянської України В. П. Затонського** / Струманський В. П., Тименко М. П., Левченко Г. Є. // Використання спадщини забутих і повернутих діячів науки та культури в навчальному процесі педагогічного вузу та школи :

тези респ. міжнар. наук.-практ. конф., м. Рівне, 29–31 трав. 1991 р. / М-во нар. освіти УРСР, Ровен. держ. пед. ін-т ім. Д. З. Мануїльського, філол. ф-т. – Рівне, 1991. – С. 87–88.

1992

57. **Трудове обучение** : учеб. пособие для 5 кл. сред. шк. / В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко, А. И. Воловиченко [и др.]. – 3-е изд. – Киев : Освіта, 1992. – 192 с.
58. **Формування готовності учнівської молоді до самостійної трудової діяльності** : монографія / Г. Є. Левченко, М. П. Тименко, М. В. Вачевський [та ін.]. – Київ : [б. в.], 1992. – 345 с.
59. **Програми для учнів 8–9 класів із профілів «Основи фермерського господарства», «Тваринництво і основи підприємництва», «Рослинництво і основи підприємництва»** / Г. Є. Левченко, О. Г. Горбатюк, Р. І. Лучечко // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1992. – № 17/18. – С. 54–63.

1993

60. **Використання українських традицій, звичаїв та обрядів при вивченні курсу «Благоустрій садиби»** : метод. рек. для вчителів труд. навчання / Г. Є. Левченко, Ю. В. Коломієць. – Київ : [б. в.], 1994. – 54 с.
61. **Основи наукової інформації** : навч. програма для студентів ВНЗ / М. В. Вачевський, В. М. Мадзигон, Г. Є. Левченко. – Київ : АПН України, 1993. – 11 с.
62. **Трудове навчання** : навч. посіб. для 6 кл. серед. шк. / В. М. Мадзигон, Г. Є. Левченко, В. З. Моцак [та ін.]. – 2-ге вид. – Київ : Освіта, 1993. – 198 с.
63. **Трудове обучение** : учеб. пособие для 6 кл. сред. шк. / В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко, А. И. Воловиченко [и др.]. – 3-е изд. – Киев : Освіта, 1993. – 191 с.
64. **Концепція трудової підготовки школярів України** / Д. О. Тхоржевський, А. В. Вихрущ, Г. Є. Левченко [та ін.] // Освіта. – 1993. – 30 серп. (№ 28). – С. 8–9.
65. **Педагогічні основи формування змісту трудового навчання учнів 1-7 класів** / Левченко Г. Є., Цесельський В. Л. // Проблеми трудового навчання

і профорієнтації учнівської молоді : тези доп. і повідомл. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми трудової підготовки учнівської молоді в умовах переходу до ринкових відносин», м. Рівне, 3–4 берез., 1993 р. – Рівне, 1993. – Ч. 1. – С. 77–78.

66. Програма професійного навчання учнів 10–11 класів середньої загальноосвітньої школи «Основи підприємницької діяльності» / М. П. Тименко, Г. Є. Левченко, О. Б. Саянова [та ін.] // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1993. – № 1. – С. 15–20.

1995

67. *Ред.*: Трудова підготовка в закладах освіти : наук.-метод. журн. / М-во освіти України, Акад. пед. наук України ; голов. ред. Дмитро Тхоржевський ; редкол.: Надія Боринець, Любов Климчук, Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 1995. – № 1–4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

1996

68. Програми для загальноосвітніх навчально-виховних закладів. Трудове навчання. 5–7 класи / М-во освіти України, Голов. упр. заг. серед. освіти ; [Н. І. Боринець, О. П. Гнеденко ... Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ : Перун, 1996. – 144 с.

69. Трудове навчання : навч. посіб. для 5 кл. серед. шк. / В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко, А. І. Воловиченко [та ін.]. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Київ : Освіта, 1996. – 192 с.

70. Трудове навчання : навч. посіб. для 7 кл. серед. загальноосвіт. шк. / В. М. Мадзігон, А. І. Воловиченко, Г. Є. Левченко [та ін.]. – 2-ге вид., перероб. – Київ : Освіта, 1996. – 207 с.

71. Трудовое обучение : учеб. пособие для 6 кл. сред. шк. / [В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко, А. И. Воловиченко и др.]. – 4-е изд. – Киев : Освіта, 1996. – 191 с.

72. Трудовое обучение : учеб. пособие для 7 кл. сред. общеобразоват. шк. / В. Н. Мадзигон, А. И. Воловиченко, Г. Е. Левченко [и др.]. – 2-е изд., переработ. – Киев : Освіта, 1996. – 206 с.

73. Трудовое обучение : учеб. пособие для 7 кл. сред. общеобразоват. шк.

/ В. Н. Мадзигон, А. И. Воловиченко, Г. Е. Левченко [и др.]. – 4-е изд. – Киев : Освіта, 1996. – 191 с.

74. **Вивчення малогабаритної сільськогосподарської техніки в загальноосвітній школі** / Григорій Левченко, Віра Моцак // Труд. підгот. в закл. освіти. – 1996. – № 2. – С. 12–16.
75. **До стандарту змісту освітньої галузі «Технології» («Трудове навчання»)** : проект / Д. Тхоржевський, В. Дідух, Г. Левченко // Труд. підгот. в закл. освіти. – 1996. – № 2. – С. 2–6.
76. **Лабораторія трудової підготовки і політехнічної творчості** / Г. Є. Левченко, В. З. Моцак // Інститут педагогіки АПН України – 70 / Акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки ; [редкол.: М. Д. Ярмаченко (відп. ред.), В. М. Мадзигон, Н. П. Калениченко та ін.]. – Київ : Пед. думка, 1996. – С. 97–100.
77. **Наукові основи диференціації освітньої галузі «Технологія»** // Стандарти загальної середньої освіти. Проблеми, пошуки, перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Київ, 25-26 черв. 1996 р.). – Київ, 1996. – С. 111–113.
78. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України ; голов. ред. Дмитро Тхоржевський ; редкол.: Надія Боринець, Любов Климчук, Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 1996, № 1-4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

1997

79. **Трудове навчання** : навч. посіб. для 6-го кл. серед. шк. / В. М. Мадзигон, Г. Є. Левченко, А. І. Воловиченко [та ін.]. – 3-тє вид. – Київ : Освіта, 1997. – 191 с.
80. **Розвиток принципів трудового виховання В. Сухомлинського в сучасній школі** / Г. Є. Левченко, Н. А. Калініченко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 102–107.
81. **Стандарт змісту освітньої галузі «Технології» («Трудове навчання», доопрацьований варіант)** / Д. О. Тхоржевський (керівник), В. О. Дідух, Г. Є. Левченко [та ін.] // Труд. підгот. в закл. освіти. – 1997. – № 2. – С. 2–7; 18.

82.**Ред.: Педагогічна наука: пошуки, здобутки, завдання** : матеріали звіт. наук. конф. 22–24 квіт. 1997 р. / Ін-т педагогіки АПН України ; [редкол.: Мадзігон В. М. , Бурда М. І. ... Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ : [Пед. думка], 1997. – 148 с.

83.**Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки України ; голов. ред. Дмитро Тхоржевський ; редкол.: Надія Боринець, Любов Климчук, Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 1997. – № 1–4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

1998

84.**Завдання програмованого контролю знань з трудового навчання, 5–9 класи** : навч. посіб. для загальноосвіт. навч. закл. / Г. Є. Левченко, В. К. Сидоренко, Б. М. Терещук. – Київ : Перун, 1998. – 174 с.

85.**Рабочая тетрадь по трудовому обучению. 5 класс** / Г. Е. Левченко, Б. Н. Терещук ; под ред. Д. А. Тхоржевского. – Киев : Махаон–Украина, 1998. – 96 с.

86.**Робочий зошит з трудового навчання. 5 клас** / Г. Є. Левченко, Б. М. Терещук ; за ред. Д. О. Тхоржевського. – Киев : Махаон–Україна, 1998. – 96 с.

87.**Трудове навчання** : навч. посіб. для 5-го кл. серед. шк. / В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко, А. І. Воловиченко [та ін.]. – 4-те вид., перероб. і допов. – Київ : Освіта, 1998. – 192 с.

88.**Трудове навчання. Технічна праця** : робоч. зошит учня 6 кл. / Г. Є. Левченко, Б. М. Терещук ; за ред. Д. О. Тхоржевського. – К. : Сакцент, 1998. – 127 с.

89.**Трудове навчання. Основи господарської діяльності. 8–11 класи** : програма для серед. закл. освіти / М-во освіти України, Голов. упр. освіти ; [Г. Є. Левченко, В. З. Моцак, Б. М. Терещук та ін.]. – Київ : Перун, 1998. – 78 с.

90.**Трудове навчання. Профіль: Деревообробка (8–9 класи). Професії: Столяр (будівельний) (10–11 класи). Тесляр (10–11 класи)** : програми для серед. закл. освіти / М-во освіти України, Голов. упр. серед. освіти ; [В. Л. Цесельський, Б. М. Терещук, Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ : Перун, 1998. – 41 с.

91.**Трудове навчання. Профілі: Основи підприємницької діяльності. 8–11**

- класи. 10–11 класи. Основи фермерської діяльності. 8-9 класи. 10–11 класи.** : програми для загальноосвіт. навч. закл. освіти / М-во освіти України, Голов. упр. серед. освіти ; [Б. М. Терещук, В. К. Сидоренко, Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ : Перун, 1998. – 76 с.
- 92.**Трудове навчання. Профілі: Основи слюсарної справи (8–9 класи). Металообробка (8–9 класи). Професії: Слюсар механоскладальних робіт Столяр (10–11 класи). Токар (10–11 класи). Фрезерувальник (10–11 класи).** : програми для серед. закл. освіти / М-во освіти України, Голов. упр. серед. освіти ; [Б. М. Терещук, В. К. Сидоренко, Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ : Перун, 1998. – 96 с.
- 93.**Трудове навчання. Профілі: Плодівництво (8–11 класи). Овочівництво (8–11 класи)** : програми для серед. закл. освіти / М-во освіти України, Голов. упр. серед. освіти ; [В. Л. Цесельський, Б. М. Терещук, Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ : Перун, 1998. – 45 с.
- 94.**Трудове навчання. 5–7 класи** : програми для серед. закл. освіти / М-во освіти України, Голов. упр. серед. освіти ; [Н. І. Боринець, О. П. Гнеденко, Л. І. Денисенко ... Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ : Перун, 1998. – 151 с.
- 95.**Трудовое обучение** : учеб. пособие для 5 кл. сред. шк. с рус. яз. обуч. / В. Н. Мадзигон, Г. Е. Левченко, А. И. Воловиченко [и др.]. – 4-е изд., перераб. и допол. – Киев : Освіта, 1998. – 192 с.
- 96.**Трудовое обучение. Технический труд** : рабоч. тетрадь ученика 6 кл. / Г. Е. Левченко, Б. М. Терещук ; под ред. Д. А. Тхоржевського. – Киев : Сакцент, 1998. – 127 с.
- 97.**Тезаурус стандарту «Трудове навчання»** / Валерій Дідух, Григорій Левченко, Віктор Сидоренко [та ін.] // Труд. підгот. в закл. освіти. – 1998. – № 1. – С. 2–7.
- 98.**Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки України ; голов. ред. Дмитро Тхоржевський ; редкол.: Надія Боринець, Любов Климчук, Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 1998. – № 1–4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

1999

- 99.**Дидактичні вимоги до підручника з трудового навчання для учнів**

загальноосвітньої школи / Г. Є. Левченко // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України, Ін-т дефектології. – Київ : Комп'ютер у шк. та сім'ї, 1999. – С. 68–70.

100. **Людина, вчитель, гуманіст (до 80-річчя від дня народження Івана Ткаченка)** / В. Мадзігон, Г. Левченко, В. Моцак // Освіта України. – 1999. – 3 лют. (№ 5). – С. 6.

101. **Наш дорогий і незабутній Іван Гурович (до 80-річчя від дня народження)** / В. Мадзігон, Г. Левченко, В. Моцак // Пед. газ. – 1999. – Лют. (№ 2). – С. 3.

102. **Ознайомлення учнів з основами економічного аналізу господарської діяльності** / Григорій Левченко, Віра Моцак // Труд. підгот. в закл. освіти. – 1999. – № 4 – С. 11–15.

103. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки України ; голов. ред. Дмитро Тхоржевський ; редкол.: Надія Боринець, Любов Климчук, Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 1999. – № 1–4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

2000

104. **Експериментальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 5–9 класи** / АПН України, Ін-т педагогіки ; підгот.: В. М. Мадзігон (керівник проекту), Г. Є. Левченко, Л. І. Денисенко [та ін.]. – К. : Пед. думка, 2000. – 242 с.

105. **Дидактичні матеріали з трудового навчання** / Терещук Б. М., Левченко Г. Є. // Навчальний посібник для учнів 7 класу (технічні види праці). – К. : А.С.К., 2000. – С. 25–45.

106. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки України ; голов. ред. Дмитро Тхоржевський ; редкол.: Надія Боринець, Любов Климчук, Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 2000. – № 1–4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

2001

107. **Основи економічних знань** : навч. програма для учнів ліцеїв, коледжів, гімназій та загальноосвіт. шк. / В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко [та ін.]. – Дрогобич, 2001. – 23 с.

108. **Педагогічне управління професійним самовизначенням учнівської молоді** : метод. посіб. / Ін-т проблем виховання АПН України ; [авт. кол.: Мадзігон В. М., Бех І. Д. ... Левченко Г. Є. та ін. ; за ред. М. П. Тименка]. – Київ : [Ін-т проблем виховання АПН України], 2001. – 153 с.
109. **Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 5–9 класи.** / М-во освіти і науки України, Голов. упр. змісту освіти, Акад. пед. наук України ; [підгот.: В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко, Л. І. Денисенко та ін.]. – Київ : Шк. світ, 2001. – 311 с.
110. **Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 10–11 класи** / М-во освіти і науки України, Голов. упр. змісту освіти, Акад. пед. наук України ; [підгот.: Л. Вовк, О. Гнеденко ... Г. Левченко та ін.]. – Київ : Шк. світ, 2001. – 351 с.
111. **Програми для середніх загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 5–9 класи.** / підгот.: В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко, М. П. Тименко [та ін.]. – Київ : Шк. світ, 2001. – 303 с.
112. **Про нові експериментальні програми з трудового навчання для 5–9 класів** / Людмила Денисенко, Григорій Левченко // Труд. підгот. в закл. освіти. – 2001. – № 2. – С. 44–53.
113. **Ред.: Проблеми трудової і професійної підготовки** : наук.-метод. зб. Вип. 5 / Акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки, М-во освіти і науки України, Слов'ян. держ. пед. ін-т ; [за заг. ред.: М. Т. Малюти, А. І. Посторенко, В. В. Стешенко ; редкол.: В. М. Мадзігон, Д. О. Тхоржевський ... Г. Є. Левченко та ін.]. – Слов'янськ : [СДП], 2001. – 172 с.
114. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки України ; голов. ред. Дмитро Тхоржевський ; редкол.: Надія Боринець, Арнольд Верхола ... Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 2001. – № 1–4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

2002

115. **Завдання IV етапу Всеукраїнської олімпіади з трудового навчання** / Григорій Левченко, Людмила Денисенко, Ніна Лосина // Труд. підгот. в закл. освіти. – 2002. – № 4. – С. 12–19. – Початок. – Продовження див. № 112.

116. **Реалізація змісту модуля «Проектування та виготовлення виробів з деревини» в 5–9 класах** / Григорій Левченко, Віктор Вдовченко // Труд. підгот. в закл. освіти. – 2002. – № 3. – С. 4–13. – Бібліогр.: 14 назв.
117. **Ред.: Молодь і ринок** : щоміс. наук.-пед. журн. / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка ; голов. ред. Мирон Вачевський ; заст. голов. ред.: Григорій Левченко, Мирослав Савчин ; редкол.: Валерій Скотний, Василь Мадзігон, Володимир Кемінь [та ін.]. – 2002, лют. – . – Дрогобич, 2002. – № 1–12. – Щомісячно.
118. **Ред.: Проблеми трудової і професійної підготовки** : наук.-метод. зб. Вип. 6 / Акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки, М-во освіти і науки України, Слов'ян. держ. пед. ін-т ; [за заг. ред.: М. Т. Малюти, А. І. Посторенко, В. В. Стешенко ; редкол.: В. М. Мадзігон, Д. О. Тхоржевський ... Г. Є. Левченко та ін.]. – Слов'янськ : [СДП], 2002. – 152 с.
119. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки України ; голов. ред. Дмитро Тхоржевський ; редкол.: Надія Боринець, Арнольд Верхола ... Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 2002. – № 1–4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

2003

120. **Державні стандарти базової і повної середньої освіти** : проект (витяги) / Денисенко Л. І., Клименко М. М., Шевченко Г. Є. // Труд. підгот. в закл. освіти. – 2003. – № 1. – С. 11–14.
121. **Завдання IV етапу Всеукраїнської олімпіади з трудового навчання** / Григорій Левченко, Людмила Денисенко, Ніна Лосина, Володимир Ясеницький // Труд. підгот. в закл. освіти. – 2003. – № 1. – С. 29–36. – Закінчення. – Початок див. № 106.
122. **Методологія нової освіти** / Г. Є. Левченко, В. М. Мадзігон // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України ; редкол.: В. М. Мадзігон [та ін.]. – Київ : Пед. думка, 2003. – Вип. 4. – С. 3–7.
123. **Навчальний посібник з технічних дисциплін для майбутніх вчителів освітньої галузі «Технології»** / М. С. Корець, Г. Є. Левченко // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України. – Київ,

2003. – [Вип. 5]. – С. 321–326. – Бібліогр.: 11 назв.

124. **Психолого-педагогічна наука в Україні** // Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. – 2003. – № 2. – С. 5–12.
125. **Ред.: Молодь і ринок** : щоміс. наук.-пед. журн. / М-во освіти і науки України, Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка ; голов. ред. Мирон Вачевський ; заст. голов. ред. Григорій Левченко ; редкол.: Валерій Скотний, Василь Мадзігон, Володимир Кемінь [та ін.]. – 2002, лют. – . – Дрогобич, 2003. – № 1–4. – Щомісячно.
126. **Ред.: Проблеми трудової і професійної підготовки** : наук.-метод. зб. Вип. 8 / М-во освіти і науки України, Слов'ян. держ. пед. ун-т ; [уклад. В. В. Стешенко ; редкол.: В. М. Мадзігон, В. К. Сидоренко ... Г. Є. Левченко та ін.]. – Слов'янськ : [СДПУ], 2003. – 205 с.
127. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки України ; голов. ред. Валентин Романенко, заст. голов. ред. Віктор Сидоренко ; редкол.: Надія Боринець, Арнольд Верхола ..., Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – К. : Пед. преса, 2003. – № 1–4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

2004

128. **Основи економічних знань. 10–11 класи** : підручник / В. М. Мадзігон Г. Є. Левченко, М. В. Вачевський. – К. : Центр навч. літ., 2004. – 536 с.
129. **Богданівський добротворець [І. Г. Ткаченко]** / В. Мадзігон, Г. Левченко // Пед. газ. – 2004. – Лют. (№ 2). – С. 3.
130. **І. Г. Ткаченко – фундатор продуктивної педагогіки** / Василь Мадзігон, Григорій Левченко // Труд. підгот. в закл. освіти. – 2004. – № 3. – С. 49–51.
131. **Талант освячений мудрістю і любов'ю: до 85-річчя від дня народження І. Ткаченка** / Г. Є. Левченко, В. М. Мадзігон // Освіта України. – 2004. – 3 лют. (№ 9). – С. 3.
- Те саме // Педагогіка толерантності. – № 1. – С. 43–46.

132. **Ред.: Молодь і ринок** : щоміс. наук.-пед. журн. / М-во освіти і науки України, Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка ; голов. ред. Мирон Вачевський ; заст. голов. ред. Григорій Левченко ; редкол.: Валерій Скотний, Василь

Мадзігон, Володимир Кемінь [та ін.]. – 2002, лют. – . – Дрогобич, 2004. – № 1–4. – Щомісячно.

133. **Ред.: Проблеми сучасного підручника** : зб. наук. пр. Вип. 5 / Ін-т педагогіки АПН України ; [редкол.: В. М. Мадзігон, В. В. Крижко ... Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ-Бердянськ : [б. в.], 2004. – 238 с.
134. **Ред.: Проблеми сучасного підручника** : зб. наук. пр. Вип. 5. Ч. 2 / Ін-т педагогіки АПН України ; [редкол.: В. М. Мадзігон, В. В. Крижко ... Г. Є. Левченко та ін.]. – Київ-Бердянськ : [б. в.], 2004. – 238 с.
135. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки України ; голов. ред. Віктор Сидоренко ; заст. голов. ред. Валентин Романенко ; редкол.: Надія Боринець, Арнольд Верхола ... Григорій Левченко [та ін.]. – 1995. – . – Київ : Пед. преса, 2004. – № 1–4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

2005

136. **Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності** : підручник / М. В. Вачевський, В. Г. Кремень ... Г. Є. Левченко [та ін.]; М-во освіти і науки України, Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Київ : Професіонал, 2005. – 448 с.
137. **Трудове навчання. Технічні види праці** : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. М. Мадзігон, Г. А. Кондратюк, Г. Є. Левченко [та ін.]. – Київ : Пед. думка, 2005. – 112 с.
138. **Трудове навчання. 5–12 класи** : програми для загальноосвіт. навч. закл. / кол. авт.: Л. І. Денисенко, Д. Е. Кільдеров, Г. А. Кондратюк [та ін.]; підгот. : Л. І. Денисенко, Д. Е. Кільдеров, Г. А. Кондратюк, Г. Є. Левченко [та ін.]. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. – 255 с.
139. **Олександр Гіталов. Хліборобські університети: 90-річчя з дня народження** / В. Мадзігон, Н. Калініченко, Г. Левченко // Молодь і ринок. – 2005. – № 3. – С. 142–144.
140. **Інтелектуальна власність людини – проблема сьогодення в становленні ринкових відносин в Україні** / Ярослав Кепша, Григорій Левченко // Молодь і ринок. – 2005. – № 1. – С. 54–57. – Бібліогр.: 7 назв.

141. **Символ хлібороба : [про О. В. Гіталова]** / В. Мадзігон, Н. Калініченко, Г. Левченко // Пед. газ. – 2005. – Верес. (№ 9). – С. 7.
142. **І. Т. Ткаченко – фундатор продуктивної педагогіки** / В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко // Педагогічна спадщина І. Г. Ткаченка в контексті модернізації шкільної системи освіти : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф., 21–22 трав. 2004 р. / М-во освіти і науки України, АПН України, Упр. освіти і науки Кіровоград. облдержадмін. – Кіровоград : Поліграф-Терція, 2005. – С. 18–20.
143. **Ред.: Молодь і ринок** : щокв. наук.-пед. журн. / М-во освіти і науки України, Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка ; голов. ред. Мирон Вачевський ; заст. голов. ред. Григорій Левченко ; редкол.: Валерій Скотний, Василь Мадзігон, Володимир Кемінь [та ін.]. – 2002, лют. – . – Дрогобич, 2005. – № 1–4. – Щоквартально.
144. **Ред.: Проблеми прийняття рішень в умовах невизначеності** : матеріали Міжнар. конф., 12–17 верес. 2005 р. / АПН України, Ін-т педагогіки АПН України, Бердян. держ. пед. ун-т ; редкол.: В. М. Мадзігон, В. В. Крижко ... Г. Є. Левченко [та ін.]. – Бердянськ : [б. в.], 2005. – 130 с.
145. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти і науки України ; голов. ред. Віктор Сидоренко ; заст. голов. ред. Валентин Романенко ; редкол.: Надія Боринець, Дмитро Боровик, Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 2005. – № 1–4. – 4 рази на рік. – Член редкол.

2006

146. **Трудове навчання. Технічні види праці** : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. М. Мадзігон, Г. А. Кондратюк, Г. Є. Левченко [та ін.]. – Київ ; Ірпінь : Перун, 2006. – 191 с.
147. **Лабораторія трудової підготовки і політехнічної творчості** / Г. Л. Кондратюк, Г. Є. Левченко // Інститут педагогіки 80 / АПН України, Ін-т педагогіки. – Київ : Пед. думка, 2006. – С. 89–95.
148. **Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах профілізації старшої школи** / В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко // Профільне навчання: теорія і практика : зб. наук. пр. за матеріалами методол. семінару АПН України. –

Київ, 2006. – С. 77–84. – Бібліогр.: с. 64.

149. **Профілізація старшої школи і професійне самовизначення учнівської молоді** / Василь Мадзігон, Григорій Левченко // Молодь і ринок. – 2006. – № 1. – С. 5–11.
150. **Ред.: Інститут педагогіки, 80** / АПН України, Ін-т педагогіки; голов. ред. В. М. Мадзігон; редкол.: М. Д. Ярмаченко, Н. М. Бібік ... Г. Є. Левченко [та ін.]. – Київ: Пед. думка, 2006. – 458 с.
151. **Ред.: Молодь і ринок: щоміс. наук.-пед. журн.** / М-во освіти і науки України, Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка; голов. ред. Мирон Вачевський; заст. голов. ред. Григорій Левченко; редкол.: Валерій Скотний, Василь Мадзігон, Володимир Кемінь [та ін.]. – 2002, лют. – . – Дрогобич, 2006. – № 1–4. – Щомісячно.
152. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти: наук.-метод. журн.** / М-во освіти і науки України; голов. ред. Віктор Сидоренко; заст. голов. ред. Валентин Романенко; редкол.: Надія Боринець, Арнольд Верхола ... Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ: Пед. преса, 2006. – № 1–6. – 6 разів на рік. – Член редкол.

2007

153. **Деревообробка: навч. посіб.** / В. Є. Ясеницький, Г. Є. Левченко, Г. А. Кондратюк [та ін.]. – Київ: Пед. думка, 2007. – 354 с. – Бібліогр.: с. 347–348.
154. **Основи економіки: навч. посіб. для учнів ліцеїв, коледжів, гімназій та загальноосвіт. шк.: 10–11–12 кл.** / М. В. Вачевський, В. М. Мадзігон ... Г. Є. Левченко [та ін.]. – Київ: Пед. думка, 2007. – 612 с.
155. **Трудове навчання. Технічні види праці: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл.** / Г. А. Кондратюк, В. М. Мадзігон, Г. Є. Левченко [та ін.]. – Київ: Пед. думка, 2007. – 196 с.
156. **Вимоги до складання навчальних програм освітньої галузі «Технологія» для профільної підготовки учнів загальноосвітніх закладів** / В. А. Мадзігон, Г. А. Кондратюк, Г. Є. Левченко [та ін.] // Молодь і ринок. – 2007. – № 7. – С. 155–158.

157. **До 70-річчя з дня народження академіка АПН України Василя Миколайовича Мадзігона** / М. В. Вачевський, Г. Є. Левченко // Молодь і ринок. – 2007. – № 11/12. – С. 5–6.
158. **Василь Миколайович Мадзігон – вчений-педагог та організатор педагогічної науки й освіти України** // Василь Миколайович Мадзігон – учений-педагог та організатор педагогічної науки й освіти України : біобібліогр. покажч. / Акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Іванова І. О., Чернобровкіна С. В.]. – Київ : Пед. думка, 2007. – С. 5–8.
159. **Мистецтво вчити працювати** / Григорій Левченко // Освіта. – 2007. – 26 верес. – 3 жовт. (№ 40). – С. 3.
160. **Про історію трудової підготовки учнів на Херсонщині** / Василь Мадзігон, Григорій Левченко, Василь Кузьменко // Молодь і ринок. – 2007. – № 1/2. – С. 177.
161. **Тернистий шлях до висот педагогічної науки (до 70-річчя В. М. Мадзігона)** // Інформатика. – 2007. – № 5. – С. 92–99.
162. **Рец.: Про історію трудової підготовки учнів на Херсонщині** / В. Мадзігон, Г. Левченко, В. Кузьменко // Молодь і ринок. – 2007. – № 1/2. – С. 177–178. – Рец. на кн.: Слюсаренко Н. В. Трудова підготовка молоді на Херсонщині: історико-педагогічний аспект / Н. В. Слісаренко, В. М. Мадзігон, Т. К. Завгородня [та ін.]. – Херсон : Айлант, 2003. – 476 с.
163. **Ред.: Молодь і ринок** : щоміс. наук.-пед. журн. / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка; голов. ред. Мирон Вачевський; заст. голов. ред. Григорій Левченко; редкол.: Валерій Скотний, Василь Мадзігон, Володимир Кемінь [та ін.]. – 2002, лют. – . – Дрогобич, 2007. – № 1-12. – Щомісячно.
164. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти України; голов. ред. Віктор Сидоренко; заст. голов. ред. Валентин Романенко; редкол.: Надія Боринець, Дмитро Боровик ... Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 2007, № 1-6. – 6 разів на рік. – Член редкол.

165. **Трудове навчання. Технічні види праці** : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. М. Мадзігон, Г. А. Кондратюк, Г. Є. Левченко [та ін.]. – Київ : Пед. думка, 2008. – 239 с. – Бібліогр.: с. 228.
166. **Вітаємо з днем народження кандидата економічних наук, поета, директора Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти АПН України Каменецького Ярослава Григоровича** / М. В. Вачевський, Г. Є. Левченко // Молодь і ринок. – 2008. – № 7. – С. 5–6.
167. **До 60-річчя з дня народження академіка Академії наук Вищої школи України, доктора філософських наук, професора, заслуженого працівника освіти і науки України, ректора Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Скотного Валерія Григоровича** / М. В. Вачевський, Г. Є. Левченко // Молодь і ринок. – 2008. – № 4. – С. 6–7.
168. **До 70-річчя з дня народження академіка АПН України Івана Андрійовича Зязюна** / М. В. Вачевський, Г. Є. Левченко // Молодь і ринок. – 2008. – № 3. – С. 5–6.
169. **З днем народження доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) АПН України, заслуженого працівника народної освіти України, іноземного члена РАО, академіка Міжнародної слов'янської академії освіти імені Я. А. Коменського, Міжнародної академії наук педагогічної освіти (Москва), академіка-секретаря Відділення педагогіки і психології вищої школи АПН України Євтуха Миколу Борисовича** / М. В. Вачевський, Г. Є. Левченко // Молодь і ринок. – 2008. – № 6. – С. 9–10.
170. **З днем народження президента Академії педагогічних наук України доктора філософських наук, професора, академіка, дійсного члена АПН України, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, дійсного члена Академії політичних наук України, Російської академії соціальних наук, іноземного члена Російської академії освіти, багатьох наукових товариств Кременя Василя Григоровича** / М. В. Вачевський, Г. Є. Левченко // Молодь і ринок. – 2008. – № 6. – С. 7–8.

171. **З днем народження ректора Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди академіка Академії педагогічних наук України, члена президії АПН України, члена Російської академії освіти, заслуженого працівника народної освіти України Прокопенка Івана Федоровича / М. В. Вачевський, Г. Є. Левченко // Молодь і ринок. – 2008. – № 6. – С. 5–6.**
172. **Ред.: Молодь і ринок : щоміс. наук.-пед. журн. / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка ; голов. ред. Мирон Вачевський ; заст. голов. ред. Григорій Левченко ; редкол.: Валерій Скотний, Василь Мадзігон, Олег Топузов [та ін.]. – 2002, лют. – . – Дрогобич, 2008. – № 1–12. – Щомісячно.**
173. **Ред.: Проблеми трудової і професійної підготовки : наук.-метод. зб. Вип. 12 / М-во освіти і науки України, Слов'ян. держ. пед. ун-т ; [за ред. В. В. Стешенко ; редкол.: В. М. Мадзігон, В. К. Сидоренко ... Г. Є. Левченко та ін.]. – Слов'янськ : [СДПУ], 2008. – 242 с.**
174. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти : наук.-метод. журн. / М-во освіти України ; голов. ред. Віктор Сидоренко ; заст. голов. ред. Валентин Романенко ; редкол.: Надія Боринець, Дмитро Боровик ... Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 2008, № 1-6. – 6 разів на рік. – Член редкол.**

2009

175. **Трудове навчання. Технічні види праці : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Г. Левченко, В. Мадзігон, А. Тарара [та ін.]. – Київ : Пед. думка, 2009. – 176 с.**
176. **Вітаємо з днем народження доктора економічних наук, заслуженого професора, завідувача кафедри економіки підприємства Львівського національного університету імені Івана Франка, академіка АН Вищої школи України, професора економічних наук Республіки Польща Михасюка Івана Романовича / М. В. Вачевський, Г. Є. Левченко // Молодь і ринок. – 2009. – № 6. – С. 5.**
177. **З днем народження академіка АПН України Неллю Григорівну Ничкало / М. В. Вачевський, Г. Є. Левченко // Молодь і ринок. – 2009. – № 9. – С. 5.**

178. **З днем народження президента Академії наук Вищої школи України Дубину Миколу Івановича** / М. В. Вачевський, Г. Є. Левченко // Молодь і ринок. – 2009. – № 6. – С. 6.

179. **Ред.: Молодь і ринок** : щоміс. наук.-пед. журн. / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка ; голов. ред. Мирон Вачевський ; заст. голов. ред. Григорій Левченко ; редкол.: Валерій Скотний, Василь Мадзігон, Олег Топузов [та ін.]. – 2002, лют. – . – Дрогобич, 2009. – № 1–12. – Щомісячно.

180. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти України ; голов. ред. Віктор Сидоренко ; заст. голов. ред. Валентин Романенко ; редкол.: Надія Боринець, Дмитро Боровик ... Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – К. : Пед. преса, 2009. – № 1-6. – 6 разів на рік. – Член редкол.

2010

181. **Ред.: Молодь і ринок** : щоміс. наук.-пед. журн. / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка ; голов. ред. Мирон Вачевський ; заст. голов. ред. Григорій Левченко ; редкол.: Валерій Скотний, Василь Мадзігон, Олег Топузов [та ін.]. – 2002, лют. – . – Дрогобич, 2010, № 1–4. – Щомісячно.

182. **Ред.: Трудова підготовка в закладах освіти** : наук.-метод. журн. / М-во освіти України ; голов. ред. Віктор Сидоренко ; редкол.: Надія Боринець, Дмитро Боровик ... Григорій Левченко [та ін.]. – 1995 – . – Київ : Пед. преса, 2010. – № 1–4. – 6 разів на рік. – Член редкол.

РОЗДІЛ ІІІ
НАУКОВА ШКОЛА ВЧЕНОГО
УЧИТЕЛЯ – ЦЕ ПОКЛИКАННЯ ДУШІ, З ЯКИМ ЛЮДИНА
НАРОДЖУЄТЬСЯ

Великий той Учитель, який проймається справою, якої навчає (Катон Старший).

Саме таким учителем, наставником, науковцем був Григорій Євменович. Я вдячна долі, яка дала мені змогу познайомитися, а згодом і співпрацювати з мудрим, добрим, світлим Учителем. Наше знайомство відбулося в 2000 році, коли після закінчення університету я приїхала в АПН до Григорія Євменовича як пошукувач.

Згодом, після вступу до аспірантури Григорій Євменович люб'язно погодився бути моїм науковим керівником. І закипіла робота. Керівник завжди давав слушні, конструктивні поради до перших моїх спроб у науковій діяльності.

Підготовка дисертації здійснювалася поетапно. Григорій Євменович щоразу уважно й вдумливо вислуховував мою думку щодо написання наукових праць, толерантно оцінював перспективність дисертаційного дослідження й лише потім формулював свої власні побажання. З теплотою, вдячністю я згадую кожен приїзд до Києва на вулицю Артема. Адже там завжди панувала атмосфера, сповнена уваги до наукових кроків молодих учених. Науковий керівник по-батьківськи турботливо надавав цікаві поради, ділився своїми міркуваннями. І хоч між Вінницею та Києвом значна відстань, наша наукова співпраця завжди була конструктивною й плідною.

Лише завдяки Григорію Євменовичу розпочався мій науковий шлях. Добре слово, наставницька підтримка направляли мене в захисті дисертаційного дослідження, надаючи наснаги та впевненості у власних силах.

Я з щирою пошаною згадуватиму світлий образ Вчителя.

*Леся Старовойт,
старший викладач кафедри мистецької підготовки
Вінницького державного педагогічного університету
імені М.Коцюбинського*

183. **СИНГАЕВСКИЙ Д. В.** Преемственность содержания трудового обучения и производительного труда учащихся 5–7 классов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Сингаевский Дмитрий Васильевич ; Науч.-исслед. ин-т педагогики УССР. – Киев, 1988. – 168 л.

184. **Сингаевский Д. В.** Преемственность содержания трудового обучения и производительного труда учащихся 5–7 классов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Теория и история педагогики» / Сингаевский Дмитрий Васильевич ; Науч.-исслед. ин-т педагогики УССР. – Киев, 1988. – 24 с.

Объект исследования – содержание и процесс трудовой подготовки учащихся 5–7 классов.

Предмет исследования – дидактические условия преемственности содержания трудового обучения и производительного труда учащихся 5–7 классов.

Цель исследования – теоретическое обоснование и опытно-экспериментальная проверка эффективности реализации дидактических условий преемственности содержания трудового обучения и производительного труда учащихся 5–7 классов.

Гипотезы: реализация структурированного содержания трудового обучения и производительного труда, а также выполнение учащимися 5–7 классов комплекса учебно-трудовых заданий, разработанных в логике реальных трудовых процессов производительного характера, будут способствовать повышению уровня сформированности у них общетрудовых учений.

Научная новизна исследования заключается в том, что на основе графоматричного анализа содержания трудового обучения и производительного труда школьников обоснована целесообразность инвариантности структуры учебных программ по трудовому обучению учащихся неполной средней школы; экспериментально доказано, что такие дидактические условия, как реализация структурированного содержания трудового обучения и производительного труда, а также выполнение учащимися комплекса учебно-трудовых заданий общетрудовой направленности, разработанных в логике

реальных трудовых процессов производственного характера, повышают уровень сформированности у школьников общетрудовых умений.

Практическая значимость исследования состоит в том, что его результаты дают возможность повысить эффективность процесса вовлечения и участия учащихся неполной средней школы в производительном труде. Изложенные в диссертации рекомендации по формированию общетрудовых умений на основании реализации структурированного содержания трудового обучения и содержания производительного труда, а также комплекса учебно-трудовых заданий позволяет обеспечить рациональную организацию учебно-производительной деятельности учащихся 5–7 классов исходя из конкретных условий, улучшить качество их общетрудовой подготовки и оценить уровень сформированности общетрудовых умений. Используя результаты работы и основанные на них практические рекомендации, учителя и организаторы производительного труда могут объективно оценить соответствие содержания производственного заказа содержанию трудового обучения и на этом основании отбирать адекватные виды работ и объекты производительного труда. Результаты исследования могут использоваться при разработке программ и методических пособий по трудовой подготовке учащихся неполной средней школы, а также при планировании производительного труда школьников в условиях учебно-производственных объединений

Основные результаты научного поиска:

1. Преемственность является одним из основополагающих условий существования любой системы образования. Причем, в зависимости от содержания той или иной конкретной системы, различными оказываются как составляющие ее компоненты, так и характер связей между ними. Основным компонентом педагогической системы является содержание обучения.

2. В условиях соединения обучения школьников с их общественно-полезным, производительным трудом необходимо более полно реализовывать преемственные связи между содержанием трудового обучения и содержанием производительного труда. При этом содержание трудового обучения необходимо рассматривать в неразрывной связи с формой его существования, в

качестве которой выступают, главным образом, программы по трудовому обучению. Основу содержания трудового обучения и производительного труда школьников составляют сведения о главных направлениях совершенствования и развития современного производства и производственных функций квалифицированного рабочего.

3. В процессе исследования было определено:

- ◆ отсутствие преемственности между содержанием трудового обучения и производительного труда в практике трудовой подготовки школьников отрицательно сказывается на результатах процесса формирования общетрудовых умений у учащихся 5–7 классов;

- ◆ соблюдение таких дидактических условий как реализация структурированного содержания трудового обучения и производительного труда, использование комплекса учебно-трудовых заданий общетрудовой направленности, разработанных в логике реальных трудовых процессов производственного характера, позволяют обеспечить преемственные связи между содержанием трудового обучения и производительного труда.

4. Исследование показало, что уровень сформированности общетрудовых умений у учащихся 5–7 классов можно повысить путем реализации разработанных дидактических условий, способствующих обеспечению преемственности между содержанием трудового обучения и производительного труда. Особенно ощутимо это выражается на формировании таких умений: организация рабочего места, контроль процесса и результатов труда, выбор средств труда – у шестиклассников; определение цели предстоящей трудовой деятельности, выбор средств труда, планирование технологии, организация рабочего места – у пятиклассников.

5. Результаты проведенного эксперимента подтвердили правомерность нашей гипотезы, цели, задач и путей их реализации в условиях обучения в неполной средней школе. В процессе исследования было выявлено ряд различных по значимости вопросов, которые оказывают влияние на эффективность трудового обучения школьников.

185. **СКУТІНА В. І.** Традиції українського народу з природоохоронного виховання і їх використання в сучасній школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Скутіна Валентина Іванівна ; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 1994. – 189 арк.

186. **Скутіна В. І.** Традиції українського народу з природоохоронного виховання і їх використання в сучасній школі : автореф ... дис. канд. пед. наук : [13.00.01] «Теорія та історія педагогіки» / Скутіна Валентина Іванівна ; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 1994. – 24 с.

Об'єкт дослідження – багатовіковий досвід виховання молоді, відображений в етнографічних матеріалах, у виховній практиці українського народу, а *предмет* – народні традиції природоохоронного виховання.

Мета дослідження – здійснити історико-педагогічний аналіз народного досвіду виховання бережливого ставлення до природи як цілісної емпіричної системи, визначити шляхи та форми вдосконалення екологічного виховання школярів на основі різнобічного використання народних природоохоронних традицій.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає у педагогічному обґрунтуванні і розкритті сутності та змісту поняття «народні традиції природоохоронного виховання», цілеспрямованому дослідженні традицій українського народу з природоохоронного виховання, в якому народний досвід виховання бережливого ставлення до природи розглядається як цілісна емпірична система.

♦ *Практичне значення* роботи полягає у розробці методичних рекомендацій з формування екологічної культури учнів на основі використання народних традицій і природоохоронного виховання, а також у тому, що результати і висновки дисертації можуть бути використані при складанні навчальних планів, програм спецкурсів (спецсемініарів), підручників і посібників з історії педагогіки України, української народної педагогіки; у лекційно-методичній роботі.

Основні результати наукового пошуку:

1. Соціально-економічні умови зумовили формування народної системи виховання, яка передбачала передачу кожному наступному поколінню раціональних знань про природу, народних екологічних уявлень, ціннісних орієнтацій в системі «людина-природа», сукупності моральних норм і правил поведінки, оптимальних традиційних способів трудової діяльності у навколишньому природному середовищі.

2. Вихідними для української народної педагогіки є світоглядні уявлення про невід'ємність людини від природи, дотримання принципу природовідповідальності у вихованні наступних поколінь.

3. В основу природоохоронного виховання був покладений краєзнавчий принцип, у відповідності з яким педагогічні впливи перш за все спрямовувались на виховання бережного ставлення до природи рідного краю, до найближчого природного оточення дитини – землі, води, рослин, тварин.

4. Головними соціальними осередками, в яких здійснювалось виховання бережливого ставлення до природи в українській народній педагогіці традиційно виступають сім'я і громада.

5. Процес передачі всієї сукупності позитивного соціально-історичного досвіду взаємовідносин з природним середовищем відбувався завдяки народному календареві, який синтезував у собі головні принципи взаємовідносин з природою, містив своєрідну приграму поведінки кожної людини в навколишньому середовищі у відповідності з природними ритмами.

6. Характерною особливістю виховання бережливого ставлення до природи в українській народній педагогіці є поєднання раціонального з чуттєвим, вплив на свідомість і почуття дитини завдяки словесним методам виховання, рідній мові, використанню усній народній творчості.

7. Проведене дослідження вказує на необхідність подальшого вивчення багатьох аспектів проблеми традицій українського народу з природоохоронного виховання. З позицій системного підходу більш глибокого вивчення потребує розробка методики застосування традицій народної педагогіки в екологічному вихованні підростаючих поколінь з урахуванням психо-фізіологічних особливостей вікових категорій школярів; вивчення передового педагогічного

досвіду національних шкіл і позашкільних закладів в реалізації виховного потенціалу народних природоохоронних традицій, вивчення особливостей їх функціонування в сучасній практиці сімейного виховання; розкриття педагогічних умов, що забезпечують наступність в екологічному вихованні школярів з використанням традицій народної педагогіки.

187. **ДЕНИСЕНКО Л. І.** Розвиток професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Денисенко Людмила Іванівна; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1995. – 184 арк.

188. **Денисенко Л. І.** Розвиток професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва: автореф. дис. ... канд. пед. наук: [спец.] 13.00.02 «Теорія та історія педагогіки» / Денисенко Людмила Іванівна; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 1995. – 23 с.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх робітників швейного виробництва.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва в процесі навчально-трудової діяльності.

Мета дисертаційного дослідження – виявити, обґрунтувати та експериментально апробувати педагогічні умови підвищення ефективності розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва.

Гіпотеза: ефективність розвитку професійних здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва можна значно підвищити, якщо забезпечити під час професійної підготовки педагогічне управління даним процесом, яке:

◆ передбачає діагностику здібностей, реалізацію комплексу інформаційних, формуючих і корекційних профконсультацій на всіх етапах професійного навчання з урахуванням нерівномірного та гетерохронного характеру розвитку здібностей;

◆ включає впровадження системи розвиваючих завдань, в яких закладена специфіка системогенезу конкретної професійної діяльності робітників на сучасному промисловому підприємстві.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретико-експериментальному обґрунтуванні алгоритму управління розвитком здібностей у майбутніх робітників швейного виробництва в процесі професійного навчання на основі врахування нерівномірного та герерохронного характеру розвитку здібностей, особливостей системогенезу конкретної професійної діяльності робітників на сучасному промисловому підприємстві.

Практична значущість дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій для викладачів та майстрів виробничого навчання ПТУ з питання розвитку професійних здібностей учнів, у впровадженні в навчальний процес ПТУ системи завдань для розвитку професійних здібностей майбутньої швачки та діагностичних методик, побудованих на матеріалі спецдисциплін та виробничого навчання. Результати дослідження можуть бути використані в роботі науково-дослідних інститутів, вищих та середніх спеціальних навчальних закладів, шкіл.

Основні результати наукового пошуку:

1. Ефективність процесу розвитку професійних здібностей майбутніх робітників швейного виробництва можна значно підвищити, якщо забезпечити педагогічне управління даним процесом, яке: передбачає діагностику здібностей, що накладена безпосередньо на навчальний процес і подає відомості про їх рівень розвитку у майбутніх робітників на всіх етапах освоєння професії; включає в процес викладання спецдисциплін та виробничого навчання проведення комплексу інформаційних, формуючих та корекційних профконсультацій з метою розвитку професійних здібностей; передбачає впровадження системи розвиваючих завдань, в яких закладена специфіка системогенезу конкретної професійної діяльності.

2. Впровадження інформаційних та формуючих профконсультацій в процес вивчення спецдисциплін та виробничого навчання підвищує готовність майбутніх робітників до здійснення розвитку їх професійних здібностей,

забезпечує високій рівень мотивації цього процесу, сприяє формуванню в учнів цілісної уяви про зміст та структуру професійних здібностей майбутньої діяльності.

3. Враховуючи нерівномірний та гетерохронний характер розвитку здібностей, при організації управління цим процесом особливе значення має забезпечення зворотнього зв'язку та корекції формування усіх ланок професійних здібностей робітників.

4. Використання діагностики рівня розвитку професійних здібностей майбутніх робітників, накладеної безпосередньо на процес викладання спецдисциплін та виробничого навчання, не порушує цілісності навчального процесу, дозволяє здійснювати диференціацію учнів з метою вирівнювання розвитку окремих здібностей, забезпечити індивідуальний підхід в роботі з учнями.

5. Впровадження системи завдань для розвитку професійних здібностей дозволяє значно підняти їх рівневі значення у майбутніх робітників. Розробка такої системи завдань та етапи її впровадження повинні базуватися на даних про особливості системогенезу конкретної професійної діяльності, забезпечувати розвиток усіх ланок професійних здібностей. Важливим є спрямованість завдань на формування не лише функціональних, але і операційних механізмів професійних здібностей. Розроблювані завдання повинні бути включені у вирішення найважливіших виробничих проблем, сприяти розвитку в учнів їх професійної самостійності та мобільності.

Виконане дослідження не вичерпує проблеми розвитку професійних здібностей майбутніх робітників швейного виробництва. Необхідні спільні психолого-педагогічні дослідження зі створення стандартизованих методик для визначення рівня сформованості здібностей робітників масових швейних професій. Доцільним є виявлення наступності в розвитку професійних здібностей учнів шкіл, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів та професійно-технічних училищ, в організації профорієнтаційної роботи на професії швейного виробництва.

189. **КОЛОМІЄЦЬ Ю. В.** Трудове виховання учнів 8–9 класів на традиціях і звичаях українського народу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Коломієць Юрій Віталійович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 1998. – 191 арк.

190. **Коломієць Ю. В.** Трудове виховання учнів 8–9 класів на традиціях і звичаях українського народу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / Коломієць Юрій Віталійович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 1998. – 16 с.

Об'єкт дослідження – процес трудового виховання учнів 8–9 класів, а *предмет* – педагогічні умови підвищення ефективності трудового виховання учнів 8–9 класів засобами української народної обрядовості та звичаєвості.

Мета дослідження полягає у виявленні, обґрунтуванні та експериментальній апробації педагогічних умов підвищення ефективності трудового виховання учнів 8–9 класів загальноосвітніх шкіл з використанням матеріалів трудових традицій і звичаїв українського народу.

Гіпотеза, на основі якої здійснювалось дослідження, полягає в тому, що ефективність трудового виховання учнів 8–9 класів загальноосвітніх шкіл можна підвищити, якщо:

- ◆ систематично і цілеспрямовано впроваджувати елементи народної педагогіки у зміст навчального матеріалу учнів 8–9 класів;
- ◆ практична діяльність вчителівздійснюватиметься на основі внесення національного компонента у систему трудового навчання учнів 8–9 класів середніх загальноосвітніх шкіл;
- ◆ буде запроваджено в позаурочній роботі педагогічно обґрунтовану творчу взаємодію школи та сім'ї з метою передачі історично-культурного досвіду українського народу підростаючому поколінню.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні та теоретико-експериментальній перевірці педагогічних умов підвищення ефективності трудового виховання учнів 8–9 класів на традиціях і звичаях українського народу.

Практичне значення роботи становлять науково обґрунтовані методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх шкіл з використанням методів народної педагогіки в трудовому вихованні учнів 8–9 класів з метою поліпшення та урізноманітнення і, як наслідок, підвищення ефективності виховного впливу уроків з трудового навчання в загальноосвітніх школах. Результати дисертаційного дослідження можуть бути корисними при розробці методичних рекомендацій щодо використання засобів народної педагогіки в практиці роботи вчителів трудового навчання загальноосвітніх шкіл та слухачів факультетів загальнотехнічних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів.

Основні результати наукового пошуку:

1. Проблемі трудового виховання з використанням народних трудових традицій приділялась певна увага з боку науковців та педагогів, проводились дослідження окремих шляхів підвищення ефективності трудового виховання засобами народної педагогіки, розроблялись окремі методи в загальному контексті виховання. Однак система трудового виховання з введенням національного компонента не відпрацьована повністю, і, оскільки для учнів цей процес пов'язаний з комплексом таких компонентів, як поняття, мотиви, переконання, світогляд, поведінка, які впливають на різних ступенях усвідомлення ними змісту та суті народних трудових традицій українського народу, роль його зростає в умовах сучасного економічного та соціально-політичного становища в Україні.

2. У результаті вивчення стану досліджуваної проблеми в практиці діяльності загальноосвітніх шкіл виявлено незадовільний стан трудового виховання учнів 8–9 класів експериментальних шкіл з використанням національного компонента, а також встановлено факт відриву навчально-виховного процесу від національних особливостей конкретних регіонів.

3. В наслідок проведеного теоретичного аналізу проблеми та результатів практичного її дослідження розроблено і впроваджено в практику трудового навчання учнів 8–9 класів педагогічні умови підвищення ефективності трудового виховання, які передбачають систематичне і цілеспрямоване

впровадження елементів народної педагогіки у зміст навчального матеріалу для учнів; спрямування практичної діяльності вчителів трудового навчання на вивчення, усвідомлення та практичне використання учнями експериментальних класів трудової обрядовості українського народу; педагогічно обґрунтовану творчу взаємодію школи та сім'ї з метою найбільш повного усвідомлення підростаючим поколінням суті народних трудових традицій, звичаїв та обрядів.

4. Впровадження національного компонента в систему трудового навчання учнів 8–9 класів за розробленою методикою не порушує цілісності навчально-виховного процесу, а результати проведеного педагогічного експерименту свідчать про покращення кількісних і якісних показників трудового навчання і виховання учнів експериментальних класів.

5. На основі детального аналізу отриманих результатів доведено доцільність впровадження національного компонента в систему уроків з трудового навчання середніх загальноосвітніх шкіл, необхідність створення профільних програм для реалізації основних напрямків трудової підготовки учнів 8–9 класів.

191. **ПЕТРИЦИН І. О.** Формування у старшокласників техніко-конструкторських знань і вмінь засобами нових інформаційних технологій (НІТ): дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Петрицин Іван Осипович; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2002. – 272 арк.

192. **Петрицин І. О.** Формування у старшокласників техніко-конструкторських знань і вмінь засобами нових інформаційних технологій (НІТ): автореф. дис. ... канд. пед. наук: [спец.] 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / Петрицин Іван Осипович; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2002. – 21 с.

Об'єкт дослідження – техніко-конструкторська діяльність старшокласників у процесі їх допрофесійної трудової підготовки, **предмет** – методика формування в учнів техніко-конструкторських знань і вмінь засобами НІТ.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування, розробка і експериментальна перевірка методики формування у старшокласників техніко-конструкторських знань і вмінь засобами НІТ у процесі їх допрофесійної підготовки.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що допрофесійна трудова підготовка старшокласників буде більш ефективною, якщо здійснюватиметься за методикою, розробленою на основі моделі процесу формування техніко-конструкторських знань і вмінь, яка передбачає розширення та поглиблення змісту навчання засобами нових інформаційних технологій.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні дидактичної моделі процесу формування техніко-конструкторських знань і вмінь, на основі якої розроблено та експериментально апробовано методику організації і проведення техніко-конструкторської діяльності старшокласників, що ґрунтується на застосуванні засобів НІТ та здатна підвищити рівень і якість їх допрофесійної підготовки.

Практичне значення дослідження визначається тим, що:

- ◆ розроблено окремі компоненти методичної системи на основі використання НІТ, які забезпечують ефективність засвоєння техніко-конструкторських знань, вироблення умінь та навичок, необхідних для допрофесійної підготовки старшокласників;

- ◆ здійснено добір практичних завдань прикладного змісту для реалізації їх на персональному комп'ютері в ході формування у старшокласників техніко-конструкторських знань і вмінь;

- ◆ розроблено та апробовано комп'ютерні навчально-розрахункові та контролюючі педагогічно-програмні засоби для конструювання таких приладів: електровимірювальних (вольтметра, амперметра, омметра тощо), електричного блоку живлення, підсилювача низької частоти на транзисторах та інших;

- ◆ апробовано й опубліковано ряд методичних рекомендацій для вчителів та студентів з проблем організації творчої діяльності учнів на основі НІТ.

Очікувані результати:

1. Техніко-конструкторська діяльність є найнеобхіднішим елементом допрофесійної трудової підготовки старшокласників у загальноосвітніх школах. Без неї неможлива повноцінна теоретична, практична та морально-психологічна підготовка учнів до праці на виробництві, індивідуальної і побутової діяльності, а також гармонійний розвиток фізичних і розумових здібностей, пізнавальних можливостей та якостей особистості.

2. Рівень сформованості в старшокласників техніко-конструкторських знань і вмінь значно підвищується, якщо процес творчої діяльності учнів розглядати як такий, що залежить від ряду факторів: дидактичної мети, принципів та завдань, змісту, організаційних форм і методів, засобів НІТ тощо. Усі ці складові повинні бути взаємопов'язані між собою та реалізовуватись у процесі ТКД, тобто утворювати цілісну систему.

3. Учні 10–11 класів мають різні вікові особливості та інтереси, рівні загальноосвітньої підготовки та можливості технічного мислення, творчі індивідуальні здібності та потреби допрофесійної підготовки тощо. Тому, організовуючи техніко-конструкторську діяльність старшокласників, доцільно її планувати за двома ступенями з урахуванням поступового зростання складності технічних завдань. На першому та другому ступенях робота планується відповідно за 14 та 15 етапами, а застосування НІТ дозволяє забезпечити індивідуальний і змістовний режими навчально-пізнавальної діяльності учнів, здійснювати варіативність і диференціювання завдань різного рівня складності.

4. Вирішення проблеми формування у старшокласників ТКЗ є найбільш ефективне при поєднанні допрофесійної підготовки та комп'ютерно-орієнтованої технології навчання. При цьому розширюються можливості використання різноманітних форм урочної і позакласної роботи, організації і керування навчальним процесом, здійснення контролю й організації самоконтролю знань та вмінь учнів, тобто, зростає питома вага методичного, контролюючого, консультативного видів діяльності вчителя.

5. Використання засобів НІТ дозволило суттєво підвищити пізнавальний інтерес, мотивацію й успішність навчання старшокласників, поглибити й

активізувати їхню допрофесійну діяльність, надати навчанню творчо-дослідницького спрямування та розширити теоретичну базу знань, а також посилити прикладну значущість результатів навчання в школі за рахунок:

- ◆ розв'язання практичних завдань з реальними даними, використання розрахунково-обчислювальних можливостей комп'ютера;

- ◆ формування навичок користувача комп'ютерної техніки, тобто підготовки старшокласників до життя та практичної діяльності в умовах сучасного інформаційного суспільства;

- ◆ стимулювання розвитку як абстрактного, так й образного мислення завдяки використанню комп'ютерної графіки в процесі конструювання та наочного подання ескізів, схем та креслень об'єктів; реалізації принципу наочності, який дає можливість розширити уявлення про поняття, поглибити знання, вказати на його зв'язок із професійними вміннями;

- ◆ формування навичок пошуку, аналізу та опрацювання інформації, вироблення здатності до самоосвіти, закріплення навчального матеріалу й оволодіння новими знаннями;

- ◆ застосування нових методичних підходів до вивчення навчального матеріалу;

- ◆ удосконалення керування навчальним процесом за рахунок використання оперативної інформації про хід вивчення, повторення, закріплення та виконання завдань для самостійної роботи;

- ◆ інтенсифікації навчального процесу й активізації пізнавальної діяльності;

- ◆ індивідуалізації підходу до учня з урахуванням рівня набутих знань і навичок навчально-конструкторської діяльності, особливостей його сприйняття (розуміння) навчальної інформації за темпом навчання, обсягом, глибиною засвоєння.

Нові інформаційні технології навчання з урахуванням системи психолого-дидактичних, методичних умов і закономірностей розкривають широкі перспективи активізації і розвитку розумової діяльності учнів та забезпечують

ефективну їх допрофесійну підготовку. Навчання набуває нового змісту, яке пов'язане з тим, щоб кожному старшокласнику допомогти засвоїти прийоми самостійного набуття знань. До переваг застосування засобів НІТ, на відміну від інших дидактичних засобів навчання, слід віднести: універсальність, зручність у користуванні, швидкодію, педагогічну доцільність, ефективність тощо. Все це підтверджує ефективність розробленої методики формування у старшокласників техніко-конструкторських знань і вмінь у процесі допрофесійної підготовки на основі засобів НІТ.

Ми цілком усвідомлюємо, що поставлені та розв'язані в процесі дослідження завдання не вирішують усіх проблем техніко-конструкторської підготовки учнів загальноосвітніх закладів. Перспективи подальшого дослідження можливі в екстраполяції висновків даної роботи щодо інших особливостей пізнавальної діяльності учнів. Залишається також актуальним дослідження проблем розробки та впровадження засобів НІТ у процес трудового навчання учнів інших вікових груп.

193. **САМОХІН М. К.** Технологічна підготовка учнів 5–9 класів у процесі вивчення обробки конструкційних матеріалів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Самохін Микола Кузьмич ; Ін-т проф.-техн. освіти АПН України. – Київ, 2008. – 237 арк.

194. **Самохін М. К.** Технологічна підготовка учнів 5–9 класів у процесі вивчення обробки конструкційних матеріалів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / Самохін Микола Кузьмич ; Ін-т проф.-техн. освіти АПН України. – Київ, 2008. – 16 с.

Об'єкт дослідження – трудова підготовка учнів основної школи.

Предмет дослідження – технологічна підготовка учнів 5–9 класів у процесі вивчення обробки конструкційних матеріалів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст і методику технологічної підготовки учнів 5–9 класів на уроках трудового навчання в процесі вивчення обробки конструкційних матеріалів.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що досягнення належного рівня технологічної підготовки учнів 5–9 класів на уроках трудового навчання буде більш ефективним, якщо навчальний процес матиме за основу науково обґрунтований зміст технологічної підготовки учнів 5–9 класів; у процес підготовки буде включено навчальний матеріал, який сприятиме формуванню технологічних знань, технологічних умінь і технологічно важливих якостей особистості на підставі сучасних технологій обробки матеріалів; а також використовуватимуться у якості дидактичних засобів технологічної підготовки технологічні завдання з розширеним графічним змістом.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: уперше обґрунтована модель технологічної підготовки учнів 5–9 класів у процесі вивчення обробки конструкційних матеріалів; уточнено зміст технологічної підготовки учнів 5–9 класів у процесі обробки конструкційних матеріалів та критерії її ефективності (когнітивні, операційно-практичні, потребнісно-мотиваційні); набула подальшого розвитку методика формування в учнів 5–9 класів технологічних знань, умінь і технологічно важливих якостей особистості.

Практичне значення дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо застосування проектно-технологічної діяльності учнів основної школи на уроках трудового навчання з метою формування в школярів технологічних знань, технологічних умінь і технологічно важливих якостей особистості.

Результати дослідження можуть бути використані на курсах підвищення кваліфікації вчителів трудового навчання в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Основні результати наукового пошуку:

1. Проаналізовано відповідність і тотожність технологічної освіти та технократичного навчання. Акцентується увага на тому, що технологічна освіта надає можливість перейти від традиційного акумулювання знань та умінь до творчого їх застосування в практиці. Технологічна освіта є засобом технологічного, культурного розвитку та становлення особистості. Зростає роль технологічної підготовки школярів. Доведено, що проблемі технологічної підготовки учнів 5–9 класів у процесі вивчення обробки конструкційних

матеріалів у загальноосвітніх школах не приділяється достатньої уваги. Причиною цього є відсутність педагогічної системи технологічної підготовки учнів 5–9 класів у процесі вивчення обробки конструкційних матеріалів та відповідної підготовки вчителів.

2. На підставі розробленої і обґрунтованої в дисертації моделі технологічної підготовки учнів 5–9 класів у процесі вивчення обробки конструкційних матеріалів сформовано зміст навчання на рівні навчального предмета (програми) і навчального матеріалу (підручники), а також організаційно-педагогічні умови навчання та основні принципи й форми технологічної підготовки, критерії ефективності та результат технологічної підготовки.

Розкрито сутність технологічних знань, технологічних умінь і технологічно важливих якостей особистості, обґрунтовано три групи критеріїв технологічної підготовки: когнітивні, операційно-практичні, потребнісно-мотиваційні. Сукупність визначених критеріїв, показників і рівнів дозволила нам оцінити стан і визначити умови підвищення ефективності технологічної підготовки учнів 5–9 класів. Виходячи із триєдності технологічної підготовки учнів основної школи (технологічні знання, технологічні уміння, технологічно важливі якості особистості) розроблено методику її здійснення.

У роботі виявлені й визначені різноманітні активні методи навчання, комплексне застосування яких під час навчання учнів 5–9 класів обробки конструкційних матеріалів дозволяє досягти навчального ефекту, глибокого оволодіння технологічними знаннями й уміннями.

3. Результати експериментальної перевірки показали, що реалізація моделі та методики технологічної підготовки учнів 5–9 класів у процесі вивчення обробки конструкційних матеріалів сприяла підвищенню ефективності навчального процесу.

4. Методичні вказівки для вчителів трудового навчання щодо технологічної підготовки учнів 5–9 класів в процесі обробки конструкційних матеріалів містять рекомендації до попереднього планування й проектування навчально-виховного процесу.

У практичних знаннях головна увага приділяється діям учня в процесі виробництва продукту праці.

Організація теоретичної та практичної роботи учнів здійснюється на підставі конструкторсько-технологічного підходу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів. Рекомендується широке використання нетрадиційних методів навчання.

Багатогранна проблема технологічної підготовки учнів загальноосвітньої школи потребує подальшої розробки проблеми індивідуалізації та диференціації технологічної підготовки учнів різних вікових груп.

195. **СТАРОВОЙТ Л. В.** Методика творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Старовойт Леся Василівна ; Чернігів. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2009. – 247 арк.

196. **Старовойт Л. В.** Методика творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / Старовойт Леся Василівна ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – 20 с.

Об'єкт дослідження – трудове навчання та художня праця у початковій школі, а **предмет** – методика творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці.

Гіпотеза: ефективність творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці суттєво зростає за таких педагогічних умов:

- установки на адекватне сприймання молодшими школярами естетичного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва;

- посилення мотивації творчої діяльності молодших школярів на уроках трудового навчання та художньої праці шляхом трансформації когнітивного змісту в емоційний;
- диференційованого використання творчих завдань на уроках трудового навчання та художньої праці;
- поліхудожнього підходу до творчої діяльності учнів у процесі трудового навчання та художньої праці.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- вперше теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці;
- розроблено модель творчого розвитку молодших школярів на уроках трудового навчання та художньої праці;
- уточнено критерії визначення рівнів творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці;
- дістала подальшого розвитку методика творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці.

Практичне значення полягає у розробці, апробації та впровадженні у навчальний процес загальноосвітніх закладів методики творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці. Теоретичні положення дисертації, висновки та методичні рекомендації можуть використовуватись учителями початкових класів у процесі викладання трудового навчання та художньої праці.

Основні результати наукового пошуку:

1. На основі проаналізованої теорії і методики творчого розвитку особистості у сучасних педагогічних дослідженнях з'ясовано, що творчий розвиток повинен бути невід'ємною складовою процесу трудового навчання та художньої праці, органічно доповнювати навчальний процес, забезпечуючи єдність знань, умінь, навичок та творчих можливостей молодших школярів. Повноцінний творчий розвиток дітей можливий на основі накопиченого

естетичного досвіду, акумуляція якого обумовлюється безпосереднім або опосередкованим сприйманням навколишньої дійсності та мистецтва.

2. У ході експериментального дослідження були визначені основні критерії творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці, а саме: мотиваційно-особистісний – позитивне ставлення до творчої діяльності, прагнення заохочення власної діяльності, цілеспрямованість, відповідальність, старанність, впевненість, самостійність, оригінальність, швидкість, здатність до співпраці, самовдосконалення; емоційно-аксіологічний – емоційно-почуттєве ставлення до праці, емоційне задоволення від самого процесу праці, її результатів, інтерес і потреба в предметно-перетворювальній діяльності, система ціннісних орієнтацій дитини у праці, її оцінні судження, соціальні установки; когнітивний – знання трудового процесу, його ресурсного забезпечення, моральних норм і правил поведінки під час виконання трудових завдань, аналітико-синтетичні здібності, здатність до узагальнення, систематизації, вміння виділити головне, кмітливість, критичність мислення, уміння переносити та використовувати знання у новій ситуації, незалежність суджень, відступ від стереотипності; діяльнісний – наявність досвіду в предметно-перетворювальній діяльності, сформованість організаторських і виконавських умінь і навичок, виявлення при цьому ініціативи, активності, самостійності, творчості, відповідальності, потяг гармонії у процесі та результаті діяльності.

3. Дієвість методики творчого розвитку молодших школярів на уроках трудового навчання та художньої праці залежить від дотримання визначених у ході теоретичного дослідження сукупності педагогічних умов: установки на адекватне сприймання естетичного потенціалу декоративно-ужиткового мистецтва молодшими школярами; збагачення мотивації творчої діяльності молодших школярів на уроках трудового навчання та художньої праці шляхом трансформації когнітивного змісту в емоційний; диференційованого використання творчих завдань на уроках трудового навчання та художньої праці; поліхудожнього підходу до творчої діяльності учнів у процесі трудового навчання та художньої праці.

4. Експериментальна перевірка, дані апробації й місцевого впровадження у шкільну практику методики творчого розвитку молодших школярів у процесі трудового навчання та художньої праці свідчать про її високу ефективність. Широке впровадження цієї методики у практику початкової школи якісно змінить навчальний процес – зробить його цікавим, яскравим, ефективним, творчим, пізнавальним.

**РОЗДІЛ ІV. Г. Є. ЛЕВЧЕНКО – ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ НА
ЗАХИСТІ ДИСЕРТАЦІЙ, ПРЕДСТАВЛЕНИХ НА ЗДОБУТТЯ
НАУКОВОГО СТУПЕНЯ КАНДИДАТА НАУК**

197. **Авраменко О. Б.** Формування культури праці в учнів 5–9 класів на уроках трудового навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / Авраменко Олег Борисович ; [наук. керівник Коберник Олександр Миколайович ; офіц. опоненти: Терещук Григорій Васильович, Левченко Григорій Євменович] ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2006. – 21 с. – Бібліогр.: с. 15 (7 назв).
198. **Гунько С. О.** Формування системи знань про інформаційні технології у майбутніх вчителів початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Гунько Степан Олександрович ; [наук. керівник Смолюк Іван Олександрович ; офіц. опоненти: Алексюк Анатолій Миколайович, Левченко Григорій Євменович] ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : [б. в.], 1999. – 19 с. – Бібліогр.: с. 16 (6 назв).
199. **Літвінчук С. Б.** Професійна підготовка майбутніх техніків-механіків у процесі вивчення загальнотехнічних дисциплін в аграрних навчальних закладах І–ІІ рівнів акредитації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Літвінчук Світлана Борисівна ; [наук. керівник Грабовська Тамара Олександрівна ; офіц. опоненти: Сидоренко Віктор Костянтинович, Левченко Григорій Євменович] ; Центр ін-т післядиплом. пед. освіти Акад. пед. наук України. – Київ : [б. в.], 1999. – 21 с. – Бібліогр.: с. 17 (8 назв).
200. **Лола В. Г.** Формування технологічної культури майбутніх учителів трудового навчання : автореф. дис. ... наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Лола Віталій Григорович ; [наук. керівник Павлютенков Євгеній Михайлович ; офіц. опоненти: Гушулей Йосип Миколайович, Левченко Григорій Євменович] ;

Тернопіл. держ. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2003. – 19 с. – Бібліогр.: с. 18 (7 назв).

201. **Малишевський О. В.** Пропедевтика інформаційної культури учнів 5–7 класів на заняттях з трудового навчання і художньої праці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / Малишевський Олег Володимирович ; [наук. керівник Дорошенко Юрій Олександрович ; офіц. опоненти: Гуревич Роман Семенович, Левченко Григорій Євменович] ; Ін-т проф.-техн. освіти. – Київ : [б. в.], 2007. – 18 с. – Бібліогр.: с. 15 (12 назв).

202. **Мачуський В. В.** Формування готовності старшокласників до професійного самовизначення у сфері технічної діяльності в позашкільних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Мачуський Валерій Віталійович ; [наук. керівник Тименко Микола Петрович ; офіц. опоненти: Федоришин Борис Олексійович, Левченко Григорій Євменович] ; Ін-т проблем виховання. – Київ, 2001. – 15 с. – Бібліогр.: с. 13 (14 назв).

203. **Піддячий М. І.** Організаційно-педагогічні умови підготовки старшокласників до професійного самовизначення у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Піддячий Микола Іванович ; [наук. керівник Бех Іван Дмитрович ; офіц. опоненти: Побірченко Неоніла Антонівна, Левченко Григорій Євменович] ; Ін-т проблем виховання АПН України. – Київ : [б. в.], 2002. – 15 с. – Бібліогр.: с. 13 (7 назв).

204. **Терес В. І.** Наступність в економічній освіті учнів загальноосвітньої школи і студентів вищого педагогічного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.09 «Теорія навчання» / Терес Володимир Іванович ; [наук. керівник Шпак Олександр Тихонович ; офіц. опоненти: Сидоренко Віктор Костянтинович, Левченко Григорій Євменович] ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : [б. в.], 2003. – 20 с. – Бібліогр.: с. 13

(7 назв).

ФОТОЛІТОПИС

Випускник восьмирічної Тхоринської школи,
1967 р.

Випускник
Коростишівського педагогічного училища,
1971 р.

Студент фізико-математичного факультету
Київського державного педагогічного інституту,
1971 р.

Студентські роки. Колектив хору «Барвінок» фізико-математичного факультету Київського педінституту, 1972 р.

Юнацьке захоплення, 1973 р.

Аспірантура в Українському науково-дослідному інституті педагогіки, м. Київ, 1978 р.

З колегами з Республіканського учбово-методичного кабінету трудового навчання і профорієнтації Міністерства освіти України, 1978 р.

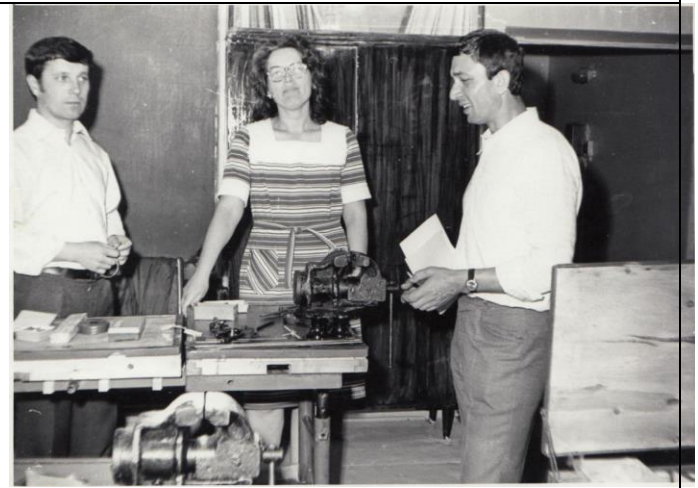
Робота над виготовленням дошок,
с. Тхорин, 1979 р.

Найкращі друзі: Г. Є. Левченко й
М. П. Тищенко, 1983 р.

Колеги по лабораторії трудового навчання і
виховання на зборі врожаю, 1985 р.

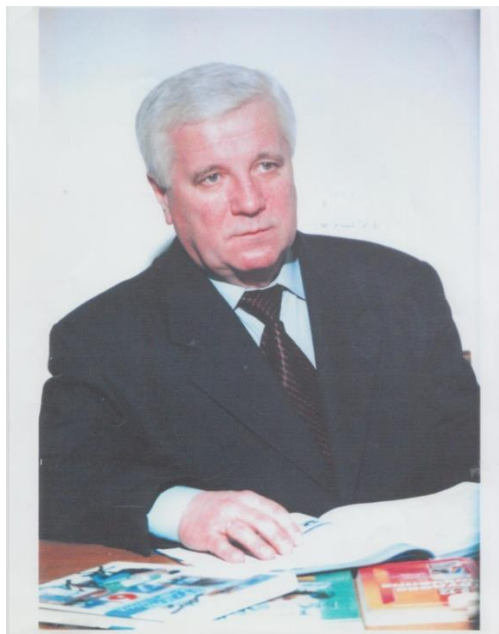
На відкритому занятті в
експериментальній школі
м. Київ, 1985 р.

Голова журі Олімпіади з трудового навчання і
виховання, 1986 р.

Голова журі Олімпіади з трудового навчання і
виховання вручає нагороду переможцю, 1986 р.

Автор підручників і програм з трудового навчання,
2006 р.

У колі колег лабораторії трудової підготовки і
політики творчості,
1998 р.

Після робочого дня в Інституті педагогіки
НАПН України,
1999 р.

У робочому кабінеті на посаді вченого
секретаря апарату
Президії НАПН України,

Вручення Подяки Кабінету Міністрів
України, 2002 р.

2003 р.

Робота спеціалізованої вченої ради
Д26.452.04,
м. Київ, 2006 р.

Виступ перед студентами педагогічно-
індустріального факультету НПУ
ім. М. П. Драгоманова,
м. Київ, 2004 р.

Зустріч Міжнародної делегації педагогів у
стінах НАПН України,
м. Київ, 2006 р.

Всеукраїнський фестиваль-конкурс із
трудового навчання,
м. Умань, 2006 р.

На Всеукраїнській студентській олімпіаді з
трудового навчання,
м. Умань, 2006 р.

Робота в журі Всеукраїнської студентської
олімпіади з трудового навчання,
м. Умань, 2006 р.

Голова ДЕК у Бердянському державному
педагогічному університеті,
м. Бердянськ, 2007 р.

Після плідної роботи на Всеукраїнській
олімпіаді з трудового навчання,
2007 р.

Виїзне засідання Президії НАПН України,
разом з Ольгою Сухомлинською,
2008 р.

Виступ на конференції,
2008 р.

Робоча нарада голови журі Всеукраїнського фестивалю декоративно-ужиткового мистецтва, м. Умань, 2008 р

Голова журі Всеукраїнського фестивалю конкурсу трудового навчання, м. Умань, 2009 р.

Перегляд виставки навчально-методичних робіт в Уманському державному педагогічному університеті, 2009 р.

Огляд практичного етапу на Всеукраїнській студентській олімпіаді з трудового навчання, м. Умань, 2009 р.

Вручення нагород переможцям на Всеукраїнській студентській олімпіаді з трудового навчання, м. Умань, 2008 р.

У колі колег і друзів, м. Умань, 2009 р.

Вручення відзнаки декану технологічного факультету Уманського державного педагогічного університету, м. Умань, 2008 р.

У колі колег і друзів

У колі колег, 1987 р.

З колегами із лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості в Карпатах,

У колі колег і друзів,
м. Умань, 2006 р.

У колі колег Бердянського державного
педагогічного університету

Біля музею «Писанка» у колі
випускниць наукової школи,
м. Коломия, 2001 р.

Разом із колегою, товаришем М. І. Піддячим,
2005 р.

У музеї «Писанка»,
м. Коломия, Івано-Франківська обл.,
2001 р.

У гостях у заслуженого магістра народної
творчості з писанкарства пані Світлани,
м. Коломия, 2001 р.

Загальні збори НАПН України,
2006 р.

Вшанування ветеранів на День Перемоги,
2005 р.

50-річчя Г. Є. Левченка,
2002 р.

На святкуванні 70-річчя В. М. Мадзігона, 2007 р.

На святкуванні 70-річчя В. М. Мадзігона,
2007 р.

У колі сім'ї

З донькою Надією, сином Тарасом та
подружжям Тименків
на Азовському морі,
м. Бердянськ, 1998 р.

У сімейному колі,
м. Київ, 2002 р.

Під час дозвілля на власній пасіці,
м. Боярка, 2008 р.

ДОПОМІЖНИЙ АПАРАТ ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

У покажчику наведено прізвища всіх осіб, причетних до створення опублікованих праць Г. Є. Левченка, літератури про нього. Після кожної позиції в круглих дужках подаються ідентифікувальні знаки: укладач (*уклад.*), упорядник (*упоряд.*), редактор (*ред.*), рецензент (*рец.*) та інші. У квадратних дужках зазначено номери позицій розділу «Література про Г. Є. Левченка».

Андріяшин В. І. **18** (*ред.*), **38**

Антонов Т. М. **38** (*ред.*)

Антонюк Н. С. **3**, **42**

Бех І. Д. **108**

Бібік Н. М. **150** (*ред.*)

Боринець Н. І. **41**, **67** (*ред.*), **68**, **78** (*ред.*), **83** (*ред.*), **94**, **98** (*ред.*), **103** (*ред.*), **106** (*ред.*), **114** (*ред.*), **119** (*ред.*), **127** (*ред.*), **135** (*ред.*), **145** (*ред.*), **152** (*ред.*), **164** (*ред.*), **174** (*ред.*), **180** (*ред.*), **182** (*ред.*)

Боровик Д. **145** (*ред.*), **164** (*ред.*), **174** (*ред.*), **180** (*ред.*), **181** (*ред.*)

Брага М. А. **18** (*ред.*)

Бурда М. І. **82** (*ред.*)

Василенко В. А. **11**

Вачевський М. В. **55**, **58**, **125** (*ред.*), **128** (*ред.*), **132** (*ред.*), **136**, **143** (*ред.*), **151** (*ред.*), **154**, **157**, **163** (*ред.*), **166**, **167**, **168**, **169**, **170**, **171**, **172** (*ред.*), **176**, **177**, **178**, **179** (*ред.*), **181** (*ред.*)

Вдовченко В. **116**

Верхола А. **114** (*ред.*), **119** (*ред.*), **127** (*ред.*), **135** (*ред.*), **152** (*ред.*)

Вихрущ А. В. **64**

Вовк Л. **110**

Воловиченко А. І. **32**, **43**, **44**, **48**, **49**, **52**, **53**, **54**, **57**, **61**, **63**, **69**, **71**, **72**, **73**, **79**, **87**, **95**,

Волощук І. С. **33, 50**

Гнеденко О. П. **29, 68, 94, 110**

Гончаренко С. У. **10** (ред.)

Горбатюк О. Г. **59**

Деловая Р. С. **44** (ред.)

Денисенко Л. І. **94, 104, 109, 112, 115, 120, 121, 138**

Дідух В. **75, 81, 97,**

Дремуха А. **2**

Дробчак З. Д. **34**

Завгородня Т. К. **162**

Загайкевич Л. В. **50**

Іванова І. О. **158** (упоряд.)

Іващенко О. П. **15, 19, 20, 24**

Калініченко Н. А. **76** (ред.), **80, 139, 141**

Кемінь В. **117** (ред.), **125** (ред.), **132** (ред.), **143** (ред.), **151** (ред.), **163** (ред.)

Кепша Я. **140**

Кільдеров Д. Е. **138**

Клименко М. М. **120**

Климчук Л. **67** (ред.), **78** (ред.), **83, 98** (ред.), **103**(ред.), **106** (ред.),

Коломієць Ю. В. **60**

Коляновська М. З. **8**

Кондратюк Г. А. **29, 137, 138, 146, 147, 153, 155, 156, 165**

Корець М. С. **123**

Кремень В. Г. **136**

Крижко В. В. **133** (ред.), **134** (ред.), **144** (ред.)

Кузьменко В. В. **6, 160, 162** (рец.)

Лосина Н. **115, 121**

Лучечко Р. І. **59**

Магера Р. В. **55**

Мадзігон В. М. **13, 17** (уклад.), **21, 22, 28, 32, 37**(упоряд.), **40, 41, 43, 44, 48, 49, 52, 53, 54, 57, 61, 62, 63, 69, 70, 71, 72, 73, 76** (ред.), **79, 82** (ред.), **87, 95, 100, 101, 104, 107, 108, 109, 111, 113** (ред.), **117** (ред.), **118** (ред.), **122, 122** (ред.), **125** (ред.), **126** (ред.), **128, 129, 130, 131, 132** (ред.), **133** (ред.), **134** (ред.), **137, 139, 141, 142, 143** (ред.), **144** (ред.), **146, 148, 149, 150** (ред.), **151** (ред.), **153** (ред.), **154, 155, 156, 160, 162** (рец.), **162, 163** (ред.), **165, 172** (ред.), **173** (ред.), **175, 179** (ред.), **181** (ред.)

Малюти М. Т. **113** (ред.), **118** (ред.)

Мальований Ю. **9**

Маматов В. Т. **23, 26, 37**(упоряд.)

Моцак В. З. **47** (уклад.), **62, 74, 89, 100, 101, 102**

Паламарчук Н. К. **36**

Посторенко А. І. **113** (ред.), **118** (ред.)

Пустовіт Н. А. **47** (уклад.)

Романенко В. **127** (ред.), **135** (ред.), **145** (ред.), **152** (ред.), **164** (ред.), **180** (ред.)

Савчин М. **117** (ред.)

Саянова О. Б. **66**

Сидоренко В. К. **84, 91, 92, 126** (ред.), **127** (ред.), **135** (ред.), **152** (ред.), **153** (ред.), **164** (ред.), **173** (ред.), **174** (ред.), **180** (ред.), **182** (ред.)

Сингаївський Д. В. **27, 31, 46**

Скотний В. **117** (ред.), **125** (ред.), **132** (ред.), **143** (ред.), **151** (ред.), **163** (ред.), **172** (ред.), **179** (ред.), **181** (ред.)

Слюсаренко Н. В. **6, 162**

Стешенко В. В. **113** (ред.), **118** (ред.), **126** (уклад.), **153** (ред.), **173** (ред.)

Струманський В. П. **56**

Тарара А. **175**

Терещук Б. М. **84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 96, 105,**

Тименко М. Є. **15** (упоряд.)
Тименко М. П. **24** (упоряд.), **35, 56, 58, 66, 108** (ред.), **111**
Ткаченко Л. **4**
Топузов О. М. **172** (ред.), **179** (ред.), **181** (ред.)
Тхоржевський Д. О. **64, 67** (ред.), **75, 78** (ред.), **81, 83** (ред.), **85, 86** (ред.), **88, 96** (ред.), **98, 103** (ред.), **106** (ред.), **113** (ред.), **114** (ред.), **118** (ред.), **119** (ред.)
Урусський В. І. **31**
Цесельський В. Л. **17** (уклад.), **21, 27, 40, 46, 65, 90, 93**,
Цина А. Ю. **7, 47** (уклад.)
Чернобровкіна С. В. **158** (упоряд.)
Шевченко Г. Є. **120**
Якубовський З. М. **34**
Ярмаченко М. Д. **76** (ред.), **150** (ред.)
Ясеницький В. Є. **121, 153**

АБЕТКОВИЙ ПОКАЖЧИК НАЗВ ПРАЦЬ Г. Є. ЛЕВЧЕНКА

Біля витоків трудового виховання **7**
Богданівський добротворець **129**
В європейський освітній простір – інтегруємось **2**
В. А. Сухомлинский о развитии познавательной активности учащихся **42**
В. О. Сухомлинський про трудове навчання і виховання **11**
Великий життєлюб **9**
Вивчення малогабаритної сільськогосподарської техніки в загальноосвітній школі **74**
Визначення і структура педагогічної категорії «Трудове виховання» **12**
Використання українських традицій, звичаїв та обрядів при вивченні курсу «Благоустрій садиби» **60**
Вимоги до складання навчальних програм освітньої галузі «Технологія» для

профільної підготовки учнів загальноосвітніх закладів **156**

Вірний покликанню **6**

Вісті з ВАК України **1**

Вітаємо з днем народження доктора економічних наук, заслуженого професора, завідувача кафедри економіки підприємства Львівського національного університету імені Івана Франка, академіка АН Вищої школи України, професора економічних наук республіки Польща Михасюка Івана Романовича **176**

Вітаємо з днем народження кандидата економічних наук, поета, директора Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти АПН України Каменецького Ярослава Григоровича **166**

Олександр Гіталов. Хліборобські університети: 90-річчя з дня народження 139

Деревообробка 153

Державні стандарти базової і повної середньої освіти : проект (витяги) **120**

Дидактичні вимоги до підручника з трудового навчання для учнів загальноосвітньої школи **99**

Дидактичні матеріали з трудового навчання **105**

До 60-річчя з дня народження академіка Академії наук Вищої школи України, доктора філософських наук, професора, заслуженого працівника освіти і науки України, ректора Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Скотного Валерія Григоровича **167**

До 70-річчя з дня народження академіка АПН України Василя Миколайовича Мадзігона **157**

До 70-річчя з дня народження академіка АПН України Івана Андрійовича Зязюна **168**

До стандарту змісту освітньої галузі «Технології» («Трудове навчання») **75**

Докорінне поліпшення трудового виховання і навчання, запровадження загальної професійної підготовки молоді **22**

Експериментальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів.

Трудове навчання. 5–9 класи **104**

З днем народження академіка АПН України Неллю Григорівну Ничкало **177**

З днем народження доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) АПН України, заслуженого працівника народної освіти України, іноземного члена РАО, академіка Міжнародної слов'янської академії освіти імені Я. А. Коменського, Міжнародної академії наук педагогічної освіти (Москва), академіка-секретаря відділення педагогіки і психології вищої школи АПН України Євтуха Миколу Борисовича **169**

З днем народження президента Академії наук Вищої школи України Дубину Миколу Івановича **178**

З днем народження президента Академії педагогічних наук України доктора філософських наук, професора, академіка, дійсного члена АПН України, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, дійсного члена академії політичних наук України, Російської академії соціальних наук, іноземного члена Російської академії освіти, багатьох наукових товариств Кременя Василя Григоровича **170**

З днем народження ректора Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди академіка Академії педагогічних наук України, члена президії АПН України, члена Російської академії освіти, заслуженого працівника народної освіти України Прокопенка Івана Федоровича **171**

З добра та любові **8**

Завдання IV етапу Всеукраїнської олімпіади з трудового навчання **115, 121**

Завдання програмованого контролю знань з трудового навчання, 5–9 класи **84**

Інститут педагогіки, 80 150 (ред.)

Інтелектуальна власність людини – проблема сьогодення в становленні ринкових відносин в Україні **140**

- Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності :
підручник **136**
- Концепція** трудової підготовки школярів України **64**
- Курс «Основы рационализаторской и изобретательской работы» на
факультетах ОТД **55**
- Лабораторія** трудової підготовки і політехнічної творчості **76, 147**
- Людина щирої душі **4**
- Людина, вчитель, гуманіст (до 80-річчя від дня народження Івана Ткаченка)
100
- Василь Миколайович Мадзігон** – вчений-педагог та організатор
педагогічної науки й освіти України **158**
- Методика трудового навчання **18 (ред.), 38 (ред.)**
- Методологія нової освіти **122**
- Мистецтво вчити працювати **159**
- Молодь і ринок **117 (ред.), 125 (ред.), 132 (ред.), 143 (ред.), 151 (ред.),
163 (ред.), 172 (ред.), 179 (ред.), 181 (ред.)**
- Навчальний** посібник з технічних дисциплін для майбутніх вчителів
освітньої галузі «Технології» **123**
- Наукові основи диференціації освітньої галузі «Технологія» **77**
- Наш дорогий і незабутній Іван Гурович (до 80-річчя від дня народження)
101
- Обладнання** кімнати для уроків трудового навчання 1–3 класів та
організація трудової діяльності учнів **21**
- Обладнання навчальних майстерень у загальноосвітніх школах **17 (упоряд.)**
- Ознайомлення учнів з основами економічного аналізу господарської
діяльності **102**
- Организация общественно полезного, производительного труда учащихся 2–
7 классов общеобразовательной школы **37 (упоряд.)**

- Організація технічної творчої продуктивної діяльності учнів V-VII класів **33**
- Основи дизайну в 2 класі **50**
- Основи економіки : навч. посіб. для учнів ліцеїв, коледжів, гімназій та загальноосвіт. шк. : 10–11–12 кл. **154**
- Основи економічних знань : навч. програма **107**
- Основи економічних знань. 10–11 класи : підручник **128**
- Основи наукової інформації **61**
- Основні напрямки організаційно-педагогічної діяльності першого Наркома освіти радянської України В. П. Затонського **56**
- Осуществление общетрудовой подготовки в условиях соединения трудового обучения с производительным трудом **46**
- Педагогічна** наука: пошуки, здобутки, завдання : матеріали звіт. наук. конф. 22–24 квіт. 1997 р. **82** (ред.)
- Педагогічне управління професійним самовизначенням учнівської молоді **108**
- Педагогічні основи формування змісту трудового навчання учнів 1–7 класів **65**
- Поліпшувати трудову підготовку школярів **26**
- Праця і естетика **19**
- Про історію трудової підготовки учнів на Херсонщині **160, 162** (рец.)
- Про нові експериментальні програми з трудового навчання для 5–9 класів **112**
- Проблеми прийняття рішень в умовах невизначеності **144** (ред.)
- Проблеми сучасного підручника **133** (ред.), **134** (ред.)
- Проблеми трудового навчання і виховання учнів **23**
- Проблеми трудової і професійної підготовки **113** (ред.), **118** (ред.), **126** (ред.), **173** (ред.)
- Програма професійного навчання учнів 10–11 класів середньої загальноосвітньої школи «Основи підприємницької діяльності» **66**
- Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 5–9

класи **109**

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання 10–11 класи **110**

Програми для загальноосвітніх навчально-виховних закладів. Трудове навчання. 5–7 класи **68**

Програми для середніх загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 5–9 класи **39, 111**

Програми для учнів 8–9 класів із профілів «Основи фермерського господарства», «Тваринництво і основи підприємництва», «Рослинництво і основи підприємництва» **59**

Програма трудового обучения учащихся 5–7 классов **29**

Продуктивна праця учнів у процесі трудового навчання **31**

Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах профілізації старшої школи **148**

Профілізація старшої школи і професійне самовизначення учнівської молоді **149**

Психолого-педагогічна наука в Україні **124**

Рабочая тетрадь по трудовому обучению. 5 класс **85**

Реалізація змісту модуля «Проектування та виготовлення виробів з деревини» в 5–9 класах **116**

Робочий зошит з трудового навчання. 5 клас **86**

Розвиток принципів трудового виховання В. Сухомлинського в сучасній школі **80**

Розвиток технічної творчості учнів 4–8 класів **15**

Розвиток технічної творчості учнів IV–VIII класів **24**

Роль производительного труда в деле воспитания молодежи в духе мира **27**

Самоуправление в ЛТО **13**

Символ хлібороба : [про О. В. Гіталова] **141**

Сільськогосподарська праця в 4-му класі **47**

Слово про друга, вчителя, батька **5**

Стандарт змісту освітньої галузі «Технології» («Трудове навчання», доопрацьований варіант) **81**

Талант освячений мудрістю і любов'ю: до 85-річчя від дня народження І. Ткаченка **131**

І. Т. Ткаченко – фундатор продуктивної педагогіки **130, 142**

Творчі задачі з розв'язанням технічних суперечностей як засіб формування учнів інтересу до трудового навчання **34**

Тезаурус стандарту «Трудове навчання» **97**

Тернистий шлях до висот педагогічної науки (до 70-річчя В. М. Мадзігона) **161**

Технічна творчість школярів **20**

Трудова підготовка в закладах освіти **67 (ред.), 78 (ред.), 83 (ред.), 98 (ред.), 103 (ред.), 106 (ред.), 114 (ред.), 119 (ред.), 127 (ред.), 135 (ред.), 145 (ред.), 152 (ред.), 164 (ред.), 174 (ред.), 180 (ред.), 182 (ред.)**

Трудове виховання підлітків у продуктивній праці **10**

Трудове навчання. Технічна праця : робоч. зошит учня 6 кл. **88**

Трудове навчання : [програми для 1–4 кл.] **30, 45**

Трудове навчання : [програми для 1–3 кл.] **25**

Трудове навчання : навч. посіб. для 4 кл. **32**

Трудове навчання : навч. посіб. для 5 кл. серед. шк. **69, 87**

Трудове навчання : навч. посіб. для 6 кл. серед. шк. **48, 62, 79**

Трудове навчання : навч. посіб. для 7 кл. серед. загальноосвіт. шк. **52, 70**

Трудове навчання, виховання, перспективи та умови переходу до загальної професійної освіти молоді **35**

Трудове навчання. 5–12 класи : програми для загальноосвіт. навч. закл. **138**

Трудове навчання. 5–7 класи : програми для серед. закл. освіти **94**

Трудове навчання. Основи господарської діяльності. 8–11 класи **89**

Трудове навчання. Профілі: Основи підприємницької діяльності. 8–11 класи. 10–11 класи. Основи фермерської діяльності. 8-9 класи. 10–11 класи **91**

Трудове навчання. Профілі: Основи слюсарної справи (8–9 класи).

Металообробка (8–9 класи). Професії: Слюсар механоскладальних робіт толяр (10–11 класи). Токар (10–11 класи). Фрезерувальник (10–11 класи) **92**
Трудове навчання. Профілі: Плодівництво (8–11 класи). Овочівництво (8–11 класи) **93**

Трудове навчання. Профіль: Деревообробка (8–9 класи). Професії: Столяр (будівельний) (10–11 класи). Тесляр (10–11 класи) **90**

Трудове навчання. Технічні види праці : підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. **137**

Трудове навчання. Технічні види праці : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. **146**

Трудове навчання. Технічні види праці : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. **155**

Трудове навчання. Технічні види праці : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. **165**

Трудове навчання. Технічні види праці : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. **175**

Трудовое воспитание учащихся IV–VIII классов процессе производительного труда **14**

Трудовое обучение. Технический труд : рабоч. тетрадь ученика 6 кл. **96**

Трудовое обучение : учеб. пособие для 5 кл. сред. шк. **43, 53, 57**

Трудовое обучение : учеб. пособие для 5 кл. сред. шк. с рус. яз. обуч. **95**

Трудовое обучение : учеб. пособие для 6 кл. сред. шк. **44, 54, 63, 71**

Трудовое обучение : учеб. пособие для 7 кл. сред. общеобразоват. шк. **49, 72, 73**

Учений і педагог від Бога 3

Формування готовності учнівської молоді до самостійної трудової діяльності **58**

Фрезерование по копиру **36**

Характеристика критеріїв оцінки трудової вихованості учнів **16**

Цінуй хлібину змалку 51

Электротехнические работы в 4–5 классах (5–6 классах по новой структуре школы) 40

Электротехнические работы в 5–6 классах 41

Як навчати праці 28

ВИБРАНІ ТВОРИ ГРИГОРІЯ ЄВМЕНОВИЧА ЛЕВЧЕНКА

Г. Є. Левченко, Д. В. Сингаївський, В. І Урський

***Продуктивна праця учнів у процесі
трудового навчання***

Стратегія і тактика комуністичного будівництва на сучасному етапі розвитку радянського суспільства, визначені XXVII з'їздом КПРС, ставлять високі вимоги до системи народної освіти, якості підготовки кадрів для народного господарства. «Загалом, – підкреслив М. С. Горбачов у Політичній доповіді ЦК КПРС XXVII з'їздові партії, – необхідно повніше реалізувати ленінський принцип поєднання навчання з продуктивною працею, рішучіше добиватися підвищення ефективності навчання, докорінного поліпшення підготовки молоді до самостійного життя і праці, виховання свідомих будівників нового суспільства» (Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу. – К., 1986. – С. 58).

Отже, перед педагогічною наукою і практикою стоїть завдання – підвищити ефективність трудового навчання, виховання і профорієнтації, залучення учнів до систематичної суспільно корисної, продуктивної праці.

Особливе місце в трудовій підготовці молоді відводиться організації суспільно корисної, продуктивної праці, покликаної відіграти важливу роль у формуванні таких моральних якостей, як працелюбність, бережливість, поважливе ставлення до будь-яких видів людської діяльності, скромність. А поєднання навчання з продуктивною працею, на думку дослідників, – вирішальний фактор формування і розвитку всебічної, гармонійно розвиненої особистості.

Для поліпшення політехнічної і трудової підготовки молоді в школах республіки з 1986/87 навчального року вводяться нові програми з трудового навчання у I та V–VII класах (за новою структурою). Зміст програм передбачає: для учнів I–IV класів – оволодіння необхідними елементарними

прийомами ручної обробки різних матеріалів; для учнів V–VII класів – формування більш глибоких загальнотрудових знань, умінь і навичок.

У II–VII класах діти займатимуться продуктивною працею на уроках трудового навчання і в позаурочний час (у II–IV класах – 1 год, у V–VII – 2 год на тиждень). Крім того, для учнів V–VII класів програмою передбачено десятиденну літню трудову практику.

З метою забезпечення школярів обладнаними робочими місцями для занять суспільно корисною, продуктивною працею необхідно повніше використовувати площі базових підприємств і організацій, СПТУ та МНВК, шкільних і міжшкільних навчальних та навчально-виробничих майстерень, шкільних лісництв та інших трудових об'єднань. Організуючи суспільно корисну, продуктивну діяльність школярів, необхідно керуватися основними дидактичними принципами, як-от: спрямованість її на комплексне розв'язання завдань навчання, комуністичного виховання і розвитку учнів; науковість, зв'язок з життям, практикою комуністичного будівництва; систематичність і послідовність; доступність; свідомість, активність і самостійність учнів при керівній ролі вчителя; оптимальне поєднання колективних та індивідуальних форм організації праці.

Зміст трудової діяльності у I–VII класах визначається стабільною частиною програми. Важливим при цьому є правильний добір видів робіт та об'єктів праці.

Для учнів I–IV класів програма передбачає такий орієнтовний перелік видів суспільно корисної, продуктивної праці: ремонт та виготовлення іграшок для дитячих садків; ремонт книжкового фонду бібліотеки та шкільних навчальних посібників; виготовлення коробок для картотеки, футлярів для книжок, папок для колекцій; виготовлення виробів декоративно-побутового призначення; висівання насіння та вирощування розсади; вирощування садово-паркових та городніх рослин; заготовки для практичних робіт учнів старших класів; вироби з картону для потреб підприємства.

Зміст праці учнів V–VII класів конкретизовано в Орієнтовному переліку об'єктів і видів суспільно корисної, продуктивної праці школярів. Види робіт та об'єкти праці в ньому дібрано відповідно до розділів навчальної програми і згруповано у такій послідовності, яка передбачена приналежністю того чи іншого базового підприємства до певної галузі народного господарства. Наявність у програмі згаданого переліку значною мірою допоможе вчителю добирати об'єкти і види робіт згідно з навчальним планом та матеріально-технічною забезпеченістю шкільних майстерень, а також дасть змогу представникам базового підприємства якнайповніше забезпечити підшефний учнівський колектив педагогічно доцільними видами робіт. Запропонований перелік, однак, не обмежує організаторів суспільно корисної, продуктивної праці учнів у виборі видів робіт, який здійснюється залежно від конкретних умов і можливостей школи та базового підприємства.

Суспільно корисна, продуктивна праця на уроках трудового навчання здійснюється відповідно до теми заняття, в позаурочний час об'єкти праці слід добирати з урахуванням кількох попередніх тем або всього розділу. З метою поглиблення теоретичних знань та удосконалення загально-трудових умінь, набутих учнями протягом навчального року, необхідно додержувати наступності при визначенні об'єктів та видів робіт для щорічної літньої трудової практики. Це сприятиме повнішому використанню виховних та навчально-пізнавальних можливостей трудової діяльності учнів.

Щоб досягти бажаних результатів, трудове навчання та продуктивну діяльність школярів необхідно пов'язувати з вивченням основ наук. Використання набутих знань із загальноосвітніх предметів у продуктивній праці значно підсилює політехнічну і виховну спрямованість трудового навчання, робить працю школярів усвідомленою, створює основи для розвитку творчого ставлення до неї. У свою чергу продуктивна праця допомагає глибше осмислити вивчені математичні, фізичні, хімічні та інші наукові закони.

Крім наступності, як головної умови при виборі об'єктів праці та видів робіт, треба також враховувати: типовість операцій при виготовленні виробів; можливість використання різноманітних форм організації праці; достатню складність і водночас доступність видів робіт, їх серійність; відображення в певних межах сучасного рівня розвитку виробництва; відповідність правилам безпеки праці та санітарно-гігієнічним вимогам. Додержання цих умов позитивно позначатиметься на морально-психологічній і практичній підготовці школярів до праці у сфері матеріального виробництва.

Зміст продуктивної праці учнів визначається потребами школи, регіональними особливостями та соціально-виробничим оточенням. У нових програмах передбачено широке варіювання, залежно від регіональних умов та галузевої приналежності базового підприємства (організації). Завдяки цьому вчитель може доповнювати орієнтовний перелік відповідно до регіональних умов та виробничих завдань базових підприємств, організацій, колгоспів і радгоспів.

Суспільно корисна, продуктивна праця учнів надає учителю можливість ознайомити їх з різноманітними професіями, виховати стійкий інтерес до них. У процесі виконання конкретних видів робіт та виготовлення конкретних об'єктів, які мають суспільно корисну значущість, учні набувають спеціальних умінь та навичок, розвивають свої професійні інтереси і нахили. На заняттях вчитель поглиблює знання про різні галузі народного господарства, вивчає професійні інтереси своїх вихованців, спрямовує їх, виробляє комуністичне ставлення до праці, готовність прикласти сили у сфері матеріального виробництва.

При налагодженні контактів з базовим підприємством організатори продуктивної праці повинні одержати від виробничників широкий та різноманітний перелік об'єктів і видів праці, що дозволить раціонально організувати навчально-трудоий процес у всіх класах.

Зміст і характер продуктивної діяльності, рівень технічного та технологічного забезпечення шкільних майстерень зумовлюють вибір форм

праці. Кращій їй організації допоможе передовий досвід робітничих колективів в умовах соціалістичного виробництва.

Зустрічаються найрізноманітніші організаційні форми трудової діяльності школярів: індивідуальна, ланкова, групова, бригадна, бригадно-індивідуальна, бригадно-ланкова, фронтальна, операційно-поточна, колективна, різновіковий зведений загін, проста колективна, колективно-договірна, комбінована та ін. Однак найбільш поширеними є фронтальна, індивідуальна і бригадна в різних її комбінаціях.

Вибір тієї чи іншої форми організації трудової діяльності школярів залежить від змісту праці, стабільності та обсягу замовлень, рівня матеріально-технічного забезпечення майстерень, вікових і статевих особливостей та рівня трудової підготовки учнів.

При організації трудової діяльності учнів II–III класів, які ще слабо володіють необхідними знаннями й навичками, найдоцільніше використовувати фронтальну форму. Суть її полягає у тому, що весь клас залучається до серійного виготовлення однотипного' виробу за умови, що кожний працює самостійно. Застосування цієї форми дає можливість приділити більше уваги індивідуальному інструктуванню, використовуючи однакову для всіх учнів технічну документацію. В цілому вона сприятлива для якісної підготовки, проведення та контролю діяльності школярів.

Для учнів IV–V класів використовується також індивідуальна форма організації праці, особливість якої полягає у виконанні кожним членом колективу окремої одиничної роботи.

Найефективнішою, з точки зору педагогічного впливу, є бригадна форма організації праці. Вважається, що вона найдоцільніша у роботі з школярами середнього і старшого віку в позаурочний час та під час літньої трудової практики. При цьому, враховуючи рівень теоретичних знань, практичних умінь і навичок, характер міжособистісних відносин, учнів об'єднують у постійні чи тимчасові, одновікові або різновікові бригади по 5–7 чоловік.

Залежно від складності та серійності об'єктів праці, робота в бригадах може бути як фронтальною (всі члени бригади виконують однакові завдання), так і індивідуальною (окремі операції розподіляються між членами, бригади). У різновікових бригадах учням молодших класів доручають простіші (підготовчі та заключні), а учням старших – складніші операції.

Бригадна форма організації суспільно корисної, продуктивної праці школярів дає змогу впровадити соціалістичне змагання, яке ґрунтується на ленінських принципах – гласності, порівнянності результатів, можливості практичного повторення передового досвіду.

Соціалістичне змагання слід організовувати за такими паралельними напрямками: між членами трудових підрозділів; між бригадами (ланками) в межах одного колективу або кількох класів; між класами в межах однієї або кількох шкіл; між учнівськими шкільними колективами. Підбиття підсумків змагання здійснюється при широкій участі комсомольських та піонерських організацій, органів учнівського самоврядування.

У компетенцію органів учнівського самоврядування входить також: вибір виробничого замовлення; участь у підготовці матеріально-технічної бази; затвердження виробничого плану; розробка технологічного процесу; встановлення режиму праці; підведення кількісних та якісних показників роботи тощо. Участь школярів у вирішенні цих питань дасть їм змогу глибше аналізувати результати своєї діяльності, творчо підходити до виконання завдань, підвищувати якість та продуктивність праці.

До участі в самоврядуванні доцільно залучати якомога більше членів учнівського колективу, що дозволить їм спробувати свої сили у ролі керівника, організатора, а також безпосереднього виконавця. З цією метою учням потрібно рекомендувати на кожному занятті переобирати контролерів, нормувальників і не менш як раз на два тижні – бригадирів та ланкових.

Велике виховне значення має залучення учнів до вирішення організаційних питань, зокрема, до визначення форм морального

заохочення раціоналізаторів, передовиків суспільно корисної, продуктивної праці. Серед цих форм слід виділити такі: оголошення усної подяки окремим школярам, бригадам, колективам; вручення перехідних вимпелів, кубків, призів, грамот, дипломів, пам'ятних медалей, нагрудних знаків; випуск спеціальних номерів стінгазет, «блискавок»; занесення імен та фотопортретів на Дошку пошани школи, базового підприємства.

Використовуючи систему морального стимулювання трудової діяльності, не слід забувати про ленінський принцип матеріального заохочення. Облік і оплата праці школярів за виконання замовлень базових підприємств здійснюється у порядку, встановленому «Тимчасовим положенням про порядок оплати праці школярів у народному господарстві та умовах оплати праці педагогічних працівників шкіл та інших працівників, які здійснюють трудове навчання і керівництво їх суспільно корисною, продуктивною працею», затвердженим постановою Державного комітету СРСР по праці і соціальних питаннях від 25 грудня 1984 р. № 374.

Зароблені учнями кошти колективно розподіляються і використовуються на потреби шкільного колективу, придбання індивідуальних та колективних подарунків тощо.

На всіх етапах суспільно корисної, трудової діяльності учнів велике навчально-виховне значення має нормування праці, яке можна проводити в такий спосіб:

1. Під час заняття у заздалегідь визначеному класному колективі вчитель визначає час, необхідний на виготовлення тієї чи іншої деталі, аналізує одержані результати, після чого впроваджує норми в практику учнівської трудової діяльності. Цей метод називають експериментальним.

2. Розрахунково-порівняльний метод дає можливість при відносно невисокій точності швидко визначити поопераційні норми часу на виготовлення виробу. Він полягає в тому, що з типових пронормованих деталей добирається потрібна за конструктивним виконанням деталь і, орієнтуючись на зазначені в нормувально-технологічній карті дані та враховуючи співвідношення основних характеристик двох деталей і

власний досвід, учитель встановлює час, потрібний на кожну операцію.

Нормою часу, що відводиться на виготовлення одиниці продукції, називається норма штучного часу ($H_{ш. ч.}$), яка включає в себе оперативний час ($T_{оп.}$) і додатковий ($T_{дод.}$) (див.: Андрияшин В. И. Дидактические основы нормирования труда учащихся восьмилетней школы на занятиях в учебных мастерских : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук / Андрияшин В. И. – К., 1975. – 20 с.).

$$H_{ш. ч.} = T_{оп.} + T_{дод.}$$

Оперативний час витрачається на виконання трудових операцій, додатковий – на відпочинок. Визначаючи норми суспільно корисної, продуктивної праці учнів, враховуємо їх вікові та фізіологічні особливості, рівень трудової підготовки та умови праці.

На основі визначених нормативів, кількості і технологічної складності виробів, а також залежно від наповненості класів та часу здійснюється планування трудової діяльності учнів. Відповідно до санітарно-гігієнічних умов робота учнів II–VII класів у позаурочний час планується на ті дні тижня, коли немає уроків трудового навчання. Ці заняття доцільно починати не раніше як через годину після закінчення уроків. Адже дітям треба відпочити, пообідати.

Перспективний план організації продуктивної праці учнів, складений з урахуванням замовлень та можливостей школи, обговорюється на педагогічній раді і затверджується директором школи. Він обов'язково має передбачати: шляхи досягнення наступності змісту трудового навчання і продуктивної праці; аналіз програм з трудового навчання та навчальних програм з інших предметів з метою встановлення міжпредметних зв'язків; визначення та узгодження з вимогами навчальних програм змісту і форм організації продуктивної праці учнів.

На основі перспективного планування здійснюється поточне, що дає змогу чітко і раціонально організувати трудову діяльність школярів. У плані треба враховувати: матеріально-технічне забезпечення заняття; рівень

знань, умінь і навичок учнів; можливість впровадження тих чи інших форм і методів організації трудової діяльності залежно від змісту праці.

У плані заняття мають також висвітлюватися питання у зв'язку з організацією пізнавальної діяльності учнів. Вона пов'язана, як правило, з плануванням технологічного процесу, удосконаленням конструкції виробу, інструментів та обладнання. Виконуючи посильні технічні завдання, учні застосовують знання основ наук і вміння, одержані на уроках трудового навчання. Цей процес супроводжується активним творчим мисленням, розвиває пізнавальні інтереси учнів, спонукає їх до пошуку і засвоєння нових знань.

При організації суспільно корисної, продуктивної діяльності учнів необхідно керуватися такими директивними документами: «Положення про організацію суспільно корисної, продуктивної праці учнів загальноосвітніх шкіл», «Положення про базове підприємство загальноосвітньої школи», «Інструктивний лист Міністерства фінансів СРСР від 20.12. 1984 р. № 187», «Санітарно-гігієнічні вимоги до організації трудового навчання учнів I–VII класів» та ін.

Отже, в процесі трудового навчання і виховання, керуючись рішеннями XXVII з'їзду КПРС, необхідно забезпечити глибоке вивчення учнями наукових основ сучасного виробництва і основних напрямів його інтенсифікації, поєднання навчання з продуктивною працею, поліпшення підготовки молоді до самостійного життя і праці. Необхідно, щоб учні усвідомили: даліше перетворення праці в умовах науково-технічної революції потребує підвищення рівня їх загальноосвітньої і професійної підготовки.

*Докорінне поліпшення
трудового виховання і навчання,
запровадження загальної
професійної підготовки молоді*

Розгляду цієї теми рекомендується присвятити два заняття (лекційне і семінарське). Їх варто поєднати із самоосвітою і пропагандистською діяльністю вчителів у трудових колективах.

Лекційне заняття можна побудувати за таким планом:

- Марксизм-ленінізм про роль праці у формуванні особистості.
- Поєднання навчання із суспільно корисною, продуктивною працею – стрижнева ідея реформи.
- Шляхи дальшого поліпшення роботи з професійної орієнтації учнівської молоді.
- Економічна освіта і виховання учнів.

Приступаючи до висвітлення першого питання, слід зазначити, що перед сьогоднішньою молоддю, зокрема випускниками шкіл, ставиться завдання – ще до початку трудової діяльності оволодіти основами певної масової професії. Така постановка питання й успішне його вирішення дадуть змогу поліпшити справу підготовки кадрів для народного господарства, сприятимуть виробленню у молодих людей усвідомленої потреби в праці, допоможуть їм правильно обрати свій життєвий шлях.

Далі лектор (пропагандист) підкреслює, що марксистсько-ленінське вчення про працю як загальну філософську категорію людської історії є методологічною основою педагогічного підходу до формування активних трудівників соціалістичного суспільства. Серед різноманітних видів життєдіяльності людини К. Маркс і Ф. Енгельс головною вважали трудову, а питання залучення молоді до праці ставили в центрі її підготовки до самостійного життя. Праця, як вказував Ф. Енгельс, – «перша основна умова всього людського життя, і до того ж у такій мірі, що ми в певному розумінні

повинні сказати: праця створила саму людину» (Маркс К. Твори / К. Маркс, Ф. Енгельс. – Т. 20. – 453 с.).

Соціалістичне суспільство – суспільство людей праці. Жодне суспільство в історії не підносило так високо авторитет праці, як наше, соціалістичне. Чесне, високосвідоме ставлення до праці є нині основним мірилом моральних якостей людини. І саме праця на загальне благо, добросовісна і плодотворна, визначає престиж індивіда в нашому суспільстві. Це законодавчо закріплено в ст. 14 Конституції СРСР. Адже саме «в праці, – як підкреслювалось на червневому (1983 р.) Пленумі ЦК КПРС, – людина не тільки створює матеріальні цінності, а й виховує свої кращі здібності, загартовує волю, розвиває творчі сили, утверджує себе як громадянин, активний будівник комунізму» (Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 14–15 черв. 1983 р. – Київ, 1983. – С. 34). Тут же варто підкреслити й те, що в ст. 40 Конституції СРСР закріплено право громадян на працю, а ст. 60 проголошує працю обов'язком і справою честі кожного громадянина нашої країни.

У процесі будівництва соціалізму і комунізму роль трудового виховання підростаючого покоління як провідної ланки всієї системи комуністичного виховання неухильно зростає.

Дальше вдосконалення трудового виховання, обґрунтування його найперспективніших форм і методів пов'язані з вирішенням багатьох теоретичних і практичних проблем і насамперед – з визначенням понять «трудова виховання», «готовність до праці», «продуктивна праця учнів» як педагогічних категорій.

Трудова виховання учнів – це процес підготовки особистості до життя і праці, який включає в себе цілеспрямовану організовану діяльність сукупного суспільного вихователя, з одного боку, й активну діяльність вихованців, – з другого. Сукупний суспільний вихователь – це соціальне середовище, в якому живе і працює вихованець: дошкільні, позашкільні і міжшкільні виховні установи, сім'я, громадські організації і колективи, а

також окремі особи, з якими вступають у безпосередній або опосередкований контакт учні.

Готовність до праці – це психологічна, моральна, розумова і практична готовність молодого людини виконувати ту чи іншу посильну роботу.

Вона передбачає також ідейно-політичну зрілість особистості, що виявляється в усвідомленні суспільної значущості праці, відповідальності за її результати, у прагненні максимально застосувати свої сили і здібності у трудовій діяльності.

Морально-психологічна готовність особистості до трудової діяльності виявляється у сформованості таких якостей, як працелюбність, свідомо дисципліна, вміння працювати в колективі, старанність, сумлінність, наполегливість, самостійність, ініціативність, активність, бережливість, непримиренність до дармоїдства і байдужого ставлення до роботи, усвідомлення своєї професійної «придатності».

Розумова підготовка до праці передбачає загальний рівень знань основних технологічних процесів, уміле використання теоретичних відомостей під час виконання відповідної роботи, раціоналізаторську і дослідницьку діяльність, бажання розширити спеціальні знання. Нарешті, практична готовність – це наявність високого рівня загально-трудо-виховних умінь і навичок, відповідність фізичного розвитку і стану здоров'я виконуваним роботам, оволодіння НОП.

У правильно поставленому трудовому вихованні органічно поєднуються сформоване в людини бажання працювати на загальну користь і вироблені певні вміння застосовувати свої сили і здібності. Найвищим мірилом трудової вихованості, як і комуністичної вихованості в цілому, можуть бути лише конкретні справи. Важлива роль тут належить продуктивній праці.

Продуктивна праця учнів – це педагогічно доцільна, економічно виправдана, суспільно необхідна діяльність, яка за змістом відповідає їхньому розумовому і фізичному розвитку і спрямована на формування всебічно розвиненої особистості, збільшення суспільного багатства, а за

характером – відповідає логіці організації праці в різних галузях соціалістичного народного господарства.

Педагогічна доцільність продуктивної праці виявляється в реалізації її дидактичних, виховних, розвиваючих і економічних функцій. Скажімо, дидактична функція продуктивної праці учнів пов'язана з формуванням здібностей до конкретизації і узагальнення знань, із збагаченням політехнічних знань, умінь і навичок, активізацією пізнавальної діяльності школярів, виробленням загально трудових умінь і навичок.

Виховна функція продуктивної праці учнів передбачає реалізацію завдань, спрямованих:

а) на розвиток духовного світу особистості – формування комуністичного світогляду, піднесення політичної і трудової активності, розширення політехнічного кругозору; виховання пізнавального інтересу, бажання застосовувати знання у практичній діяльності; вироблення в учнів переконань у тому, що праця на благо суспільства – священний обов'язок кожної людини; формування високих соціальних мотивів трудової діяльності, усвідомлення того, що чесна самовіддана праця – основа успішного зростання добробуту народу, створення матеріально-технічної бази комунізму;

б) на формування високих моральних якостей – звички діяти відповідно до морального кодексу будівника комунізму; усвідомлення суті соціалістичного патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму; любові до Батьківщини, відданості і поваги до радянського народу, бажання бути гідними послідовниками його трудових традицій тощо;

в) на розвиток фізичних сил і можливостей – зміцнення здоров'я, сприяння фізичному вдосконаленню і підвищенню працездатності організму (вироблення правильної постави, пропорційний розвиток кістково-м'язового апарату, зміцнення серцево-судинної, дихальної і нервової систем, активізація обміну речовин); формування і вдосконалення рухових навичок і вмінь, необхідних для трудової діяльності; прищеплення навичок гігієни, виховання культури праці.

Розвиваючі функції продуктивної праці учнів виявляються в інтенсивному вдосконаленні розумових і фізичних здібностей в процесі трудової діяльності, активізації пам'яті, мислення тощо. Економічна функція продуктивної праці виявляється в раціоналізації процесу створення матеріальних цінностей, у формуванні в учнів економічних понять, економічного мислення.

Участь школярів у корисній для суспільства праці і підготовку до неї треба розглядати в руслі дії загального закону соціального розвитку. Суть його визначена у виступі Генерального секретаря ЦК КПРС товариша К. У Черненка на Пленумі ЦК КПРС 10 квітня 1984 р.: «Щоб радянське суспільство впевнено йшло вперед, до наших великих цілей, кожне нове покоління повинно підніматись на більш високий рівень освіченості й загальної культури, професійної кваліфікації і громадянської активності» (Матеріали Пленуму Центрального Комітету КПРС, 10 квіт. 1984 р. – Київ, 1984. – С. 15).

Кожна молода людина, що вступає в самостійне життя, повинна мати сучасну освіту, високий інтелектуальний і фізичний розвиток, глибокі знання науково-технічних і економічних основ виробництва, свідомо і творчо ставитися до праці. Червоною ниткою через усі партійні і державні документи про реформу школи проходить марксистсько-ленінський принцип поєднання навчання з продуктивною працею, з реалізацією якого передусім і пов'язане докорінне поліпшення трудового виховання, навчання і професійної орієнтації молоді.

Цій проблемі велика увага приділяється в постановах ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи», «Про поліпшення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації школярів і організацію їх суспільно корисної, продуктивної праці», «Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів». У них вказується на необхідність забезпечення тісного взаємозв'язку вивчення основ наук з

безпосередньою участю школярів у систематичній, організованій, посильній суспільно корисній, продуктивній праці. З цією метою значно збільшено час на трудове навчання і обов'язкову суспільно корисну, продуктивну працю – з першого по одинадцятий клас 51 год. на тиждень. Крім того, передбачається щорічна трудова практика у V–VII класах – 10 днів по 3 год щодня, у VIII–IX класах – 16 днів по 4 год, в X класах – 20 днів по 6 год. Загальна кількість часу, що відводиться на трудову підготовку кожного школяра, становить 1996 год на рік.

Під час літніх канікул учні можуть працювати в складі трудових об'єднань або влаштовуватись на роботу в індивідуальному порядку. Тих, хто відпочиватиме у піонерських та інших таборах, будуть залучати до суспільно корисної, продуктивної праці згідно з режимом дня даної установи.

Суспільно корисна, продуктивна праця буде організовуватись і на базі шкільних і міжшкільних навчально-виробничих майстерень, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, майстерень профтехучилищ, навчальних цехів і дільниць підприємств, організацій, колгоспів, радгоспів, шкільних підсобних господарств, учнівських виробничих бригад і ланок, шкільних лісництв та інших трудових об'єднань. Нині в республіці діє 500 МНВК, більше ніж 700 навчальних цехів і дільниць на підприємствах, 7 тисяч таборів праці і відпочинку старшокласників.

Важливим і досить складним аспектом вирішення проблеми організації продуктивної праці учнів є обґрунтування змісту та добір об'єктів праці для кожної вікової групи, адже вони повинні відповідати дидактичним, виховним, техніко-організаційним, психофізіологічним та економічним вимогам.

Проведені науково-педагогічні дослідження показують, що найбільшу цінність у виховному, дидактичному, розвиваючому й економічному плані мають об'єкти праці, що характеризуються:

- комплектністю, тобто дають змогу виконувати послідовно ряд операцій: від обробки окремих деталей до складання багатодетального

виробу в закінченому технологічному процесі, а також – формувати в учнів загально трудові вміння і навички;

- типовістю трудових операцій, тобто коли у зміст об'єктів продуктивної праці входять операції і прийоми, характерні для однієї і більше галузей народного господарства;
- різноматеріальністю, що означає залучення різних матеріалів (деревини, металу, тканини і т. д.);
- політехнічною спрямованістю, тобто дають змогу ознайомлювати учнів з технологічними особливостями різних видів сучасного виробництва і формувати навички і вміння роботи з найпростішими інструментами;
- естетичністю, тобто відповідають вимогам сучасної технічної естетики і сприяють розвитку в учнів акуратності, точності, оптимальності трудових рухів;
- трудомісткістю, тобто не тільки відповідають рівню навченості учнів, є посильними для них, а й дають змогу оволодівати новими трудовими прийомами й операціями;
- товарністю, тобто мають суспільну значущість і користуються попитом шкіл та інших закладів Міністерства освіти, базових підприємств, колгоспів, радгоспів, установ, організацій торговельної мережі;
- безпечністю, тобто відповідають нормам техніки безпеки, санітарії і гігієни праці учнів усіх вікових груп.

Однак реалізація завдань організації продуктивної праці учнів не буде успішною, якщо ця робота проводитиметься педагогічними колективами ізольовано від виробничих колективів підприємств, організацій, колгоспів і радгоспів. «Дуже важливо, – вказував на квітневому (1984 р.) Пленумі ЦК Компартії України член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України товариш В. В. Щербицький, – щоб усі працівники, яких це стосується, поставилися до справи з заінтересованістю, глибоким розумінням її життєвої значимості. Багато що залежатиме від базових

підприємств, їх керівників, на яких, поряд з директорами навчальних закладів, покладено особисту відповідальність за організацію трудового навчання школярів» (Рад. Україна. – 1984. – 27 квіт.).

Місцеві Ради народних депутатів уже тепер закріплюють за школами базові підприємства, вирішують питання про виділення обладнання, техніки, матеріалів, а також спеціалістів для навчання та організації праці учнів.

У практиці спільної діяльності педагогічних і виробничих колективів склалися різні форми роботи з трудового виховання учнів, зокрема:

- лекції, доповіді, бесіди, участь учнів у зборах працівників базових підприємств і т. д.;
- зустрічі з ветеранами і передовиками виробництва, колишніми випускниками школи, бригадами комуністичної праці;
- екскурсії на базові підприємства;
- проведення навчально-виробничої практики;
- організація трудового навчання і суспільно корисної, продуктивної праці на підприємствах;
- організація роботи учнів в умовах учнівських виробничих бригад, таборів праці і відпочинку, трудових загонів школярів і т. д.

Відомо, що в процесі спільної з робітниками праці встановлюються стосунки, які найбільш ефективно впливають на формування в учнів «почуття громадянського обов'язку, свідомого ставлення до праці. Включившись у продуктивну працю, вони перебувають під постійним впливом суспільних відносин, що виникають на підприємстві. Сукупність цих суспільних відносин – об'єктивний фактор формування особистості школяра. Тому перевагу слід віддавати колективним формам організації продуктивної праці учнів, які мають такі основні ознаки:

- спільність мети трудової діяльності; розподіл праці між трудовими підрозділами учнів і окремими їх членами;
- взаємозв'язок між учнями через об'єкти і засоби праці та через спільну мету праці;

- взаємозалежність, взаємодопомога, взаємоконтроль, взаємодовір'я, співробітництво, об'єднання зусиль учнів;
- спільне планування роботи і підведення підсумків, а також розподіл обов'язків у процесі праці;
- розвиток самостійності учнів через удосконалення учнівського самоврядування;
- можливість організації соціалістичного змагання за принципом «Жодного відстаючого поряд!»;
- наявність взаємозв'язків між шкільним і виробничим колективами.

Невідкладне завдання реформи школи – піднести рівень професійної орієнтації учнів. Необхідно завершити організацію в усіх середніх школах, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах учбово-методичних кабінетів профорієнтації, активніше створювати їх у великих восьмирічних школах, а також, де це можливо, розширити їх до рівня організаційно-методичних центрів профорієнтації, пунктів профорієнтаційної і профконсультаційної роботи із школярами та їхніми батьками.

Посилення уваги до проблем профорієнтаційної роботи в матеріалах шкільної реформи пояснюється цілим рядом об'єктивних причин.

По-перше, дальший розвиток суспільного виробництва вимагає кардинального підвищення продуктивності праці. Цей процес певною мірою залежить від правильного вибору професії. Дослідження свідчать: якщо продуктивність праці робітника, який обрав професію згідно із своїми нахилами і здібностями та виконує роботу з бажанням, прийняти за сто процентів, то продуктивність праці людини, яка працює охоче, але професію обрала неправильно, становитиме п'ятдесят процентів; а тієї, яка працює неохоче та ще й до того ж неправильно обрала професію, – тридцять процентів (див.: Васильев Ю. К. О профессиональной ориентации школьников. – Москва, 1972. – С. 6).

По-друге, ускладнена демографічна ситуація призвела до напруженості балансу трудових ресурсів, гострого дефіциту кадрів з

масових професій у промисловості, будівництві, сільському господарстві та інших галузях народного господарства.

По-третє, введення загальної обов'язкової середньої освіти, яка є величезним соціальним завоюванням, внесло в реальне життя і деякі особливості. Якщо раніше вакансії, пов'язані з малокваліфікованою роботою, заповнювались, головним чином, особами, що з тих чи інших причин не одержали середньої освіти, то зараз відбулось вирівнювання можливостей молоді у виборі професій, що загостило проблему заповнення вакансій з малопрестижних професій.

У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема погодження життєвих планів і вибору професії шкільною молоддю з потребами народного господарства в кадрах.

У документах ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР про реформу школи відмічається, що вже в початкових класах слід знайомити дітей з деякими доступними для їх розуміння професіями. В світлі цієї вимоги заслуговує на схвалення і підтримку досвід тих шкіл, що ведуть роботу з профорієнтації за такою системою: в дошкільному і молодшому шкільному віці – організація ігор у професії (в грі дитина засвоює в 4 рази більше інформації, ніж при пасивному сприйманні); в I–IV класах – більш серйозне ознайомлення з професіями, оволодіння деякими доступними елементами праці з різних спеціальностей; в V–VI класах – «приміряння» до професії, яка зацікавила учня, поглиблення інтересу до неї; у VII–VIII класах – перевірка правильності вибору; в IX–X класах – оволодіння професією. Ефективність цієї роботи залежить від систематичного вивчення вчителями, класними керівниками, батьками інтересів, нахилів і здібностей дітей, починаючи з молодшого шкільного віку (див.: Поляков В. А. Общественно полезный, производительный труд школьников // Совет. педагогика. – 1984. – № 7. – С. 14).

В умовах здійснення реформи особливо актуальним стає питання розподілу випускників неповної середньої школи. Зокрема, передбачено

вдвічі збільшити кількість випускників неповної середньої школи, що мають піти вчитися в середні ПТУ.

Визначення шляхів продовження навчання ставить не тільки учнів, а й батьків у складне становище. Справа в тім, що поради батьків у цьому питанні часто не відповідають не тільки потребам різних галузей народного господарства в кадрах, а й професійним намірам самих учнів. Усе це викликає необхідність організувати спеціальну роботу з батьками, спрямовану на подання їм допомоги в підготовці дітей до свідомого вибору професії.

У практиці роботи шкіл республіки активно застосовуються і виправдали себе такі форми роботи з батьками, як психолого-педагогічна освіта з питань профорієнтації молоді (батьківські збори, лекції, лекторії, бесіди, конференції, університети педагогічних знань і т. д.); активне залучення батьків до організації і проведення в школі профорієнтаційних заходів (бесід, зустрічей з передовиками виробництва, екскурсій, диспутів); індивідуальні консультації батьків з проблем профорієнтації школярів.

Дальше удосконалення роботи з профорієнтації учнів передбачає постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про поліпшення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації школярів і організації їх суспільно корисної, продуктивної праці». Такі заходи, як створення в ряді міст і сільських районів центрів профорієнтації учнівської молоді; запровадження в школах курсу «Основи виробництва. Вибір професії»; підвищення ролі місцевих Рад народних депутатів, виконками яких повинні визначати профілі трудового навчання учнів, конкретний зміст суспільно корисної, продуктивної праці з урахуванням потреб народного господарства в кадрах та інші, сприятимуть поліпшенню профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю.

У тісному зв'язку з трудовим навчанням, суспільно корисною, продуктивною працею перебуває економічне виховання учнів.

На XXVI з'їзді КПРС підкреслювалось: «...Стрижнем економічної політики стає справа, здавалося б, проста і дуже буденна – господарське

ставлення до суспільного добра, вміння повністю, доцільно використовувати все, що у нас є... Економіка повинна бути економною – такою є вимога часу» (Матеріали XXVI з'їзду КПРС. – К., 1981. – С. 50).

Принципово новий підхід до організації економічного навчання і виховання на сучасному етапі розвитку суспільства знайшов чітке відображення і в постанові ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ «Про дальше поліпшення економічної освіти і виховання трудящих» (Рад. Україна. – 1982. – 27 черв.).

Економічне виховання повинно починатися зі шкільної лави. Відповідно до вимог шкільної реформи учнів необхідно на практиці знайомити з такими поняттями, як режим економії, продуктивність праці, собівартість, якість продукції, госпрозрахунок та ін. Від рівня розвитку економічного мислення учнів багато в чому залежить виховання в них бережливості, формування почуття дбайливого господаря. Економічні знання, як свідчать спостереження, сприяють підвищенню якості трудового, ідейно-політичного і морального виховання молоді, підготовці підростаючого покоління до праці, свідомого вибору професії відповідно до покликання і з урахуванням суспільних потреб.

На занятті слід дати аргументовану критику буржуазних поглядів на роль праці в суспільстві і трудове виховання молоді в умовах соціалізму. Зокрема, наші ідеологічні противники багато галасу зчиняють з приводу реформи школи, фальсифікуючи її цілі і завдання.

Радянська школа продовжує твердий курс на реалізацію марксистсько-ленінських принципів єдиної, трудової, політехнічної школи і буде послідовно втілювати в життя настанови Комуністичної партії щодо всебічного і гармонійного розвитку підростаючого покоління.

***Осуществление общетрудовой
подготовки школьников
в условиях соединения трудового обучения
с производительным трудом***

Ознакомление учащихся с производственными функциями квалифицированного рабочего современного производства является одной из основных задач всей системы трудовой подготовки в школе. Учащиеся должны четко представлять, какими знаниями, умениями и навыками они должны обладать, чтобы отвечать требованиям основных направлений научно-технического прогресса. Целесообразность формирования таких знаний и умений определяется сущностью технологических процессов, характерных для многих отраслей производства.

Основой производственных и специальных знаний и умений, которые необходимы для овладения любой профессией, являются общетрудовые умения. По мнению ученых, их необходимо сформировать у школьников к завершению обучения в неполной средней школе.

С целью повышения уровня общетрудовой подготовки учащихся в содержание программ по трудовому обучению включены определенные понятия, позволяющие активнее формировать общетрудовые умения. Это дает возможность передать школьникам определенную сумму общетрудовых знаний, закрепить их в процессе практической деятельности и, что особенно важно, использовать для формирования общетрудовых умений в условиях производительного труда.

Отметим, что само содержание данных вопросов не подчеркивает в сущности их общетрудовую направленность. Более того, не все учителя могут без посторонней помощи раскрыть значение и показать применение подобного рода знаний и умений в процессе производительного труда школьников. Поэтому в процессе проводимого нами эксперимента, где использовались специально разработанные методики, учителя акцентировали внимание школьников именно на общетрудовом аспекте рассматриваемых

вопросов. Помимо этого, в экспериментальных классах налаживались более тесные преемственные связи между содержанием трудового обучения и содержанием производительного труда. Выражалось это в том, что общетрудовые знания, полученные на уроках, целенаправленно закреплялись в процессе выполнения заказов базовых предприятий. В этом случае производительный труд школьников являлся источником «избыточной информации», наличие которой необходимо для укрепления поступающей содержательной информации в учебном процессе.

Реализация вышеупомянутой методики оказала также положительное влияние на эффективность профориентационной работы, так как умение анализировать, сопоставлять и использовать общетрудовые знания и умения в конкретной области производства позволяет более объективно учащимся оценить свои силы, возможности и в дальнейшем лучше ориентироваться при выборе профессии.

*Василь Мадзігон,
Григорій Левченко*

Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах профілізації старшої школи

Розвиток держави, багатство і добробут нації, суспільства, що значною мірою залежать від інтелектуального потенціалу народу, освіченості громадян ХХІ ст., коли швидкими темпами розвивається наука, продемонстрували, яке значення для кожної країни має її здатність до засвоєння нових знань і застосування їх у практичній діяльності. Величезної ваги набуває проблема оволодіння знаннями нині – на початку нового століття, у час переходу людства від індустріального до інформаційного суспільства.

Розвиток світового і, зокрема, європейського освітнього простору об'єктивно вимагає від української школи адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої освіти, що відбуваються в провідних країнах світу. Загальною тенденцією розвитку старшої школи є її орієнтація

на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і допрофесійної освіти.

Загальна мета сучасної освіти – створити якнайкращі умови для самопізнання, саморозвитку, а потім і самореалізації власної сутності кожної особистості. Однією з таких умов є профілізація навчання в старшій школі. Її мета – забезпечення можливостей для однакового доступу школярів до здобуття загальноосвітньої, профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання та мобільності в умовах реформування сучасного суспільства.

Профільним є такий вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей учнів та створення умов для навчання старшокласників відповідно до їх професійного самовизначення, що забезпечується завдяки змінам цілей, змісту та структур організації навчання. Воно спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти.

На наш погляд, найбільш точно сутність профілізації старшої школи визначив президент АПН України В. Г. Кремень, наголосивши, що її мета – «створити можливості для кожного учня стати самим собою». Отже, заклади освіти мають створити для кожного учня можливості стати самим собою, обрати ті предмети, вивчення яких буде потрібним у контексті майбутнього професійного самовизначення.

Досягти цього можна за таких умов:

- ◆ врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їх загальноосвітньої підготовки;

- ◆ виховання в учнів любові до праці, готовності до свідомого вибору та оволодіння майбутньою професією, забезпечення умов для їх життєвого і

професійного самовизначення;

- ◆ формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенцій учнів на допрофільному рівні;

- ◆ встановлення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Профілізацію школи передусім можна розцінювати як певну допрофесійну, профорієнтаційну роботу. Відповідно до обраного профілю в загальноосвітньому закладі учень орієнтуватиметься з вибором майбутньої професії, в який навчальний заклад піти навчатися після школи, які знання для цього йому потрібні. Введення профільного навчання сприятиме створенню кращих умов для диференціації навчально-виховного процесу, розвитку індивідуальних здібностей учнів, самоорганізації, самореалізації особистості, розширенню життєвої та соціальної компетентності старшокласників, змісту мотивів навчання, що мають бути зорієнтовані насамперед на подальший професійний вибір.

Перехід до профільного навчання в старшій школі забезпечують: розгалужена мережа різнопрофільних ліцеїв, гімназій, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів), у сільських районах-шкільні округи, різні форми дистанційного навчання, що набувають поширення, ліцеї для обдарованих учнів, створені при вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації.

Зміст освіти у профільній школі становлять базові загальноосвітні, профільні загальноосвітні, а також елективні (за вибором) предмети.

Базові загальноосвітні предмети, що реалізують цілі й завдання середньої загальної освіти, є обов'язковими для різного профілю, становлять інваріантну складову змісту освіти і мають відповідати державним загальноосвітнім стандартам.

Цикл профільних загальноосвітніх предметів забезпечує зміст конкретного профілю навчання. Профільні предмети, що є обов'язковими для вивчення всіма учнями, які обрали даний профіль, входять до інваріантної частини навчального плану.

Елективні (за вибором) навчальні предмети сприяють внутріпрофільній спеціалізації, поглиблюють і розширюють зміст профільних предметів або забезпечують профільну прикладну і початкову професійну підготовку.

Структуру профільного навчання можна подати у вигляді моделі (мал. 1).

Як видно з моделі, в основній школі здійснюється передпрофільне навчання, мета якого – виявлення інтересів, перевірка можливостей учнів для професійної діяльності у тій чи іншій сфері.

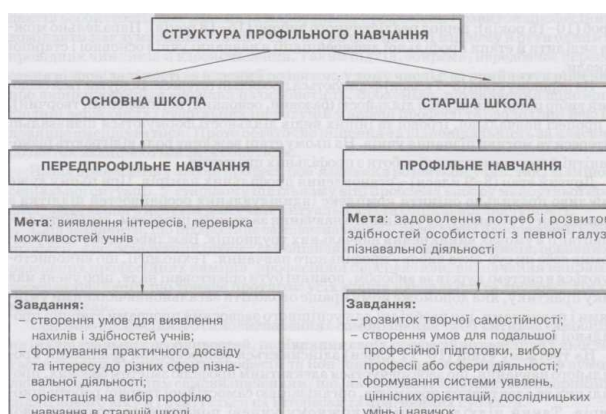
Реалізація змісту базових, профільних та елективних курсів у загальноосвітніх закладах із профільним навчанням має забезпечувати, з одного боку, належний рівень загальноосвітньої підготовки, а з другого – спеціалізовану поглиблену підготовку до майбутньої професійної діяльності.

Концепцією профільного навчання в старшій школі [2] передбачено такі напрями профілізації: суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, художньо-естетичний, спортивний, технологічний.

У процесі навчання учнів за технологічним напрямом забезпечуються:

◆ формування технічного кругозору і відповідний рівень освіти, закріплення на практиці знань і вмінь про перетворюючу діяльність на основі законів та закономірностей розвитку природи, суспільства, виробництва і людини;

◆ ознайомлення школярів із місцем і роллю інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному виробництві, науці, повсякденному житті та їх підготовка до раціонального використання комп'ютерних засобів під час виконання завдань, пов'язаних з опрацюванням інформації, її

Мал. 1. Модель профільного навчання

пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням, передачею;

- ◆ ознайомлення учнів з різними видами предметно-перетворюючої діяльності та залучення до них школярів, формування необхідних для цього знань і вмінь, навчання способів поведінки з різноманітними засобами праці;

- ◆ створення умов для професійного самовизначення, обґрунтованого вибору професії з урахуванням власних здібностей, уподобань та інтересів;

- ◆ формування в учнів культури праці, навичок раціонального ведення домашнього господарства, культури побуту, відповідальності за результати власної діяльності, комплексу особистісних якостей, потрібних людині як суб'єкту сучасного виробництва і культурного розвитку суспільства;

- ◆ виховання активної життєвої позиції, професійної адаптивності, готовності до безперервної професійної освіти, конкурентної боротьби на ринку праці, потреби ініціативно включатися в систему нових економічних відносин, у підприємницьку діяльність;

- ◆ створення умов для реалізації особистісно орієнтованого підходу до навчання, виховання та розвитку особистості [1, с. 52].

Як бачимо, основним завданням профілізації школи є забезпечення професійного самовизначення старшокласників.

Вибір професії є рішенням, яке має надзвичайно важливе значення для всього подальшого життя випускника школи. Цей вибір є результатом багатоступінчастого тривалого процесу професійного самовизначення учня. Нині більшість дослідників схиляються до такої його періодизації: період фантазій (4–10 років); період проб (10–15 років); період реалістичного вибору (15–18 років). Паралельно можна виділити й етапи профільної диференціації в навчанні учнів основної і старшої школи.

На першому етапі (5–7 класи) формуються профільні інтереси. Відбувається свідомий вибір рівня навчальної діяльності (базовий, основний, поглиблений, творчий). У процесі навчальної, ігрової та інших видів діяльності формуються пізнавальні інтереси та мотиви пізнання учнів. На

цьому етапі важливу роль відіграють різноманітні форми позакласної роботи з профільних предметів.

Другий етап (8–9 класи) – становлення профільних намірів. При цьому дуже важливо правильно оцінити комплекс індивідуальних особливостей підлітка з позиції його готовності до успішного навчання за певним профілем, запобігти дезадаптації в умовах виникнення навчальних труднощів. Важливо, щоб учень усвідомив себе як суб'єкта вибору профільного навчання. Технології, що використовуються в системі курсів за вибором, повинні бути орієнтовані на те, щоб учень мав таку практику, яка допоможе йому краще оволодіти загальнонавчальними вміннями і навичками, що необхідні для успішного засвоєння програми старшої профільної школи.

На третьому етапі (10–11 класи) здійснюється безпосередня реалізація профільного навчання, що забезпечується адекватним профілю змістом базових, профільних та елективних предметів, організацією самостійної творчої роботи школярів. Такий підхід дає змогу кожному учневі повністю засвоювати свої індивідуальні профільні освітні програми, у тому числі й профільні та факультативні курси, набувати загальних навичок розумової праці, оволодівати раціональними способами її виконання та оцінювання результатів [3].

Сам вибір професії випускником школи також неправомірно розглядати як одноразовий акт, оскільки він відбувається у віці, коли школяр ще не має вичерпної інформації ні про себе, ні про свої можливості, ні про світ професій взагалі. До того ж у юнацькому віці інтереси, які істотно впливають на вибір майбутньої професії, є нестійкими. На жаль, наша система професійної підготовки побудована так, що змушує школяра робити професійний вибір у 14–15 або 16–17 років, і в разі помилки досить важко щось змінити без значних затрат часу, енергії, коштів.

Професійне самовизначення в ідеальному варіанті має забезпечувати гармонійне поєднання потреб суспільства та інтересів особистості. Слід зазначити, що саме професійне самовизначення трактується неоднозначно. Є

кілька підходів до його визначення, кожний з яких залежно від особливостей соціально-економічного розвитку суспільства в певний період був домінуючим. Соціологічний підхід розглядає професійне самовизначення як серію завдань, що їх ставила держава перед особистістю у разі набуття нею певної професії. Відповідно до соціально-психологічного підходу професійне самовизначення – це процес прийняття людиною рішень щодо вибору майбутньої професії з урахуванням своїх уподобань і об'єктивних потреб суспільства. За умови диференційно-психологічного підходу основна увага зосереджується на формуванні індивідуального стилю життя, складовою якого є трудова діяльність.

Останнім часом завдяки демократизації та гуманізації суспільства, лібералізації економіки актуальним стає саме диференційно-психологічний підхід до тлумачення поняття професійного самовизначення.

У визначенні пріоритетів відповідних напрямів навчально-виховної, зокрема, профорієнтаційної роботи, не враховується переважний розвиток домінантних аспектів особистості, пов'язаних із майбутньою професією. Розвиток професійної домінанти має зумовлювати зміну структури особистості в цілому й бути одним із провідних чинників її вдосконалення. Такий підхід, зокрема, передбачає перенесення відповідальності за власний розвиток, у тому числі й за прийняття рішення про вибір професії, з держави на особистість. Зрозуміло, що значення допомоги людині державних і суспільних інституцій у виборі професії та оволодінні нею не повинне зменшуватися. Проте остаточне рішення та відповідальність за власний розвиток залишаються за особистістю.

Зміна пріоритетів у виборі професії пов'язана як з розвитком учня, так і зі зміною соціальної ситуації. У старшому шкільному віці проблема вибору майбутньої професії здебільшого набуває для учнів актуальності та соціальної значущості.

Слід зазначити, що професійне самовизначення – це не лише одноразовий вибір професії, а перманентний процес самопізнання, формування інтересів, основних і резервних професійних намірів,

професійної перспективи, визначення напрямів перекваліфікації, що триває протягом усіх етапів навчальної та трудової діяльності людини.

Основою професійного самовизначення є самопізнання та об'єктивна самооцінка індивідуальних особливостей, порівняння своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами професій та кон'юктурою ринку праці. Воно зумовлюється особистісним самовизначенням, що, як правило, відбувається наприкінці підліткового віку й ґрунтується на інтересах та прагненнях суб'єкта.

Отже, щоб підготувати школяра до професійного самовизначення, потрібно:

- ◆ сформувати настанову на власну активність та самопізнання як основу професійного самовизначення;
- ◆ ознайомити його зі світом професій, кон'юктурою ринку праці, правилами вибору професії;
- ◆ забезпечити самопізнання та формування «образу Я» як суб'єкта професійної діяльності;
- ◆ сформувати вміння аналізувати види професійної діяльності з урахуванням спорідненості їх за психологічними ознаками й подібністю вимог до людини;
- ◆ виробити вміння порівнювати «образ Я» з вимогами професій до особистості та кон'юктурою ринку праці, створити на цій основі професійний план і його перевіряти;
- ◆ створити умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності організацією професійних проб;
- ◆ забезпечити розвиток професійно важливих якостей особистості;
- ◆ сформувати мотивацію і психологічну готовність до зміни професії і переорієнтації на нову діяльність;
- ◆ виховувати загальнолюдські й загальнопрофесійні якості та розумні потреби.

Досягти цього можна за рахунок реалізації принципу індивідуалізації в профільному навчанні.

Як уже зазначалося, профільне навчання розглядається як вид диференційованого навчання. На сьогодні в освітньому просторі функціонують п'ять моделей, які так чи інакше можна застосовувати і для профільного навчання старшокласників. Охарактеризуємо їх.

У селективно-поточній моделі навчальний процес здійснюється в потоках різного рівня навчальних досягнень учнів. Потоки можуть мати у своїй структурі кілька груп. Для розподілу учнів на потоки перед початком навчання проводиться діагностичне тестування. За його результатами учнів розподіляють, як правило, на три потоки: високого рівня навчальних досягнень, середнього і низького. Перегрупування учнів між потоками проводиться рідко. Найчастіше за умови невиконання учнем програми його переводять на потік нижчого рівня. Час вивчення навчального матеріалу і його обсяг для кожного потоку жорстко регламентований. Усі учні потоку навчаються за єдиними вимогами. Єдиним є і спосіб навчання. Індивідуальна робота з учнями проводиться надзвичайно рідко, коли виникають проблеми з навчанням. Учні одного потоку, незалежно від їх індивідуальних особливостей, рівня розвитку здібностей, рухаються за єдиною наміченою траєкторією. Ця модель має дуже незначні можливості для задоволення пізнавальних інтересів і потреб учнів.

Селективно-групова модель навчання передбачає поділ класів на рівневі підгрупи. Учень може обирати певний рівень навчання з кожного предмета. За результатами тестування кілька разів на рік проводиться перегрупування учнів. Учень може залишатися на тому самому рівні навчального матеріалу, що й до тестування, обирати собі спрощений варіант навчання чи претендувати на вищий рівень. Варіативність змісту всередині рівневих підгруп з кожного предмета не передбачена, учень має можливість обирати певні предмети, але частка їх у загальному обсязі навчального матеріалу невелика.

Спосіб навчання, обсяг навчального матеріалу і час для його опанування є однаковими для кожної рівневої підгрупи.

Під час діагностування досягнення учнів найчастіше порівнюються між собою і приймається рішення про доцільність переходу класу на вивчення наступної одиниці навчання. Ця модель навчання передбачає певну допомогу учням у виборі рівня навчання, у формуванні й розвитку навчальних умінь. Індивідуальна робота щодо організації навчання за цією моделлю проводиться рідко, найчастіше у разі виникнення певних проблем у навчально-виховному процесі.

Згідно з інтегративною моделлю навчання учнів поділяють на групи, гетерогенний склад яких відносно постійний, але всередині його часто виділяються певні підгрупи. Ці підгрупи гетерогенні за багатьма показниками. Перегрупування проводиться лише в тому разі, коли змінюються інтереси учнів або коли з метою розвитку учня його доцільно ввести до складу іншої підгрупи. В умовах цієї моделі учні мають ширші можливості вибору предметів для навчання. У змісті навчання передбачено знання, що забезпечують загальний розвиток особистості.

У навчальному плані є певне ядро, що охоплює не лише когнітивні предмети. Предмети можуть варіюватися. У навчанні велика увага приділяється виконанню учнями проектів, вивченню комплексних міжпредметних тем.

В учнів є достатньо можливостей для диференціації навчання за інтересами. Зміст, обсяг, форми навчання значною мірою визначаються їхніми інтересами, можливостями, бажаннями. До учнів висуваються індивідуальні вимоги. У процесі вивчення певного предмета учні можуть значно поглиблювати свої знання. Велика увага тут приділяється діагностиці навчання. Діагностується рівень не лише навчальних, а й особистісних досягнень учнів. Головна увага спрямовується не на порівняння одного учня з іншими, а на порівняння теперішніх досягнень учня з його попередніми результатами. Простежується динаміка зростання за багатьма показниками.

Головна відмінність інноваційної моделі навчання від попередньої полягає в тому, що велика увага приділяється не лише розвитку кожної індивідуальності, а й забезпеченню взаємодії кожної особистості з класом і суспільством у цілому. У змісті навчання передбачено вивчення групових і соціальних процесів. Увага зосереджується на навчальному співробітництві і взаємодії в учнівському колективі. Зміст, обсяг, строки навчання значною мірою адаптовані до учнів – їхніх бажань, інтересів і можливостей. Як і в попередній моделі, передбачається виконання проєктів, завдань міжпредметного характеру.

Діагностика у навчанні спрямована на виявлення навчальних особистісних досягнень учнів, а також на їх соціальний розвиток.

У розвитку технологічного підходу в освіті можна виділити три основні напрями. Перший напрям – емпіричний. Характеризується невизначеними цілями навчання, які обмежуються вимогами діючих програм. Немає зворотного зв'язку, що відображає стан навченості й розвитку учнів. Дані про учнів обмежуються результатами їх успішності з окремих предметів. Освітній процес вибудовується на основі узагальнення досвіду вчителів.

Другим напрямом є алгоритмічний. Він передбачає чітке планування результатів навчання, діагностику результативності освітнього процесу. Педагогічні дослідження в цьому напрямі проводяться протягом майже півстоліття. Це дослідження, пов'язані з програмованим навчанням 60-х років, теорією проблемного навчання 70-х років минулого століття. Починаючи з 90-х років для педагогічних технологій стає характерним імовірнісний характер освітнього процесу. Стверджується можливість індивідуальної траєкторії руху людини в освітньому процесі. Істотно змінюється мета педагогічної діагностики: з виявлення вузьких місць в освітньому процесі та його корекції до виявлення й прогнозування розвитку кожної людини на всіх етапах цього процесу [4, с. 158–164].

Кожному з перелічених напрямів розвитку освітніх процесів відповідають певні освітні технології.

У рамках емпіричного напрямку склалися традиційні методики навчання, зокрема пояснювально-ілюстративний та евристичні методи. Діагностика учнів у межах традиційних методик проводиться усним опитуванням, за допомогою письмових контрольних робіт. Результати діагностики фіксуються лише у вигляді кількісних оцінок, спеціальна обробка даних не проводиться. Не розглядається динаміка розвитку кожного учня за будь-якими показниками. Методики цього напрямку створені для розв'язування досить обмежених освітніх задач, як правило, з окремих предметів.

Модульно-блочні й цільноблочні технології характерні для другого напрямку, на відміну від традиційних методик, де основною навчальною одиницею є заняття. У межах модульно-блочних і цільноблочних технологій відбувається укрупнення навчальних одиниць (модуль або цикл занять). Крім пояснювально-ілюстративного та евристичного, застосовуються методи програмування, проблемні, а також лекційно-семінарська система, властива для вищих навчальних закладів. Діагностика навчальних досягнень учнів проводиться усним чи письмовим опитуванням, за допомогою заліків після вивчення теми. Спеціальна обробка даних діагностики не проводиться.

Третьюму напрямку розвитку освітніх технологій відповідають інтегральні технології. Для них характерним є застосування різних методів навчання: пояснювально-ілюстративного, евристичного, програмування, проблемного моделювання. Різноманітними є й організаційні форми навчання: семінар, самостійна робота, практикум. Результати діагностики у вигляді усного, письмового чи тестового опитування фіксуються та обробляються. Інтегральні технології передбачають планування результатів навчання у вигляді цілей, які можна діагностувати. Характерною є збільшена структура освітнього процесу – виділяються великі одиниці змісту навчання. Здійснюється моніторинг успішності учнів, і проектуються наступні етапи процесу. Як правило, при цьому використовується сучасне комп'ютерне та інформаційне обладнання.

Щоб дати дитині обґрунтовану пораду щодо вибору професії, сфери трудової діяльності, треба знати її індивідуальні особливості та якості. Вивчати особистість дитини потрібно за такими основними напрямками:

1. Спрямованість особистості (що хоче школяр). Цей напрям передбачає вивчення інтересів, нахилів, переконань, ідеалів.

2. Здібності та обдарування (що школяр може), індивідуально-психологічні особливості, які є суб'єктивними умовами успішного виконання певного виду діяльності (технічної, музичної, природничої, педагогічної, організаторської тощо), що характеризується швидкістю, глибиною оволодіння способами і прийомами певної діяльності.

3. Характер чи окремі якості особистості (що вона собою являє). Характерологічні особливості учня виявляються в різних видах психічних реакцій, тобто в його поведінці в різних життєвих умовах і ситуаціях.

4. Життєві професійні плани школяра. Особистість школяра слід вивчати за попередньо продуманим планом. Потрібно чітко передбачати, які саме якості особистості повинні досліджуватися на певному етапі.

Література

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. – Київ, 2004. – 76 с.

2. Концепція профільного навчання в старшій школі. – Київ, 2003. – 16 с.

3. Сербіна Н. О. Природничо-математичний освітній маршрут // Концепція профільного та професійного навчання в старшій школі: умови реалізації : матеріали облас. наук.-практ. конф. 24 листоп. 2004 р. – Кіровоград : ОШПО ім. В. Сухомлинського, 2005. – Ч. I. – С. 35–39.

4. Гузеев В. В. Планирование результатов образования и образовательная технология. – Москва : Нар. образование, 2000. – 240 с.

Визначення і структура педагогічної категорії «Трудове виховання»

Трудове виховання виражає моральні й виробничі відносини різних сторін суспільного буття. Вирішальний вплив праці на формування

особистості людини визначається не тільки затратою енергії м'язів на виробництво необхідних предметів, а й характером зв'язків людини через працю з іншими людьми, із суспільством, політикою, наукою, мистецтвом. Ось чому прогресивні діячі всіх епох постійно підкреслювали виключно велику роль і значення трудового виховання підростаючого покоління.

Методологічною основою дослідження проблем трудового виховання є такі установки: марксистсько-ленінське вчення про всебічний і гармонійний розвиток особистості в процесі поєднання навчання з продуктивною працею; політехнічна спрямованість навчально-виховної роботи; діалектичність процесу трудового виховання; комплексний підхід до виховання учнів, формування в них у процесі трудової діяльності активної життєвої позиції.

К. Маркс і Ф. Енгельс науково обґрунтували поєднання навчання і виховання підростаючого покоління з продуктивною працею. В наукових працях «Маніфест Комуністичної партії», «Критика Готської програми», «Капітал» та інших вони розглядають проблему навчання і виховання підростаючого покоління як складову частину загальнополітичної боротьби пролетаріату.

У «Капіталі», характеризуючи фабричну систему виховання Р. Оуена, К. Маркс робить висновок, що з неї «виріс зародок виховання епохи майбутнього, коли для всіх дітей понад певний вік продуктивна праця сполучатиметься з навчанням і гімнастикою не тільки як один із засобів для збільшення суспільного виробництва, але й як єдиний засіб для вироблення всебічно розвинених людей».

Повністю поділяючи погляди К. Маркса і Ф. Енгельса про політехнічну освіту, поєднання навчання з продуктивною працею, В. І. Ленін розвинув їх у нових соціальних умовах і на новому етапі технічного прогресу. Зокрема, в роботі «Перли народницького прожектерства», він писав, що «...не можна собі уявити ідеалу майбутнього суспільства без поєднання-навчання з продуктивною працею молодого покоління: ні навчання й освіта без продуктивної праці, ні продуктивна праця без паралельного навчання й

освіти не могли б бути поставлені на ту височінь, якої вимагає сучасний рівень техніки і стан наукового знання».

У процесі будівництва соціалізму і комунізму роль трудового виховання підростаючого покоління як провідної ланки всієї системи комуністичного виховання неухильно зростає.

Радянська загальноосвітня школа зробила вагомий внесок у виховання в радянських людей комуністичної ідейної переконаності, високих почуттів патріотизму й пролетарського інтернаціоналізму, готовності до праці і захисту соціалістичної Батьківщини.

Цих успіхів досягнуто завдяки тому, що загальноосвітня школа послідовно здійснює ленінські принципи єдиної трудової політехнічної школи на основі нерозривного зв'язку з життям. Проте, як зазначається в постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР (грудень 1977 р.), «...нинішня постановка трудового навчання, виховання і профорієнтації учнів не відповідає зростим вимогам суспільного виробництва і науково-технічного прогресу. Багато випускників шкіл вступають у життя без належної трудової підготовки, не мають достатнього уявлення про основні масові професії і відчувають труднощі при переході на роботу в народне господарство».

Але сучасний етап розвитку нашого суспільства вимагає, щоб випускники середньої школи за період навчання оволоділи глибокими знаннями з основ наук і набули трудових навичок для роботи в народному господарстві. А тому необхідність «рішучого повороту школи до поліпшення підготовки молоді до праці у сфері матеріального виробництва, до обґрунтованого вибору професії повинна бути глибоко усвідомлена радянським учительством, учнями і їх батьками».

Розробка наукових основ трудового виховання, обґрунтування найефективніших форм і методів формування комуністичного ставлення до праці пов'язані з розв'язанням багатьох складних теоретичних і практичних проблем і в першу чергу – визначення трудового виховання як педагогічної категорії, розкриття його структури і завдань.

Слід зазначити, що в педагогічній науці до цього часу ще немає єдиної думки щодо визначення категорії «трудове виховання».

Проблемі трудового виховання учнів присвячено чимало робіт, зокрема: П. П. Костенкова (1968), І. Ф. Кобзева (1970), Ю. Ф. Тамбовкіна (1971), Г. Г. Григор'єва (1973), К. Ш. Ахіярова (1974), В. І. Ширинського (1975), І. К. Матюші (1975). У цих дослідженнях робляться спроби визначити категорію «трудове виховання», але кожний автор розв'язує цю проблему по-своєму. Так, у монографії П. П. Костенкова «Процес трудового виховання в школі» дається таке визначення: «Процес трудового виховання – це насамперед хід цілеспрямованої систематичної діяльності педагогів, пов'язаної з формуванням у дітей і шкільної молоді комуністичного ставлення до праці, яка забезпечує тим самим послідовну, закономірну зміну стану і рівня трудової вихованості підростаючого покоління». Але в цьому визначенні не враховується, по-перше, активна діяльність вихованців, по-друге, в ролі вихователів виступають тільки педагоги і, по-третє, не беруться до уваги зміни в психологічному та фізичному стані дітей.

«Трудове виховання, – вказує В. А. Василенко, – потрібно визначати як формування в підростаючого покоління всією сукупністю доступних засобів впливу високосвідомого, позитивного ставлення до праці; як вироблення внутрішньої установки на працю, звички і бажання працювати, ініціативності, бережливості, інших ділових і моральних якостей, що дають змогу молодій людині свідомо включитися в соціалістичне суспільне виробництво і досягти високих показників у своїй діяльності». І далі автор підкреслює, що при такому визначенні до уваги береться не просто участь у праці, незалежно до її змісту і результатів, а насамперед суспільно корисний ефект такої участі.

Аналізуючи це визначення, слід зазначити, що, вказуючи на формування звички і бажання працювати і враховуючи «всю сукупність засобів впливу», автор не акцентує уваги на свідомій і активній діяльності вихованців. Крім того, за основу всієї роботи з трудового виховання він бере формування позитивного ставлення до праці. Проте досвід роботи шкіл

показує, що формування позитивного ставлення до праці – це перша сходинка трудового виховання, а не кінцева його мета.

У «Педагогічній енциклопедії» зазначається, що «трудове виховання в соціалістичному суспільстві – цілеспрямований процес формування у дітей і юнацтва комуністичного ставлення до праці; одна з найважливіших складових частин комуністичного виховання підростаючого покоління. Формування комуністичного ставлення до праці має своєю метою виховання любові і поваги до неї, готовності виконувати будь-яку роботу, корисну суспільству, усвідомлення відповідальності за результати праці, здатність сприймати інтереси колективу як особисті, свідомо і творчо ставитися до розв'язання трудових завдань».

У першій частині визначення формулюється одне з головних завдань трудового виховання – виховання комуністичного ставлення до праці, в другій – викладена мета формування комуністичного ставлення до праці. З одного боку, визначення дуже громіздке, надто деталізоване, з другого – не розкриває суті процесу трудового виховання.

У підручниках і посібниках з педагогіки за останні 20–25 років взагалі немає чіткого визначення трудового виховання. Автори акцентують увагу на багатогранності трудового виховання, характеризують значення трудової діяльності для формування світогляду, розвитку розумових і фізичних сил людини, характеризують завдання трудового виховання.

Трактування категорії «трудове виховання» як педагогічного явища дає змогу виразити лише зовнішні форми цього поняття і не розкриває його внутрішньої структури, закономірного і послідовного розвитку.

Досліджуючи проблеми всебічного розвитку особистості, В. О. Сухомлинський приходить до висновку, що трудове виховання є «практичною підготовкою молодого покоління до участі в суспільному виробництві і водночас найважливішим елементом морального, інтелектуального та естетичного виховання».

Підведемо деякі підсумки. Насамперед слід зазначити, що відсутність єдиного погляду в питанні визначення трудового виховання можна пояснити

об'єктивними причинами, оскільки теорія виховання як наука безперервно розвивається, а її розвиток пов'язаний з прогресом суспільства і наукового пізнання.

Ураховуючи вимоги сучасного наукознавства, варто визначити відмінність між структурою того чи іншого процесу і завданнями, на досягнення яких він спрямований.

На жаль, у сучасній педагогічній літературі немає чіткої градації структури і завдань трудового виховання. Зокрема, в роботі «Педагогіка школи» (за редакцією І. Т. Огороднікова) під структурою трудового виховання автори розуміють:

1. Виховання інтересу і любові до різних видів праці та бажання працювати.
2. Виховання в учнів комуністичного ставлення до праці.
3. Озброєння учнів трудовими знаннями, прищеплення вмінь і навичок.
4. Виховання в учнів інтересу до професій і надання їм допомоги у виборі професії й працевлаштуванні.

Автори роботи «Педагогіка школи» за редакцією С. Є. Матушкіна стверджують, що основними завданнями трудового виховання учнів є:

1. Формування в учнів стійких переконань про необхідність праці для кожної людини на користь суспільства і високих соціальних мотивів трудової діяльності.
2. Виховання пізнавальних інтересів до знань, бажання застосовувати їх у практичній діяльності.
3. Розвиток професійних інтересів і нахилів учнів.
4. Виховання високих моральних якостей: комуністичного ставлення до праці, почуття обов'язку і відповідальності, патріотизму, взаємодопомоги, колективізму, дисциплінованості і т. д.
5. Прищеплення трудових умінь і навичок, формування високої культури праці.

Як видно із вище сказаного, між цими двома твердженнями з деяким інаближенням можна поставити знак рівності, хоч розуміють під цим автори

різні речі: у першому випадку – структуру трудового виховання; у другому – завдання, які перед ним стоять.

Визначаючи трудове виховання, ми розглядаємо його як процес, під структурою якого треба розуміти суть, внутрішню особливість його, а під завданням – мету, до якої прагнуть.

З другого боку, в основу виховної роботи ми кладемо активну та свідому діяльність вихователів і вихованців і акцентуємо на цьому увагу при визначенні трудового виховання.

Виходячи з таких позицій, можна зробити висновок, що трудове виховання – це процес підготовки особистості до життя і праці, який в умовах школи включає в себе цілеспрямовану, планомірно організовану діяльність сукупного суспільного вихователя, з одного боку, і життєдіяльність вихованців – з другого, з урахуванням змін в їхньому психічному та фізичному стані.

Сукупний суспільний вихователь – це соціальне середовище, в якому живе і працює вихованець. Сюди належать: сім'я, колективи вихователів дошкільних дитячих закладів, школи й позашкільних закладів, дитячі колективи і громадські організації, виробничі колективи й окремі особи, з якими спілкується вихованець.

У своєму дослідженні ми користуємося визначенням поняття «комуністична праця», яке дав В. І. Ленін. «Комуністична праця, – писав він, – в більш вузькому і строгому розумінні слова є безплатна праця на користь суспільства, праця, яка виконується не для відбуття певної повинності, не для одержання права на певні продукти, не за наперед встановленими і узаконеними нормами, а праця добровільна, праця без норми, праця, яка дається без розрахунку на оплату, без умови про оплату, праця за звичкою працювати на загальну користь і за свідомим (що перейшло у звичку) ставленням до необхідності праці на загальну користь, праця як потреба здорового організму».

Володимир Ілліч Ленін виділяє шість основних ознак комуністичної праці: праця не на себе, а на користь суспільства; праця безплатна, без

розрахунку на винагороду; праця добровільна; праця творча; свідомо праця; праця як потреба здорового організму.

Підготовка саме до такої праці – одне з основних завдань трудового виховання.

Питання структури процесу комуністичного виховання взагалі і трудового зокрема ще недостатньо досліджено. У педагогічній літературі в одних випадках за основу виділення структурних елементів береться взаємозв'язок теоретичних і прикладних знань; у других – взаємозв'язок проблем методології, теорії, методики і педагогічної техніки; в третіх – характер науково-педагогічних досліджень (ступінь фундаментальності); в четвертих – вікові критерії; в п'ятих – професійно-трудова і т. д.

Говорячи про структуру трудового виховання, доцільно підкреслити і завдання, на виконання яких воно спрямоване.

Оскільки основою соціалістичної педагогічної науки і практики є виховання всебічно розвиненої особистості, в якій би гармонійно поєднувалися духовне багатство, моральна чистота і фізична досконалість, то трудове виховання має бути спрямоване на досягнення цієї мети.

Завдання трудового виховання постійно перебувають у динаміці, в розвитку. Вони залежать від суспільного ладу і темпів розвитку науково-технічного і соціального прогресу, від вікових особливостей вихованців і т. д.

Для того щоб було зручніше провести теоретичний аналіз, завдання трудового виховання можна умовно поділити на три групи:

1. Завдання, спрямовані на формування духовного світу особистості:
 - формування комуністичного світогляду, політичної і трудової активності, розширення політехнічного кругозору;
 - озброєння вихованців знаннями з основ наук і практичними навичками та вміннями, виховання пізнавального інтересу до знань, бажання застосовувати їх у практичній діяльності;
 - формування в учнів переконань у тому, що праця «на благо суспільства – священний обов'язок кожної людини. Всяка праця на користь суспільства, як фізична, так і розумова, поважана і

почесна»;

- формування високих соціальних мотивів трудової діяльності, переконань, що чесна самовіддана праця – основа успішного створення матеріально-технічної бази комунізму та зростання добробуту народу;

2. Завдання, спрямовані на формування високих моральних якостей:

- спрямування роботи на реалізацію принципів морального кодексу будівника комунізму; на глибоке розуміння суті соціалістичного патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму; виховання любові до Батьківщини, відданості і поваги до радянського народу, бажання бути достойними послідовниками його кращих традицій;
- формування таких якостей особистості, як працелюбство, старанність, добросовісність, наполегливість, самостійність, бережливе ставлення до соціалістичної власності, ініціативність, творче ставлення до праці, активність у трудовій діяльності, непримиренність до дармоїдства і байдужого ставлення до праці, свідомість, трудова дисципліна, колективізм і взаємодопомога в праці;

3. Завдання, спрямовані на розвиток фізичних сил і можливостей:

- зміцнення здоров'я, сприяння фізичному розвитку і підвищення працездатності організму (формування правильної постави, пропорційний розвиток кістково-м'язового апарату, розвиток і зміцнення серцево-судинної і дихальної систем, активізація обміну речовин, зміцнення нервової системи);
- формування і вдосконалення рухових навичок і вмінь, необхідних для трудової діяльності;
- прищеплення гігієнічних навичок, виховання культури праці.

Проведений нами аналіз визначення, структури і завдань трудового виховання показує, що від теоретичної розробки цієї проблеми залежить

успіх практичної діяльності, спрямованої на формування всебічно розвиненої особистості.

Розвиток суспільства, науково-технічний і соціальний прогрес постійно вносять корективи у процес трудового виховання, а це потребує дальшої теоретичної розробки цієї проблеми і практичного її розв'язання.

В. А. Василенко, Г. Є. Левченко

***В. О. Сухомлинський
про трудове навчання й виховання***

Питання комуністичного виховання підрастаючого покоління, і зокрема трудового, стоять у центрі уваги радянської школи з перших днів її існування. Досягнуто певних успіхів у розв'язанні проблеми поєднання навчання й виховання з продуктивною працею.

Але, як свідчить аналіз роботи сучасної школи, у виконанні завдань, поставлених партією і урядом з підготовки молодого покоління до праці, є ще недоліки. На жаль, не всі випускники загальноосвітніх шкіл дістають належну трудову підготовку і тому на виробництві відчувають труднощі, коли починають працювати.

У зв'язку з цим однією з актуальних проблем сучасної школи є реалізація принципу поєднання навчання і виховання.

Серед видатних радянських діячів педагогічної науки і практики, які внесли вагомий внесок у розробку цієї проблеми, значне місце належить В. О. Сухомлинському.

Василь Олександрович вважав трудове виховання учнів, підготовку їх до праці досить складною ділянкою в роботі школи. Адже від правильного розуміння колективами вчителів, батьками, громадськістю основних завдань трудового виховання залежить успішна робота школи.

Аналізуючи роботу Павлиської школи, В. О. Сухомлинський підкреслював, що «педагогічний колектив працює над створенням такої системи трудового виховання, в якій праця формує моральні й інтелектуальні риси особистості. Своє виховне значення ми вбачаємо в тому,

щоб праця увійшла в духовне життя людини, яку ми виховуємо, у життя колективу, щоб захоплення працею ще в роки отрочтва і ранньої юності стало одним з найважливіших його інтересів».

Узявши за основу марксистсько-ленінське вчення про всебічний і гармонійний розвиток особистості та поєднання навчання з продуктивною працею, вчений-педагог формулює принципи трудового виховання, на яких ґрунтується робота школи.

1. Єдність трудового виховання і загального розвитку – морального, інтелектуального, естетичного, фізичного.
2. Розкриття, виявлення, розвиток індивідуальності в праці.
3. Висока моральність праці, її суспільно корисна спрямованість.
4. Раннє залучення до продуктивної праці.
5. Різноманітність видів праці.
6. Постійність, безперервність праці.
7. Наявність рис продуктивної праці дорослих у дитячій праці.
8. Творчий характер праці, поєднання зусиль розуму і рук.
9. Наступність змісту трудової діяльності, умінь і навичок.
10. Загальний характер продуктивної праці.
11. Посильність трудової діяльності.
12. Єдність праці і багатогранного духовного життя.

В. О. Сухомлинський виходив з того, що успіх трудового виховання залежить не тільки від правильного формулювання принципів, а й від «належно підготовленої матеріальної бази, від правильного визначення видів трудової діяльності, що пропонується дітям, а також від педагогічно доцільних форм і методів виховної роботи» [4, 309].

Створення матеріальної бази, яка б забезпечувала раннє залучення дітей до продуктивної праці, її зв'язок з промисловим і сільськогосподарським виробництвом, на думку Сухомлинського, – дуже складна педагогічна проблема, без розв'язання якої неможливе успішне трудове навчання та виховання.

У Павлиській середній школі таку базу було створено. Вона складалася із шкільної ділянки (загальна площа близько 5 га, столярної, слюсарної та механічної майстерень, кабінетів з різних галузей техніки, шкільної електростанції, саду, теплиць і парників, плодородсадника, навчально-дослідної ферми та пасіки. Своєю матеріальною базою школярі вважали й невеличке відділення молочно-товарної колгоспної ферми.

Надзвичайно важливим є те, що майже все це було створено руками дітей і вчителів. В. О. Сухомлинський вважав, що учні повинні працювати не тільки для того, щоб навчитися працювати, а й для того, щоб розширювати матеріальну базу для складнішої, інтелектуально насиченої праці. Ось чому кожного навчального року робочі кімнати та майстерні поповнювалися новими верстатами, діючими моделями, новими інструментами. Частина цієї продукції кожного року передавалася й іншим школам району.

Аналізуючи проблему забезпечення відповідною матеріальною базою трудового навчання та виховання, В. О. Сухомлинський особливу увагу приділяв створенню спеціальних, «дитячих» машин та інструментів, які б дали можливість залучати до продуктивної праці молодших школярів. «Досвід переконує, – писав Василь Олександрович, – що створення для дітей спеціальних машин та інструментів, в яких якомога повніше втілювалася б справжня техніка і які можна було б використовувати для справжньої праці, – одне з дуже важливих виховних завдань».

У школі В. О. Сухомлинського діти вчилися працювати, використовуючи порівняно складні механізми й машини. Зокрема, вони працювали на токарних, стругальних, фрезерних, свердлильних верстатах по дереву і металу, які виготовили старші школярі, вчителі та батьки спеціально для 8–10-річних дітей. До засобів малогабаритної техніки належали маленькі сівалки, косарки, молотарки, зерноочисні машини. Досвід показав, що діти із задоволенням працюють, використовуючи «дорослу» техніку.

Однією з найважливіших умов успішного поєднання трудового навчання та виховання педагог вважав забезпечення продуктивного характеру праці школярів. Праця дітей повинна мати багато спільного з

працею дорослих і за суспільним значенням, і за технологією трудових процесів. Тільки за цієї умови продуктивна праця стає справжньою школою переконання в тому, що найвищий обов'язок радянської людини – створення матеріальних і духовних благ для народу.

«Ми добиваємося того, – писав В. О. Сухомлинський, – щоб, навчаючись, опановуючи знання, школярі створювали матеріальні цінності (механізми та інструменти – у майстерні, насіння і плоди – на ділянці)». І далі він підкреслює, що не «тільки навчитися, а й зробити щось корисне, потрібне – це одне з основних правил трудового виховання. Учні V–VIII класів виготовляють у майстернях і робочих кімнатах навчальні прилади і посібники, діючі моделі, інструменти, механічні знаряддя праці, установки для технологічних процесів. Щороку кожний класний колектив чи група школярів виготовляє в майстерні порівняно складне механічне знаряддя праці – токарний, свердлильний або фрезерний верстат, знаряддя обробітку ґрунту чи догляду за посівами тощо».

Продуктивний характер праці передбачає також її посильність і відповідність віковим особливостям учнів. І хоча посильність не виключає певного розумового і фізичного напруження, проте має запобігати виснаженню фізичних сил і нервової системи дітей. А тому в кожному окремому випадку потрібно знаходити правильну міру труднощів, визначати її так, щоб праця, залишаючись дитячою, разом з тим за своїм характером стояла б якомога ближче до праці дорослих. Діти входять безпосередньо в колектив дорослих трудівників, стають безпосередніми творцями матеріальних цінностей. У школі Сухомлинського діти часто залучалися до праці в полі, на тваринницькій фермі чи в майстернях. Це мало великий виховний ефект, свою працю діти розглядали як працю дорослих, ставилися до неї з повною відповідальністю.

Продуктивний характер трудової діяльності учнів вимагає правильного матеріального і морального стимулювання, що потребує обліку, оцінки й оплати їхньої праці. Учнівська праця оплачується в таких формах: відрядна, погодинна, за трудовим договором. Відрядна форма оплати поділяється на

відрядну просту, відрядно-прогресивну, відрядно-преміальну й акордну, а погодинна – на погодинну просту, погодинно-прогресивну, погодинно-преміальну. Проте з педагогічного погляду складність становить не сама форма оплати праці учнів, а форма розподілу зароблених грошей. Існує три таких форми:

- ◆ всі зароблені гроші учням видають на руки;
- ◆ частину грошей видають на руки, а частину перераховують на спецрахунок школи;
- ◆ всі зароблені гроші перераховують на спецрахунок школи.

Проблема полягає в тому, щоб правильно вибрати форму розподілу. Найефективніша у виховному плані така форма розподілу, коли частину грошей видають учням на руки, а частину перераховують на спецрахунок при постійному зростанні усупільненої частки. Адже в нашому суспільстві з року в рік зростають суспільні фонди споживання, через які трудящі одержують все більше матеріальних і духовних благ. Питома вага цих благ для дітей значно більша, ніж для дорослих. Ось чому учні повинні розуміти трудову цінність благ, які вони одержують від суспільства безплатно.

Враховуючи тенденцію зростання суспільних фондів споживання, а також і питокої ваги благ, які одержують діти із цих фондів, В. О. Сухомлинський приходить до висновку, що пропорційно зростанню цих благ повинна зростати й доля праці учнів, оплата якої б надходила в суспільний фонд школи. Але Сухомлинський попереджує проти різкого і несвоєчасного зменшення долі індивідуально оплачуваної праці учнів. На сучасному етапі, вважає він, індивідуально оплачувана праця має велике виховне значення в становленні особистості, у вихованні таких рис, як самостійність, ощадливість; у вихованні розумного ставлення до праці інших людей. Педагог підкреслює, що дуже важливо, щоб гроші, що їх учні одержали за працю, надходили в бюджет їхніх сімей. Це сприяє формуванню найважливішого почуття – почуття обов'язку перед батьками. І чим раніше дитина переживає це почуття трудівника, чим раніше сповнюється трудовою

гордістю її серце, тим з більшою впевненістю стає вона на шлях громадянської зрілості.

У роботі з трудового навчання, виховання і професійної орієнтації учнів та широкому залученню їх до участі в продуктивній праці потрібно насамперед виходити з особливостей розвинутого соціалізму і науково-технічного прогресу.

В. О. Сухомлинський усвідомлював, що з науково-технічним прогресом нерозривно пов'язані глибокі зміни, які відбуваються в сфері матеріального виробництва та в усіх сферах суспільного життя. Саме завдяки прогресу виникають широкі можливості для виявлення творчих здібностей, для духовного росту людей. Але разом з тим науково-технічний прогрес ставить підвищені вимоги до трудівників, до їхньої праці. Сучасний характер виробництва вимагає від трудівників дальшого підвищення рівня освіти, загальної трудової культури, участі трудівника в справі удосконалення технологічних процесів; веде до технічної творчості та винахідництва.

Сучасна школа не може не враховувати цих змін у характері виробництва. Завдання школи підготувати майбутніх „трудівників до успішної праці в умовах науково-технічної революції. Усвідомлюючи цю необхідність, В. О. Сухомлинський робив все для того, щоб у роботу школи з трудового виховання вносити дух творчості. «Ми добиваємося, – вказував Василь Олександрович, – щоб молодь була здатна впроваджувати машинну техніку в різні галузі роботи дедалі глибше, тобто не лише розширювати сферу застосування вже наявних механізмів, а й створювати на їх основі нові агрегати, пристрої. Готовність молодого покоління до творчого застосування техніки, до масового винахідництва – одна з найважливіших передумов технічного прогресу. З розвитком, удосконаленням техніки рух виробництва вперед дедалі більше залежить не тільки від творців машин, а й від тих, хто на них працює».

Істотно змінилися також, на думку В. О. Сухомлинського, й завдання підготовки молоді до праці в сільському господарстві. Він наголошує, що

«готувати молоде покоління до праці в сільському господарстві – це зовсім не означає прищеплювати йому любов до лопати і вил. Любов до праці в сільському господарстві неможлива без бажання і вміння замінити лопату і вила технікою. Усі колгоспники повинні стати механізаторами. Це головний шлях стирання відмінностей між містом і селом».

Щоб бути механізатором, керувати складною технікою, потрібно мати творче мислення. Треба прагнути розвинути це мислення вже в школярів, навчити їх не тільки використовувати машини, а й вносити вдосконалення та зміни. Важливо, щоб навчально-дослідна ділянка, теплиця чи сад – усе було школою творчості, школою, де учні набувають технічної культури. Слід прагнути до того, щоб школярі вміли знаходити нові й нові можливості для застосування машинної техніки в сільськогосподарській праці.

Враховуючи тенденції розвитку сучасного села, В. О. Сухомлинський приходить до висновку, що виховати справжню любов до праці в сільському господарстві можна лише за умови, коли учні вчаться замінювати ручну працю машинною, добиваються підвищення продуктивності праці завдяки застосуванню машин, які вони вдосконалили своїм розумом і руками.

Зрозуміло, що застосування досить складних машин вимагає від кожного учня оволодіння насамперед культурою ручної праці, що є своєрідною азбукою праці, першою сходинкою, через яку не можна переступити на шляху до трудової майстерності. Це також стосується вивчення нескладних машин і механізмів. «Як би не розвивалася техніка, якого б високого рівня не досягала технічна думка, – писав В. О. Сухомлинський, – шлях до вершин наукової думки і культури праці йтиме через опанування азбуки техніки – через вивчення двигуна внутрішнього згорання, турбіни, стрічкової і циркулярної пилки тощо. Як без знання азбуки неможливо наблизитися до переднього краю науки, так без знання нескладних знарядь, приладів, механізмів неможливо опанувати складну техніку і високу культуру праці».

Дух творчості в праці школярів породжує чисті радісні переживання подолання труднощів, втілення задумів у життя. «Тридцять п'ять років

педагогічних радощів і розчарувань, – підкреслював В. О. Сухомлинський, – переконали мене в тому, що праця – одне з найчистіших і найблагородніших джерел емоційного стану радості діяння, творення».

Праця тільки тоді, за словами Сухомлинського, стає великим вихователем, коли дає радість подолання труднощів, пробуджує благородне почуття творця матеріальних і духовних благ, відкриває нову красу в житті і в людях праці. Ось чому в школі Сухомлинського діти знали Свято першого хліба, Свято першої борозни, Свято відновлення родючості ґрунту, Свято першого снопа й багато інших.

Радість праці не можна уявити без відчуття краси. Школярі пред'являють високі вимоги до наслідків праці. Вони прагнуть не тільки до інтелектуально багатой, а й до красивої праці, відчують глибоке естетичне задоволення від наслідків успішної праці. Естетична оцінка праці має моральний характер. «Діти люблять працю, в процесі якої створюється щось гарне, незвичайне. Це природне прагнення дитини, як видно з досвіду, треба всіляко підтримувати. Ми організуємо виховну роботу так, щоб у молодшому шкільному віці трудова діяльність вихованців була водночас і естетичною діяльністю. Цій цілеспрямованості відповідають найрізноманітніші види колективної та індивідуальної праці (випилювання, випалювання, рукоділля, розбивка клумб, вирощування квітів, догляд дерев тощо). Праця, сповнена естетичних поривань і відчуттів, поступово розвиває та зміцнює розуміння краси трудової діяльності, прагнення не лише до високопродуктивної, а й до красивої праці».

Дуже важливо закріпити це почуття, щоб на все життя людина зберегла непримиренність до неякісно виконаної роботи, до людей, які зневажають велике право створювати своєю працею красу на землі.

Естетику праці, красу творення дитина відчуває з найбільшою силою лише в колективній праці, бо саме в колективі, працюючи пліч-о-пліч зі своїми товаришами, маленька людина відчуває велику потребу – потребу в іншій людині. Потреба в праці невід'ємна від потреби в людині, від потреби спілкування з нею; радість праці з'являється тоді, коли людина відчуває

радість поєднання своїх зусиль з працею інших людей. «Трудове натхнення, радість праці, одухотворення трудовою творчістю – могутня духовна сила, що зближує людей, пробуджує в дитині перше почуття, на основі якого поступово утверджується громадська гідність, – почуття потреби в зближенні з іншою людиною, у віддачі їй своїх духовних сил, у переживанні відповідальності за іншу людину. Це почуття потреби в іншій людині, що породжується колективною працею, і є найважливішим у всьому трудовому житті колективу».

Праця, на думку В. О. Сухомлинського, – могутній засіб формування і цементування колективу, бо без «праці не мислимий колектив, бо тільки в праці – у віддачі фізичних і духовних сил для людей, у творенні щастя для людей – можливі відносини обов'язку, відповідальності, вимогливості».

Колективність праці потрібно поєднувати з індивідуальним підходом до учнів у процесі навчання та виховання. Обов'язкова програма не може врахувати всієї різноманітності та індивідуальних особливостей і нахилів учнів. Часто буває так, що дитина хоче робити не тільки те, що роблять усі на уроках праці, а й щось своє. З віком це бажання розвивається. У цьому випадку потрібний індивідуальний підхід з урахуванням бажання дитини.

У процесі нашого дослідження, в основу якого було покладено аналіз принципів трудового виховання, сформульованих В. О. Сухомлинським, було встановлено, що для успішного поєднання трудового навчання та виховання слід додержувати сукупності певних умов навчально-виховного процесу, без яких неможливе формування в школярів готовності до праці у сфері матеріального виробництва. Проведений науковий аналіз показує, що основними умовами успішного поєднання трудового навчання та виховання є:

- ◆ створення відповідної матеріально-технічної бази трудового навчання та виховання, забезпечення необхідною сировиною та матеріалами і технічною документацією;

- ◆ забезпечення продуктивного характеру праці з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів;

- ◆ додержання принципу посиленості трудових завдань; відповідність вимогам техніки безпеки та шкільної гігієни;
- ◆ раціональне моральне й матеріальне стимулювання, правильний вибір форми розподілу зароблених учнями грошей;
- ◆ приведення змісту навчально-виховного процесу у відповідність з вимогами науково-технічного прогресу, наукової організації праці й ергономіки;
- ◆ забезпечення творчого характеру праці, розвиток конструкторської та раціоналізаторської діяльності учнів, орієнтація праці школярів на майбутні досягнення науково-технічного прогресу;
- ◆ створення емоційного стану трудового захоплення, естетична спрямованість праці;
- ◆ колективний характер праці школярів, розвиток учнівського самоврядування завдяки залученню учнів до планування й організації трудового процесу.

***В. М. Мадзігон, Г. А. Кондратюк, Г. Є. Левченко,
О. О. Белошицький, П. Н. Дусь, М. В. Васьківський***

***Вимоги до складання навчальних програм освітньої
галузі «Технологія» для профільної підготовки учнів
загальноосвітніх закладів***

Вступ

Освітня галузь «Технологія» у 10 – 12 класах завершує формування в учнів понять і уявлень про основні техніко-технологічні процеси перетворюючої діяльності і таким чином сприяє самовизначенню учнів у наступному виборі професійної діяльності.

Зміст навчання у 10–12 класах передбачає варіативний характер технологічної підготовки учнів за традиційними напрямками – технологічний, обслуговуючий, сільськогосподарський, або у конкретній галузі трудової діяльності – профілю.

Зміст профілю обраного учнями для навчання визначається відповідною програмою.

Навчальна програма являє собою інформаційну модель певної педагогічної системи і в ній повинні бути відображені такі елементи системи: цілі навчання і виховання, які реалізуються в процесі вивчення даного навчального предмета, розкрито зміст предмета, який спрямовано на виконання цілей навчання, вказані рекомендовані дидактичні процеси і організаційні форми навчання даного предмета.

У програмі уточнюється зміст загальної технологічної складової і деталізується зміст спеціальних технологічних розділів, до яких входять необхідні техніко-технологічні відомості та практичні роботи для оволодіння учнями необхідними знаннями і уміннями які відповідають вимогам підготовки випускників шкіл.

У програмі мають бути передбачені лабораторно-практичні роботи, практичні завдання різного рівня складності, творчі проекти (обов'язковий змістовий компонент технологічної підготовки), які відповідають освітнім потребам і запитам учнів, тенденціям розвитку регіону і потребам у робочій силі.

В процесі вибору проектів необхідно враховувати індивідуальну зацікавленість учнів у їх реалізації, соціальну значимість виробів, моделей, конструкцій, що виготовляються, а також досягнення результатів підготовки по оволодінню розумовими та практичними діями, які комбінують технологічний ланцюг перетворюючої діяльності.

Практичні роботи (проекти, завдання) у навчальному процесі мають займати від 60 до 70 % навчального часу.

У змісті програм повинні бути представлені основні етапи і відповідна логічна послідовність проектно-технологічної діяльності – від ідеї, проблеми до готового об'єкта праці.

4. Виявлено потреби. Формулювання задачі
5. Дослідження. Складання специфікації

6. Пошук ідей та їх аналіз. Вибір ідеї її опрацювання
7. Проектування. Підготовка проектної документації: складання креслень, специфікації, робочих креслень, ескізів
8. Розробка послідовності виготовлення деталей, виробу. Складання технологічних карток
9. Виготовлення пошукового макета, моделі
10. Оздоблення виробу (моделі)
11. Випробування і особиста оцінка виробу. Захист проекту і виробу. Підведення підсумків.

Зміст програми має бути таким, щоб учні оволоділи наступними вміннями:

- ◆ обґрунтовувати мету діяльності з урахуванням суспільних потреб, приймати рішення і йти на ризик створення відповідного продукту праці;
- ◆ знаходити і обґрунтовувати необхідну інформацію з використанням сучасної техніки;
- ◆ проектувати предмет праці і технологію діяльності з урахуванням доступних в даних умовах матеріалів і можливих знарядь праці;
- ◆ оволодіти трудовими політехнічними і спеціальними знаннями, вміннями і навичками виконання операцій, користування засобами праці, які необхідні для здійснення технологічного процесу;
- ◆ створювати об'єкти праці, які мають споживчу цінність;
- ◆ економічно та функціонально обґрунтувати процес і результати трудової діяльності;
- ◆ давати екологічну і соціальну оцінку технології та результату праці;
- ◆ ініціювати і планувати підприємницькі ідеї;
- ◆ оцінювати свої професійні інтереси та нахили, обирати професію;

- ◆ співробітничати у колективі та виконувати функції лідера.

У змісті програми повинен бути чітко визначений навчальний і виховний аспекти, формування загально трудових та спеціальних знань та умінь в процесі проектно-технологічної та профільної діяльності в умовах ринкової економіки широкого використання між предметних зв'язків.

Дослідження показали, що схема побудови програми профільного навчання учнів 10 – 12 класів має бути такою:

1. Пояснювальна записка.
2. Орієнтовний тематичний план.
3. Зміст розділів і тем.
4. Навчальна практика.
5. Використана література.

У пояснювальній записці визначається провідна мета профільного навчання – психологічна та практична підготовка учнів до праці у даному виробництві, необхідність формування певної суми трудових умінь і навичок, розвиток технічного мислення і творчості, виховання культури праці та економічного мислення в умовах ринкової економіки.

Формування таких вимог доцільно завершити викладом змісту кваліфікаційної характеристики та професіограми, відповідно до профілю навчання.

Основні вимоги до навчальних програм та методичних рекомендацій

1. Загальні положення

1.1. Згідно з стандартом ДСТУ3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення» при оформленні програм як документів, що визначають зміст навчального предмету необхідно дотримуватись порядку подання окремих видів текстового матеріалу, таблиць, формул, ілюстрацій та правил оформлення.

1.2. Зміст програми повинен відповідати навчальному предмету, сучасним вимогам до навчально-виховного процесу та бути уніфікованим, тобто зведеним у певну форму, систему.

1.3. При написанні програми необхідно враховувати наступність та доступність у викладі навчального матеріалу, практичну спрямованість занять.

1.4. Відповідно до Конституції України програма та методичні рекомендації повинні бути написані державною мовою – українською.

2. Структура програми

2.1. Програма повинна містити:

- ◆ титульний аркуш;
- ◆ зміст;
- ◆ пояснювальну записку;
- ◆ тематичний план;
- ◆ основний зміст розділів і тем;
- ◆ методичні рекомендації;
- ◆ навчальну практику;
- ◆ список використаних та рекомендованих джерел;
- ◆ додатки.

3. Вимоги до змісту програми

3.1. Титульний аркуш програми (форма 1).

Титульний лист програми містить найменування навчального закладу, де написана програма; прізвище, ім'я, по батькові автора; назву програми; місто і рік.

3.2. Зміст

Зміст подається на початку програми. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, зокрема пояснювальної записки, тематичного плану, основного змісту програми, методичних рекомендацій, списку використаних і рекомендованих літературних та інших джерел, додатків тощо.

3.3. Пояснювальна записка

Розкриває сутність навчального предмету, розглянутого в програмі, його значущість та актуальність.

Загальну характеристику програми в пояснювальній записці доцільно подати у такій послідовності:

Актуальність програми

Проаналізувати даний навчальний предмет, його вплив на розвиток особистості та важливість в сучасних умовах.

Мета і завдання програми

Сформулювати мету і завдання, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети. Завдання розкрити за такими напрямками:

- ◆ навчальні;
- ◆ виховні;
- ◆ розвиваючі.

Матеріали та інструменти

Подати опис матеріалів та інструментів, необхідних в процесі виконання практичних робіт.

Навчальний час

Представити термін і кількість годин, на які розрахована кожна тема даної програми.

Вік учасників навчально-виховного процесу

Вказати класи, які можуть навчатись за даною програмою.

Загальні методичні рекомендації

Розкрити основні методичні рекомендації до організації навчально-виховного процесу.

Апробація програми

Вказати, в яких освітніх установах та класах була апробована дана програма.

4. Тематичний план (форма 2)

Тематичний план складається з розділів, тем і кількості годин на теоретичне навчання та практичні роботи, яку вони становлять на всі роки навчання та їх загальної кількості.

Зміст тематичного плану визначається напрямом навчального предмету. При цьому необхідним є обов'язкове включення наступних

розділів: «Вступне заняття», «Теоретичне навчання», «Практичні роботи», «Проектування та виготовлення виробів», «Підсумкове заняття». За результатами навчання у кожному семестрі захист проектів.

Тематичний план подається у вигляді таблиці.

5. Основний зміст програми (форма З).

Основний зміст програми складається з розділів і тем. Кожний розділ починається з нового рядка. В кінці кожного розділу встановлюють загальну кількість годин. В кожному розділі розкривають зміст проектно-технологічних відомостей (теоретичні відомості) та перелік основних практичних робіт.

6. Методичні рекомендації

Викладають найбільш важливі теоретичні та практичні результати, одержані в результаті апробації програми.

7. Список використаних або рекомендованих літературних джерел

Список джерел необхідно складати в алфавітному порядку прізвищ авторів або у порядку появи посилань у тексті.

Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи. Зокрема, потрібну інформацію можна одержати із таких стандартів: ГОСТ 7.1–84 «Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления», ДСТУ 358297 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові в бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила», ГОСТ 7.12-93 «Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила».

8. Додатки

До додатків доцільно включати матеріали, необхідні для повного сприйняття програми:

- ◆ методичні розробки занять, конкретних тем;
- ◆ ілюстрації, схеми, малюнки;
- ◆ формули і розрахунки;
- ◆ таблиці допоміжних цифрових даних.

*Кешиа Ярослав, кандидат педагогічних наук
Григорій Левченко, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник АПН України,
м. Київ*

***Інтелектуальна власність людини – проблема
сьогодення в становленні ринкових
відносин в Україні***

У статті розглядаються способи вдосконалення господарського механізму, економіки, науково-технічного прогресу, винахідництва й раціоналізації, планування ефективності виробництва.

Постановка проблеми. Стратегічна спрямованість значних науково-технічних і соціально-економічних перетворень, здійснюваних в Україні на сучасному етапі, передбачає перехід до економіки вищої організації й ефективності із всесторонньо розвиненими продуктивними силами і виробничими відносинами, налагодженим господарським механізмом.

Пріоритетного розвитку набувають електроніка, комплексна автоматизація, інформатизація усіх сфер людської діяльності, технології виробництва нових матеріалів, що значним чином впливає на ефективність засобів праці, технологічних систем у всіх галузях народного господарства. А це, в свою чергу, призводить до зростання ролі інтелектуальної власності, новаторства, дає не тільки суттєвий економічний, а й значний соціальний ефект. У цьому процесі реально підтверджується одна з незаперечних переваг інтелектуальної власності, великих потенційних можливостей суспільства. Інтелектуальна власність сприяє розвитку природних задатків людини, збагачує її духовно, виробляє активну життєву позицію, залучає до управління виробництвом, виконуючи при цьому важливу соціальну функцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення господарського механізму, економіки, науково-технічного прогресу, винахідництва й раціоналізації, планування ефективності виробництва

розкриті в працях багатьох вчених-економістів, зокрема: Л. Абалкіна, О. Алімова, С. Бойко, В. Белоусова, М. Вачевського, С. Вовканича М. Долішнього, М. Єрмошенка, Ю. Канігіна, В. Петрова, С. Тарнавського, С. Ямпольського та інших.

Проте, незважаючи на значні успіхи вчених у цій сфері, питання взаємодії інтелектуальної власності з ринковою економікою, відносини, що виникають у процесі розвитку інтелектуальної власності як складової частини прискорення науково-технічного прогресу і підвищення ефективності виробництва в умовах функціонування його на ринкових засадах, і особливо підготовка підростаючого покоління до цієї діяльності, належним чином не розкриті.

Мета статті – висвітлити основні блоки проблем, які впливають на процес становлення ринкових відносин у сфері інтелектуальної власності; перелічити головні чинники, які впливають на попит інтелектуальної власності; фактори, які впливають на пропозицію висококваліфікованої праці.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна власність має й може запропонувати широкий спектр наукових винаходів, патентів, наукових послуг, які можуть задовольнити потреби та інтереси найрізноманітніших соціальних груп населення і створити умови «клієнтам»-(виробничникам) для свідомого вибору послуг. Отже, для будь-якого цивілізованого суспільства є перш за все вибір тих чи інших послуг, що в кінцевому результаті приводить до використання інтелектуальної власності висококваліфікованих науковців. Саме сьогодні інтелектуальна власність стає одним із основних джерел економічного піднесення розвинутих країн, дає прискорення розвитку науково-технічного прогресу і підвищення ефективності виробництва. Тільки ринок може дати об'єктивну оцінку праці працівника вищої кваліфікації та визначити вартість споживчого продукту. Звідси випливає, що інтелектуальна власність важко піддається виміру кількості та якості її можна виміряти лише з позиції кінцевого ринкового результату (споживчого результату), який надходить конкретному

споживачеві. Для вирішення цієї проблеми потрібно збільшити в Україні в десятки разів кількість патентів і принципово нових технологічних рішень, у 25–30 разів – кількості патентів у розрахунку на 1000 науковців, у 1,5–1,8 рази – загальної кількості патентів у розрахунку на число інженерно-технічних працівників, у 10–12 разів – обсягу продажу ліцензій, в 6–7 разів – експорту наукомісткої продукції. Для здійснення таких кардинальних змін у функціонуванні ринку інтелектуальної власності необхідно підвищити в Україні у 5–12 разів рівень забезпечення наукових і технічних працівників науково-технічною та патентною інформацією, у 100–120 разів – технічну озброєність науковців. Однією з умов інтелектуальної власності в ринкових умовах є здатність створювати багатство шляхом продажу і купівлі патенту та ліцензії зацікавленими споживачами.

Сфера інтелектуальної власності сьогодні висувається в систему першочергових завдань і дістає прояв через наявність і взаємозв'язок у ній пропозицій, попиту та цін. Очевидно, що ринкові відносини іншою мірою сприяють реалізації прав науковців та інженерно-технічних працівників на творчість, свободу у виборі цілей, напрямів і форм організації науково-технічних досліджень і розробок. Проте через свою соціально-економічну специфіку сфера інтелектуальної власності не може бути повною мірою конкурентною та вільною. Порівняно з іншими видами ринків тут вищий рівень ризику, частіше відбуваються непередбачені зміни в ринковій кон'юнктурі. Тому поряд з чисто ринковими механізмами у сфері інтелектуальної власності не може діяти й механізм державного регулювання, значення якого зростає в нинішній ситуації, коли перехід до ринкових відносин супроводжується у нас економічною кризою, несприятливими демографічними процесами у проведенні ринкових реформ, негативним впливом старого мислення.

Основною метою відносин у сфері інтелектуальної власності є прискорення інноваційних процесів і досягнення економічного пожвавлення на макрорівні, а також максималізації доходів і підвищення конкурентоспроможності національних виробників на макрорівні. Процес

становлення ринкових відносин у сфері інтелектуальної власності охоплює у світовій практиці такі основні блоки проблем:

- ◆ факторний ринок інтелектуальної робочої сили;
- ◆ економічний механізм функціонування сфери інтелектуальної власності (оплати праці, фінансування, інвестиції);
- ◆ науково-технічний результат продукції.

Серед головних чинників, які впливають на попит інтелектуальної власності є:

- ◆ ціна інтелектуальної власності;
- ◆ заробітна плата спеціалістів вищої кваліфікації;
- ◆ виробничі технології та їх наукоємність; фінансовий стан установи та рівень її прибутковості;
- ◆ очікуваний прибуток власником від введення у виробничий процес інтелектуальної власності;
- ◆ попит на продукт при виробництві якого використовується інтелектуальна власність;

У свою чергу пропозиція висококваліфікованої праці буде залежати від:

- ◆ заробітної плати науковця;
- ◆ витрат (фізичних, моральних, фінансових);
- ◆ перспективи професійного росту;
- ◆ міграційного процесу наукового потенціалу.

За індексом розвитку, в якому враховуються такі параметри, як ВВП, тривалість життя і рівень освіченості населення ми просунулись вперед приблизно з 80-х місць у світі на 70-ті.

Ситуація у сфері інтелектуальної власності ускладнюється тим, що одночасно з нестачею висококваліфікованих, дійсно творчих і активних науковців існує гостра криза вищої освіти. Типовими стали зниження якості підготовки фахівців, відсутність заінтересованості професорсько-викладацького складу ВНЗ у підвищенні ефективності навчально-виховного

процесу. Втрачається суспільний престиж вищої освіти, зростає безробіття серед випускників ВНЗ.

«На сьогодні у вищих навчальних закладах України працюють 7,7 тис докторів наук, 44,4 кандидатів наук, навчаються в докторантурах 1226 чол, 27 тис. аспірантів. На 10 тис. населення в нашій країні 534 студенти».

В умовах падіння обсягів виробництва підприємства змушені переходити на виробництво менш технологічних видів продукції, що скорочує і попит на висококваліфікованих працівників на ринку праці. Погіршення фінансового стану підприємств зменшує їх можливості здійснювати інвестиції у сферу інтелектуальної праці, фінансувати підготовку спеціалістів.

«Що потрібно зробити, аби освіта забезпечила сучасний тип і рівень освітньої діяльності, сприяла модернізації та інтеграції в європейський освітній простір. Насамперед організаційно-структурних змін мають зазнати освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти».

Як результат на ринку висококваліфікованої робочої сили склалася ситуація, що характеризується дедалі зростаючим перевищенням пропозицій над попитом. А це, в свою чергу, призведе до того, що за відсутності справжніх ринкових перетворень в інтелектуальній сфері така ситуація зміцнить тенденцію зростання масштабів безробіття, яка породжує відтік за межі України спеціалістів високої кваліфікації. Важливо не допустити подальшого зменшення кількості головних суб'єктів ринку інтелектуальної власності.

Щорічно інтелектуальна еміграція в Україні досягає майже 96–98 тис. фахівців, емігрує кожний двадцять шостий – двадцять п'ятий спеціаліст з вищою освітою.

Неможливість проявити свої творчі здібності і науковий потенціал, низька заробітна плата стають характерною ознакою науковця – генератора інтелектуальної власності.

Формування ринку інтелектуальної робочої сили в Україні буде досить складним і болісним. Так, у сфері науки і наукового обслуговування

забезпечити високі заробітки ефективно працюючим науковцям можна лише шляхом скорочення кількості працівників у наукових установах. На сьогодні йде скорочення прийому студентів на непрестижні професії, а це призводить і до відповідного скорочення напрямів вивчення, і скорочення науково-педагогічних працівників. Актуальним на регіональному рівні постає питання перерозподілу наявного інтелектуального потенціалу між центром та периферією і цим самим забезпечення ефективного використання того резерву інтелектуальної власності, що нині є в регіонах і не може бути раціонально використаний через відсутність відповідних організаційних та інституційних засобів (туризм в Карпатах, туризм в історичних місцях). Однією з форм регіонального перерозподілу інтелектуальної власності в Україні може бути стимулювання відомих учених до відкриття власних наукових периферійних вищих навчальних закладів, які пов'язані з відповідними назрілими проблемами. Відносини у сфері інтелектуальної власності вимагають і відповідних змін в економічному механізмі функціонування науки і наукового обслуговування освіти та інших галузей народного господарства, де готується, обслуговується і використовується високоінтелектуальна робоча сила та результати її діяльності. В бюджеті 2003 р. України зазначено, що 10% від ВВП повинно спрямовуватися на освітні послуги, але це так і залишилось декларативною інформацією. Держава, вирішуючи свої фінансові проблеми, по суті, втратила інтерес до інтелектуальної власності і науково-технічних розробок. У західних країнах використовується ціла система програм розвитку науки. Серед них вагомим місце займають і державні програми, в тому числі й програми розробки нових технологій, конкретних технічних виробів. Наприклад, у США з 1994 року впроваджено програму «PROJECT XL», яка передбачає стимулювання творчої активності молодих науковців в певних елітарних напрямках науки і до якої вже залучено понад 100 тис. молодих науковців. Зниження частки витрат на розвиток сфери інтелектуальної власності серед видатків державного бюджету веде до зменшення науково-технічного

потенціалу країни, без чого не може бути соціально-технічного прогресу в Україні.

Важливе значення для формування ринкових механізмів у сфері інтелектуальної власності має оплата праці наукового працівника. Система заробітної плати у сфері висококваліфікованої праці повинна ґрунтуватись на оплаті кінцевих результатів і передбачати матеріальну винагороду за конкретні наукові та новаторські ідеї залежно від їх економічного ефекту для підприємства. У світовій практиці для інтелектуальних працівників використовується оплата на основі грантових принципів. Гранти служать матеріальній підтримці розробки найперспективніших науково-технічних напрямів. Для цього в підприємствах створюються спеціальні преміальні фонди з прибутку по нових продуктах. Для матеріального стимулювання новаторів у розвинутих країнах використовують, як правило, 10–25% економічного ефекту від впровадженої продукції, в перший рік – від 1 до 10 %.

Основою інтелектуальної власності є продукт, який вступає у взаємовідносини між суб'єктами ринку (власник інтелектуальної власності та споживач). Сьогодні в Україні на ринку науково-технічної продукції, що формується, виникла ситуація ринкової нерівноваги, за якої має місце пропозиція, яка скорочується і майже відсутній попит на винаходи та перспективні дослідницькі розробки внаслідок припинення науково-технічного оновлення виробництва. Незаінтересованість підприємств у використанні наукових досліджень призводить не тільки до зменшення кількості винаходів, а й переміщення продукту інтелектуальної власності за кордон. Кожний четвертий винахід України реєструється в Росії. Щоб пройшли зміни на ринку науково-технічної продукції потрібно в першу чергу правильно визначити суть та перспективи розвитку відносин, що складаються в процесі використання науково-технічних нововведень. У зв'язку з цим важливого значення набуває категорія інноваційного ризику. Інноваційний ризик можна розділити на два види.

Перший – це ризик самого науковця, який виникає через сумніви з приводу продажу й упровадження результатів своєї праці та отримання за них очікуваного доходу.

Другий – це ризик підприємця, який впроваджує науково-технічну розробку у виробництво. Цей ризик пов'язаний з проблемами виробничого використання науково-дослідної продукції із загрозою зменшення доходів, скорочення збуту і суми продажу. У цьому випадку повинна домінувати НАДІЯ на сприятливий результат, який би врівноважував обидва види ризику. Це означає, що в процесі розподілу доходу відповідно від використання науково-технічного продукту одну його частину повинен отримати власник, а іншу – відповідно до законодавства споживач нововведень. Актуальним, на наш погляд, сьогодні стає страховий захист інтелектуальної власності науковця. Адаже на практиці непоодинокими є випадки незаконного використання науково-технічної продукції та її відтворення. У західних країнах розповсюджений продаж інтелектуальної власності виробникові на умовах кредиту під процент.

Висновки. Для заохочення вітчизняних виробників у використанні вітчизняної інтелектуальної власності слід йти на зниження податків на їх доходи, надаючи перевагу тим, хто використовує найновіші, найефективніші наукові розробки. Посилення ролі ринку інтелектуальної праці та інтелектуальної власності, підвищення ефективності впровадження науково-технічної продукції у виробництво сприятимуть проведенню радикальних економічних змін в Україні.

СПОГАДИ ПРО ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРИГОРІЯ ЄВМЕНОВИЧА ЛЕВЧЕНКА

Світлий образ Григорія Євменовича

Час, як ластик, стирає з пам'яті подробиці. Тому хочеться залишити на папері те, що закарбувалось. У всіх, хто знав ЙОГО, світліють обличчя, коли згадують: пам'ятаєш, як Гриша, казава, робив, виправляв?

...Ми майже одночасно прийшли в Інститут, який став нашою спільною долею: тут ми захистили дисертації, йшли кар'єрними сходами, вросли в свій колектив, поділяли і розділяли його професійні і життєві історії. Було безліч моментів, щоб здружитися: це виїзди в підшефні колгоспи, неформальні об'єднання за інтересами («менееси», «старшіеси», завідувачі та ін.), спільна робота в спецрадї; ялинки, куди приводили своїх дітей.

У цій круговерті кінця 70-х–80-х – початку 90-х років поступово помітною стала фігура Євменовича. По-перше, трудовики були запитаними як майстри. З-поміж інших Гриша був надійним – не кидав слова на вітер – щось полагодити, забити цв'ях, повісити, прикрутити. Що казати, якщо зовсім недавно, коли в мене відмовив мобільний, свідомість спрацювала: до Гриші! А його вже не було на цьому світі...

Він першим із тих, хто прийшов з ним у лабораторію трудового навчання, захистився. Було йому 30. На ті вимогливі часи, це було досягнення у нашій сфері. Одним із перших розробляв оригінальний зміст трудового навчання в Україні, обґрунтовував його теоретичні засади. Адже раніше ця галузь була однаковою (типовою) для всього радянського простору; зміст лише перекладався з російської.

Потім Гриша закономірно став завідувачем лабораторії.

Пам'ятаю ті часи, бо працювали поруч на другому поверсі на Чекістів (коли Інститут поневірявся з чієїсь злої волі по всьому Києву).

Лише у Євменовича в кабінеті був «беушний» холодильник (на той час просто диво) – він добув його десь у знайомих. Там ми зберігали НЗ-запас сала.

Усі документи треба було узгоджувати на Артема 52 Михайлом Петровичем Легким. Які були щасливі миті спілкування! Ми, завідувачі, любили, коли Михайло Петрович нас сварив за неякісні матеріали, разом доводили його до потрібного рівня. Усе було доброзичливо, дотепно, дружньо. У Євменовича матеріал завжди був вчасно підготовлений і брався за взірць.

Коли відбулася Академія, Гриша обжив у Президії свій робочий простір, ми туди бігали, щоб роздобути усе необхідне. Там було все: від хліба до кольорового принтера. Він умів писати наукові тексти, готувати вітальні есе.

А головне – кабінет Євменовича став всеукраїнським штабом, де гуртувались і готувались кадри з трудового навчання. Ця позиція його посилилась, коли він став ученим секретарем відповідної спецради. Скільком він підставив плече – виправив, відредагував, підштовхнув, підтримав!

Завжди відкритий, доброзичливий, без бюрократичної пихи і без скарг.

Коли йдуть туди, за горизонт, такі люди, як Гриша, залишаються їхні уроки.

За Євменовичем, це уроки людяного ставлення, самовіддачі.

Ще залишився для всіх урок – найпоказовіший, але найважче засвоюваний – треба дбати про своє здоров'я.

Як невимовно шкода, що хвороба у випадку з Григорієм Євменовичем виявилася сильнішою!

*Бібік Надія Михайлівна, доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член НАПН України,
головний науковий співробітник лабораторії початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України.*

Григорій – інтелектуал, друг і просто людина

Розумна і мисляча людина усвідомлює і осмислює своє життя як цінність окремого в загальному, його дискретну самоцінність, що перевищує загальне своїм внутрішнім творчим потенціалом та духовно-практичною діяльністю в Бутті, що як протуберанці на Сонці своїми спалахами збагачують енергію Космосу.

Таким був мій друг і товариш Григорій Левченко. Вже й не пригадую, де й коли ми зустрілися і спочатку з симпатією один до одного заприятелювали, а потім стали друзями. Що нас єднало? Думаю, що, мабуть, насамперед українська делікатність, повага і увага до людей, любов до праці, до пісні, щирої і задушевної розмови, наукові пошуки вічної педагогічної істини. За інтелектуальним складом Григорій належав до людей, які сумлінно, аж до педантизму, ставляться до пошуку ідеального і раціонального у всьому: у своїй дисертації, підготовлених і виданих посібниках, методичних розробках і т.ін. Як керівник дисертаційних досліджень ставився до цього надзвичайно відповідально і коли дисертанту було щось незрозуміло, Гриша ішов до бібліотеки, аби в тому питанні самому розібратися і дати дисертанту добру пораду. Коли джерел в бібліотеці з якогось питання не вистачало, він не соромлячись йшов до людей більш досвідчених.

І все, щоб він не робив: чи то якась фізична робота, чи наукова, чи громадська – все те він робив зважено, розмірено і акуратно. Пригадую, як ми взялися допомогти Віктору Петровичу Корнєєву на дачі побудувати грубку і камін. Втрьох ми приятелювали. Я був секретарем парторганізації, Григорій – заступником з оргроботи, Віктор Корнєєв – заступником секретаря парторганізації з ідеологічної роботи. Можна ще дуже багато згадувати з того першого пічкування, адже уже вдвох з Григорієм зробили грубку з коптільнею на дачі у нього, а потім ще у одного доброго друга, здається, Славіка. При нагоді Гриша ніколи не забував сказати про мене – це мій вчитель, майстер, який навчив складати грубки, робити оригінальні

каміни, коптільні, димарі, передав багато секретів будівництва. Після того до нас ще довго зверталися співробітники Інституту педагогіки, аби ми склали грубку на дачі, тоді дачною лихоманкою були охоплені усі інститути АПН України. Звісно, ми завжди казали, що ми не пічники і вже більше грубок та іншого такого будівництва не робили. Однозначною була і відмова – ми живемо на зарплату науковця, а не на «халтури».

Коли вперше зустрічаються люди, яким довго доведеться працювати в одній системі, зокрема, науці, вони обережно придивляються один до одного, визначають спільні інтереси і т.ін. Так було і в нас з Григорієм. Десь у Броварському чи Бориспільському районі на сільгоспроботах я вперше побачив, як вправно, із знанням справи аж занадто молодий для наукового співробітника красивий юнак працював на плантації капусти. Виявилось, що він з села Житомирської області і всю сільськогосподарську роботу знає досконало і так само вміє працювати.

Пізніше, слухаючи виступи молодих вчених на річних наукових конференціях і зборах Інституту педагогіки УРСР, я звернув увагу на його лаконічні і місткі виступи. Григорій Євменович завжди був небагатослівний, але думки його завжди були чіткі, глибокі і виважені. З недалекого минулого можна сказати, що його наукова концепція щодо трудового навчання і виховання школярів базувалася на трудових традиціях українського народу, цебто необхідно знати і вміти робити все необхідне для доброго господарювання і життєдіяльності людини в сім'ї, природному і соціальному докільлі. Багато з ідей Григорія Левченка були розвинуті його аспірантами і послідовниками і ввійшли в науковий обіг в дисертаціях, монографіях, посібниках і підручниках для учнів та вчителів. Однак, Григорій Євменович не обмежувався тільки соціально-побутовими трудовими традиціями, він зробив активні кроки в інновації збагачення змісту трудового навчання за рахунок нових досягнень в конкретній науковій галузі, модернізації нових технологій обробки матеріалів і т.ін. На жаль, не все задумане і розпочате Григорій Євменович міг здійснити. Причини різні – об'єктивного і суб'єктивного характеру. В останній рік життя хворів. І все дбав про сім'ю і

дітей – доньку Надію і сина Тараса, дружину Раю, численних родичів і друзів. І тут треба зазначити: діти Григорія Євменовича мають добру освіту, їх цінують на роботі, серед друзів. Вони працьовиті, наполегливі, цілеспрямовані, завзяті, добрі і уважні до людей, люблять землю і працюють на ній, як і їхній батько. Принагідно хочу наголосити на винятковій скромності і делікатності Григорія. За всі роки нашої спільної роботи в Інституті педагогіки я жодного разу не чув від нього грубого вульгарного слова чи матірної лайки. Він умів в українській лексиці знайти те потрібне слово, яке характеризує якусь недоладну ситуацію чи її особливий емоційний момент.

Його розмови з дисертантами і тими, хто звертався до нього за порадою чи підтримкою, були надзвичайно коректними, витриманими, терплячими та доброзичливими. Мені і самому доводилося не раз звертатися до Григорія Євменовича із проханням прокоментувати те чи інше питання із трудового навчання і виховання, їх не розривного зв'язку з трудовими традиціями українського народу. І ми завжди не тільки в загальному, а й у деталях доходили спільного розуміння. Він водночас був майстром, технологом, філософом і педагогом у трудовому навчанні і вихованні дітей і молоді в українській сім'ї і школі. Незважаючи на свій молодий вік, Григорій Євменович йшов твердо у руслі прогресивних традицій української історико-педагогічної науки. Повагою і авторитетом у керівництва Інституту педагогіки, а потім НАПН України він завжди користувався величезними, так само і серед співробітників та усіх, хто його знав.

...Життя іде, роки минають за роками, а друг Григорій десь зупинивсь на полустанку і сумно дивиться вслід і друзям і недругам прощально, хоч недругів у нього й не було.

Постовий Віктор Григорович, кандидат педагогічних наук,

професор, провідний науковий співробітник

лабораторії сімейного виховання

Інституту проблем виховання НАПН України

Спогади про учня, радника, друга

У 1978 році Григорій Євменович Левченко вступив до аспірантури Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, а мене було призначено керівником. Григорій Євменович був першим моїм аспірантом, а тому відношення до його навчання з мого боку було особливо прискіпливе. Проблемою дослідження обрали трудове виховання в процесі залучення школярів до суспільно корисної продуктивної праці. Важливо що і до сьогодні вона є одним із головних напрямів національного виховання.

Вже з перших днів нашої наукової співпраці Григорій Євменович справив на мене враження цілком зрілого вченого, здатного до розв'язання самостійно складних наукових проблем.

Тому закономірно, що він у 1982 році блискуче захистив кандидатську дисертацію, а вже на наступний рік, без особливих вагань, був рекомендований мною на посаду завідувача відділу, а згодом завідувача лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості, якою він успішно керував 16 років.

За цей час наукової діяльності Григорій Євменович проявив себе досвідченим і авторитетним організатором науки, грамотним фахівцем, надзвичайно вимогливим до себе і колег. Під його науковим керівництвом видана велика кількість навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій і т.ін.

Тому закономірно, що Григорій Євменович став провідним науковцем в науково-організаційному відділі Президії НАПН України, а з часом призначений ученим секретарем апарату Президії НАПН України.

Авторитет Григорія Євменовича як фахівця з проблем трудового виховання сягав далеко за межі України. Часто можна було спостерігати, як нескінченні черги освітян і науковців чекали терпеливо його фахових порад і настанов.

Блискуче справляючись з роботою вченого секретаря, він в той же час, завжди знаходив достатньо часу на виконання громадських доручень. Цю

роботу він робив від щирого серця, тому без перебільшень стверджую, що Григорій Євменович став душею колективу.

Григорій Євменович пройшов шлях від мого учня-аспіранта, а згодом до вченого секретаря, помічника і чудового порадника, друга. І сьогодні надзвичайно важко говорити про Григорія Євменовича в минулому часі.

Інколи так і хочеться час від часу розсердитися на нього і суворо запитати: «... мовляв, де ти ходиш так довго, скільки можна вже тебе чекати, адже накопились гори роботи і врешті-решт, коли ти її виконаєш».

Та, очевидно, так судилось, що те, що не встигли зробити батьки, закономірно, продовжують робити діти і послідовники. Надзвичайно приємно усвідомлювати те, що справу Григорія Євменовича достойно, на високому науковому рівні продовжує його безмежно любима донька Фессалоніка (Надія), кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії профільного навчання і профконсультацій Інституту педагогіки НАПН України, доцент кафедри промислової інженерії і сервісу Інженерно-педагогічного інституту Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

У нашій пам'яті назавжди Григорій Євменович Левченко залишиться в світлому образі великого життєлюбця, талановитого вченого, щирого і щедрого друга, готового завжди без вагань прийти на допомогу.

Про таких завжди говорять: «Людина з великої літери».

*Мадзігон Василь Миколайович, доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член НАПН України,
радник директора Інституту обдарованої дитини
НАПН України*

Ювіляру Г. Є. Левченку присвячується: вірш

В п'ятдесят другім вість благовістилась,
Якою потішаються батьки:
У Левченків дитина народилась –
Григорієм синочка нарекли.
Минали дні. Дитина підростала...
Вже школа Тхоринська покликала хлоп'я,
Так ніжно перша вчителька всміхалась,
Минало дивне царство букваря.
Світ знань для Тебе став таким доступним,
Цікавим, звичним, як ковток води,
Вже з 8-річним досвідом сукупним
Вивчаєш педучилища ази.
Ти на відділенні навчання трудового...
Себе знаходиш, друже, саме тут,
Тебе після училища такого
Покличе Київський педінститут.
На цьому творчий ріст не зупинився,
Аспірантура – місце творчих мук.
Після навчання, звісно ж, захистився!!!
І Ти став кандидатом пед. наук!
Молодший науковий співробітник
Запишуть спершу в книжці трудовій,
Діяльність трудова Твоя розквітне,
Присвоять згодом «старшого» Тобі.
При НДІ немало-небагато
Завідувач лабораторією був роки,
Звісно ж, працювати так завзято
Тебе навчили змалку ще батьки.
Григорій – справжня гордість для родини,
Добивсь вагомих успіхів в житті!
Багато Ти зробив для України,
Адже працюєш щиро, від душі!
Як вчений секретар при апараті
Президії АПН вже років три...
Чека на тебе батько в рідній хаті,
До нього при нагоді поспіши.
Уже не чути голосу матусі –
Душа її чекає молитов...
На білому святковому обрусі
Дружини Раї світиться любов.
Вже стільки літ у злагоді, любові
Пліч-о-пліч Ви крокуєте в життя,
Господь подарував дітей чудових:

Дочку Надію, сина Тараса!
«Запорожця» свого Ти продав,
«Таврії» викручуєш баранку,
З нею Ти рішаєш безліч справ,
Не вози лишень у ній коханку.
Бережи усе, що в Тебе є,
Що зуміли спільно збудувати.
Тещі компліменти говори,
Будеш їй за сина, а не зятем.
50... Помножимо на два –
Вийде сотня... Мало чи багато!?
Доживи, Григорію, до ста!
Адже так потрібен дітям тато!
А дружині – друг і чоловік,
Що з півслова зможе зрозуміти
Хай Вам судиться прожити довгий вік
І нічим ніколи не хворіти!
Ці слова дарую я Тобі –
Друг з Тернополя. Нас відстань розділяє,
Всі проблеми в аспірантські дні
Ми з Тобою радо поділяли.
Я здолав ці відстані земні,
Щоб присутністю своєю доказати,
Як приємно в мить таку мені,
Друже мій, за Тебе тост підняти!
Сьогодні молитву за Тебе підносим,
Щоб вчули прохання таки небеса,
Здоров'я для Тебе у Господа просим
На «многая, многая, благая літа»!!!

*Пашинський Анатолій,
Квітень 2002 р.*

Присвячуємо пам'яті Григорія Євменовича Левченка – відомого вченого, кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника, ученого секретаря апарату Президії Національної академії педагогічних наук України, заслуженого працівника освіти України, випускника 1971 року.

У розквіті творчих сил, сповнений нових планів і задумів, він пішов у Вічність, залишивши у вдячній пам'яті всіх, хто його знав, оповиті сумом і гіркотою втрати світлі спогади про Людину, Ученого, Наставника, Друга.

Учений і педагог від Бога

...У стрімкому леті часу зупинімося. Осягнімо значущість буття, грані таланту, ціну праці людини, закоханої у справу, якій віддано поривання душі й саме життя. Пригадаймо незабутні миті зустрічей. Закарбуємо в пам'яті, бо пам'ять – вічна.

Знаменною подією в історії Коростишівського педагогічного коледжу було відзначення 50-ї річниці відділення «Трудове навчання» (нині – Технологічна освіта). До рідної альма-матер з'їхалися її колишні випускники.

Серед почесних гостей – наукова еліта України: Григорій Євменович Левченко, Володимир Петрович Тименко, Микола Савич Корець, Олександр Миколайович Коберник – випускники 70-х років, ті, хто

навчалися в цих древніх стінах «розумному, доброму, вічному», хто в далекі студентські роки проходили тут життєву школу, гартували свій характер, по-братськи ділилися немудрими студентськими пожитками.

Тепер вони – учені-педагоги, соратники-однодумці, які не зрадили своєму омріяному в юнацькі роки фаху, присвятили життя освіті й науці, віддаючи себе по краплині великій справі навчання і виховання, трудової підготовки молоді.

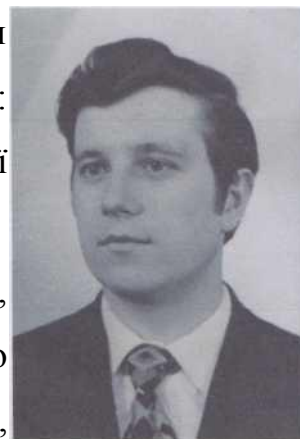
... Підтягнутий, елегантний, із розумним вольовим обличчям, лагідною усмішкою і м'яким світлом добрих очей, він причарував аудиторію своєю природною щирістю, надзвичайною легкістю і простотою. Рівно й розважливо лунав його м'якого тембру голос, у якому звучала вдячність рідному училищу, і вірність покликанню педагога, і залюбленість у науку, і впевненість у перспективах

технологічної освіти, і віра в молоде покоління педагогів, яке понесе в життя нове, передове. А ще – увага до людей, турбота про тих, хто плакає педагогічні кадри, висока оцінка їх праці (шістьом викладачам відділення «Трудове навчання» Григорій Євменович вручив Почесні грамоти Президії Національної академії педагогічних наук України).

Народився Григорій Євменович Левченко 10 квітня 1952 року в селі Тхорин Овруцького району Житомирської області в селянській родині. Від 1959 до 1967 року навчався в Тхоринській середній школі. З класу в клас пререходив із відмінними успіхами та похвальними грамотами. Брав активну участь у громадському житті: був старостою класу, секретарем комсомольської організації школи.

Після закінчення 9 класів всебічно розвинений, обдарований юнак вступає до Коростишівського педагогічного училища на відділ праці. Наполегливий, цілеспрямований, він із головою поринув у вир студентського життя: обирався членом профкому, брав активну участь у художній самодіяльності, займався технічною творчістю і при цьому відмінно навчався. Трудився багато й захоплено. Захопленість – чи не одна з основних рис Г. Є. Левченка, яка вела його в житті. Теплі спогади про студентські роки Григорія Євменовича живуть у серцях його

однокурсників, друзів юності. З багатьма із них він підтримував приятні стосунки. А найближчі за духом, світоглядом стали вірними товаришами, надійними соратниками на все життя. З-поміж них – Микола Савич Корець, директор Інституту гуманітарно-технічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, академік, доктор педагогічних наук, професор. (В училищі вони навчалися в одній групі, вступили разом до університету на один факультет, разом

торували шлях в науку, а надалі їх поєднувала творча науково-педагогічна діяльність). «Ми з Григорієм Євменовичем ішли по життю разом понад сорок років. Його доля стала моєю долею», – зі ще мом у голосі говорить

Микола Савич і додає: «Життя друзів – це частина власного життя. І цим усе сказано».

1971 року Г. Є. Левченко з відзнакою закінчив педагогічне училище і вступив до Київського державного педагогічного інституту імені М. Горького (нині – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова) на фізико-математичний факультет. Займав активну життєву позицію: був призначений старостою групи, обирався головою профбюро, комсоргом факультету. Навчання в інституті поєднував із роботою в ШРМ № 19 м. Києва на посаді вчителя математики і фізики.

У 1976 році випускник вузу Г. Є. Левченко був направлений на роботу в Боярську середню школу № 2 Києво-Святошинського району Київської області. Молодий учитель трудового навчання сумлінно працював, з глибоким інтересом вів постійний пошук власних методичних розробок. Напевне, саме вдалий старт педагогічної діяльності в школі дав перший відчутний імпульс для усвідомлення Григорієм Євменовичем фундаментальних педагогічних проблем трудової підготовки молоді. За оцінкою колег, він гідно склав цей непростий іспит на професійну придатність, завоював авторитет з-поміж досвідчених педагогів і в 1977 році був призначений на посаду методиста Республіканського навчально-методичного кабінету трудового навчання і профорієнтації Міністерства освіти УРСР.

1978 року Г. Є. Левченко вступає до аспірантури Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР. Тема його кандидатської дисертації пов'язана з проблемою залучення школярів до суспільно корисної, продуктивної праці. У 1982 році він успішно захистив кандидатську дисертацію з теми «Трудове виховання учнів 4–8 класів у процесі виробничої праці».

Органічне поєднання організаторського таланту й обдарованості дослідника не могли залишитися непоміченими. У 1983 році Г. Є. Левченка призначено завідувачем відділу трудового навчання, виховання і профорієнтації НДІ педагогіки УРСР, на базі якого згодом була створена лабораторія трудової підготовки і політехнічної творчості. Цю нележку й відповідальну ділянку роботи Григорій Євменович очолював упродовж 16 років. Під його мудрим керівництвом працювали найавторитетніші вчені-педагоги в галузі трудової підготовки школярів: Д. М. Тарнопольський, В. З. Моцак, М. П. Тименко та інші. Пліч-о-пліч з однодумцями, видатними вченими М. С. Корцем, В. М. Мадзігоном, Д. О. Тхоржевським, В. К. Сидоренком Григорій Євменович Левченко проводив грандіозну роботу, яка мала на меті зробити трудове навчання учнів максимально ефективним, органічним елементом підготовки підростаючого покоління до життя й праці.

Діяльність Г. Є. Левченка припала на буремні, нелегкі роки перебудови. Як і в інших сферах суспільного життя, перебудова в галузі освіти була досить непростим, внутрішньо суперечливим процесом. Енергійна, широкої вдачі людина, Григорій Євменович своєю палкою натурою рвався вперед і в той складний час виявився на висоті.

За його активної участі були розроблені й видані підручники, посібники з трудового навчання і технічних видів праці для учнів 5–9 класів. Він зіграв одну з ключових ролей у зміцненні позицій трудового навчання як одного з основних компонентів загальноосвітньої підготовки молоді, не принижуючи, а закріплюючи найцінніші педагогічні традиції.

Високий професіоналізм, компетентність, творчий неспокій, уболівання за стан справ і, безперечно, найвищі людські якості сприяли успішній кар'єрі Г. Є. Левченка на посаді вченого секретаря апарату Президії Національної академії педагогічних наук України.

Григорій Євменович Левченко зробив вагомий внесок у реформування національної освіти. Розвиток галузі трудового навчання значною мірою завдячує його таланту і самовідданій праці. Науково-педагогічні ідеї вченого лягли в основу створення трьох концепцій освітнього стандарту й колективної монографії. За його безпосередньої участі було створено більше 30 навчальних програм із різних аспектів трудової підготовки, 18 збірників методичних рекомендацій, 15 навчальних посібників, 5 підручників, 6 робочих зошитів, розроблено навчально-методичне забезпечення для вчителів трудового навчання з технічних видів праці. Він – автор понад 250 наукових праць.

Учений... Нерідко це слово викликає в уяві людину, яка стоїть на недсяжній висоті і володіє секретами, недоступними для звичайних людей. Та Григорій Євменович Левченко – не з того розряду, не з тієї когорти. Добрий і щедрий, він належав до тих, які дають. Скільком своїм учням він дав путівку в життя! Творити добро було його життєвою необхідністю. Ніколи не залишався байдужим до молоді, що вчиться й починає шлях у науці. Григорій Євменович – учений і педагог від Бога. Він дбав про потужний інтелектуальний потенціал української нації й держави. Найцінніший його скарб – учні-аспіранти, стажисти-дослідники. Він підготував 15 кандидатів наук. Вони – талановиті продовжувачі праці Г. Є. Левченка – вдячні своєму наставнику за перші вдалі кроки в царині науки.

Плідна праця видатного вченого відзначена високими нагородами: нагрудними знаками «Відмінник народної освіти» (1986 р.), «А. С. Макаренка» (2005 р.), Подякою Кабінету Міністрів України

(2002 р.), а 14 травня 2004 року Указом Президента України йому присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України»

Попереду були творчі задуми, нові плани, проекти... Та їм не судилося здійснитися. 6 квітня 2010 року життя Григорія Семеновича Левченка раптово обірвалося. А пам'ять про видатного Педагога, Ученого живе в його працях, у діяльності науковців, педагогів. Його починання підхопили й активно впроваджують послідовники-одnodумці, учні. Справу, якій присвятив Григорій Євменович життя, продовжують його діти – дочка Надія та син Тарас. Для всіх, хто його знав, він залишився втіленням високих якостей Людини з великої літери.

Н. А. Антонюк, голова циклової комісії викладачів української мови і літератури

В Європейській освітній простір – інтегруємось

***В Національному педагогічному університеті
імені М. П. Драгоманова відбулася
Перша Міжнародна науково-практична конференція
«Сучасний стан та перспективи розвитку
трудового навчання в європейському освітньому просторі».***

На теренах України конференцію такого спрямування було проведено вперше.

Ініціаторами проведення конференції з боку України був завідувач кафедри трудового навчання та креслення НПУ імені М. П. Драгоманова член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор Віктор Сидоренко, з боку європейських країн – керівник Секції технічного навчання в Інституті освіти Стокгольмського університету, доктор гуманітарних наук, професор Вітольд Рогала. Ідея про необхідність такої конференції визріла під час проведення чергового постійно діючого польсько-шведського семінару, який проводився в жовтні 2002 року в м. Кракові, на якому і відбулася перша зустріч ініціаторів конференції.

Надалі було активне спілкування через засоби сучасної комунікації, взаємний обмін творчими науковими здобутками. Остаточно всі питання було узгоджено під час останньої зустрічі на міжнародній науковій конференції «Теоретичні і практичні проблеми техніко-інформаційного навчання» на базі Інституту техніки Жешувського університету у Польщі наприкінці вересня 2003 р. До вирішення багатьох організаційних питань доклали немало зусиль завідувач міжнародного відділу НПУ імені М. П. Драгоманова Ігор Жерноклеєв та декан педагогічно-індустріального факультету Дрогобицького педуніверситету Євген Кулик.

Для поїздки в Україну професор Вітольд Рогала згуртував групу вчених, добре відомих в освітянському просторі Європи. На конференцію до Києва завітали Річард Кімбел (доктор гуманітарних наук, професор, Англія), Єва Бломдахл, Ларс Ліндстрем, Міхаель Ліндгрєн (доктори гуманітарних наук, професори Інституту освіти Стокгольмського університету), Вальтер Тоєркауф (доктор гуманітарних наук, професор, Голова європейської співдружності з технічної освіти, Німеччина), Вільфред Шлагенхауф (доктор гуманітарних наук, професор, співредактор журналу «Технічна освіта», Німеччина), Габріель Граубе (доктор гуманітарних наук, професор, Німеччина), Войцех Валат, Олександр Пікуч (доктори гуманітарних наук, професори Інституту техніки Жешувського університету, Польща), Юрай Пленкович (доктор гуманітарних наук, професор факультету цивільної інженерії Рієкського університету, Хорватія).

Досить представницькою була участь в конференції і з боку України: перший віце-президент АПН України, дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор Василь Мадзігон, вчений секретар апарату Президії АПН України, кандидат педагогічних наук Григорій Левченко, головний спеціаліст МОН України Микола Клименко, декани та завідувачі кафедрами педуніверситетів України: доктор педагогічних наук, професор Олександр Коберник (м. Умань), кандидат технічних наук, доцент Євген Кулик (м. Дрогобич), кандидат педагогічних наук, доцент Євген Мегем (м. Глухів), кандидат педагогічних наук, доцент Валентина Титаренко

(м. Полтава), кандидат педагогічних наук, доцент Станіслав Ткачук (м. Умань), кандидат педагогічних наук, доцент Василь Чубар (м. Кіровоград), завідувач лабораторії трудової підготовки та політехнічної творчості Інституту педагогіки АПН України, кандидат педагогічних наук Людмила Денисенко, співголови асоціації вчителів трудового навчання Волині подружжя Любов та Микола Климуки (м. Луцьк), викладачі, аспіранти та магістранти педагогічно-індустріального факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, наукові працівники лабораторії трудової підготовки та політехнічної творчості Інституту педагогіки АПН України, вчителі трудового навчання м. Києва. Всього у роботі конференції взяло участь близько 70 осіб.

Гості та учасники конференції почули привітання від ректора НПУ імені М. П. Драгоманова, дійсного члена АПН України, доктора філософських наук, професора Віктора Андрущенка, проректора університету з наукової роботи та міжнародних зв'язків, доктора філософських наук, професора Григорія Волинка, декана педагогічно-індустріального факультету, кандидата педагогічних наук, доцента Володимира Андріяшина, ініціаторів проведення конференції Вітольда Рогали та Віктора Сидоренка, представників зарубіжних гостей та наших співвітчизників.

Під час роботи конференції на пленарному засіданні було заслухано 16 ґрунтовних доповідей іноземних гостей та наших співвітчизників. Учасники мали змогу ознайомитися з міжнародною концепцією технічної освіти, дізнатися про стан та системи технічної освіти в країнах, презентованих на конференції, про сучасні підходи і технології технічної освіти школярів. Як стало зрозуміло з почутого від зарубіжних колег, в їхніх країнах трудове навчання розглядається як обов'язковий компонент загальної освіти, як обов'язкова умова формування загальної культури людини і як засіб пізнання природи та суспільства. Важливо те, що процес трудового навчання носить особистісно орієнтований характер, спрямований на розвиток індивідуальних здібностей кожного школяра. Цікаво, що дещо з

почутого від іноземних гостей на перший погляд здавалося певною мірою суперечливим, незвичним для традиційних в Україні поглядів на трудове навчання.

Виступи зарубіжних професорів показали, що багато їхніх підходів щодо наукових засад трудової підготовки молоді в сучасних умовах збігаються з нашими. Заслухані на конференції доповіді засвідчили, що так само, як і в зарубіжних партнерів, у нас намітилась стійка тенденція інтелектуалізувати процес трудової підготовки школярів, наповнивши його творчою проектно-технологічною діяльністю, а не лише формуванням трудових навичок, як це ставилось за мету ще не так давно. Умови для здійснення цього закладено в нещодавно схваленому на спільному засіданні колегії МОН і президії АПН України проекті Державного стандарту освітньої галузі «Технології». На думку закордонних гостей, їх українським колегам за відносно невеликий проміжок часу вдалося зробити те, над чим вони працювали 10–15 років. Передусім йдеться саме про Державний стандарт. У ньому вже великою мірою враховано досвід Європи. Такому стрімкому поступу щодо інтеграції трудового навчання в європейський простір сприяли тісні контакти науковців Драгоманівського педуніверситету на чолі з В. К. Сидоренком, які працювали над стандартом, з їхніми європейськими колегами.

Підводячи підсумки роботи конференції, її ініціатор та керівник В. К. Сидоренко висловив сподівання, що багато з присутніх на конференції співвітчизників зрозуміли неприпустимість вільного трактування іноземних термінів та недоцільність механічного перенесення виробничої термінології в освітню сферу. Це повинно сприяти припиненню тих непростих і гострих дискусій, які вже тривалий час продовжуються щодо назви освітньої галузі та її змістового наповнення.

Всі зроблені на конференції доповіді та повідомлення вирізнялися змістовністю та науковою новизною. Багато з того, що почули учасники конференції, ще довго буде усвідомлюватися та всебічно аналізуватися. Крім пленарного засідання та роботи у секціях гості та учасники конференції мали

змогу всебічно ознайомитися з навчально-матеріальною базою педагогічно-індустріального факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, з розгорнутою у залі засідань виставкою наукових публікацій викладачів і творчими роботами студентів факультету.

Незважаючи на насичену програму роботи, організатори конференції передбачили можливість ознайомити зарубіжних гостей з архітектурними та історичними пам'ятками Києва, надати їм можливість помилуватися його осінніми краєвидами. І навіть вередлива осіння погода сприяла тому, щоб зарубіжні гості отримали від знайомства насолоду.

В цілому є всі підстави вважати, що конференція відбулася, її мету досягнуто, від взаємного спілкування залишилися задоволеними всі її учасники. На думку зарубіжних гостей, у них з'явилися не тільки надії на подальшу співпрацю, а й справжні друзі серед українських колег. Наші співвітчизники мали змогу отримати з перших рук інформацію, яка до цього для більшості з них була зовсім не досяжною.

Без перебільшення можна підкреслити, що конференція може розглядатись як успішний іспит українських вчених в галузі трудового навчання перед своїми зарубіжними колегами – за їх свідченнями та відвертими висловлюваннями, в нас є всі шанси увійти в європейську співдружність. Так само, як і в нас, у зарубіжних колег існує глибокий інтерес до здобутків українських науковців. Тому без перебільшення слід вважати, що з часом наші наукові ідеї та доробки, наш науковий потенціал можуть стати предметом взаємного обміну із зарубіжними дослідниками, вагомою передумовою для проведення спільних досліджень.

Проведена конференція засвідчила можливість і стала вирішальним кроком до поглиблення подальшої співпраці українських вчених із зарубіжними партнерами, яка може полягати у спільній роботі над науковими проектами в галузі трудового навчання, в обміні інформацією про результати наукових досліджень, у створенні навчально-методичних посібників з трудового навчання, у взаємному обміні викладачів та студентів, участі в міжнародних конференціях різного рівня тощо.

Є сподівання, що започатковано впевнений перший крок до інтеграції в європейський освітній простір.

*Алла Дремуха, викладач кафедри
трудового навчання та креслення НПУ імені
М. П. Драгоманова*